

KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN TYTTÖJEN
RYHMÄKÄYTTÄYTYMISESSÄ

Riitta Kuismanen
Pro-gradu –tutkielma
Sosiaalipsykologia
Sosiaalitutkimuksen laitos
Tampereen yliopisto
Kevät 2012

TAMPEREEN YLIOPISTO

Sosiaalitutkimuksen laitos

RIITTA KUISMANEN: Kiusaamiseen puuttuminen tyttöjen ryhmäkäyttäytymisessä

Pro Gradu –tutkielma

Sosiaalipsykologia

Huhtikuu 2012

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen kohteena on yläasteikäisten tyttöjen kiusaamiseen puuttuminen ryhmäkäyttäytymisessä. Tutkimuksessa haetaan vastauksia kysymykseen: Miksi tytöt eivät puutu kiusaamiseen? Tavoitteena ei ole löytää tilastollisia yleistyksiä vaan lisätä ymmärrystä kiusaamisesta. Tutkimuksessa keskitytään ryhmädynaamisiin tekijöihin, esimerkiksi miten sosiaalinen asema ja tyttöjen väliset suhteet vaikuttavat tyttöjen selityksiin. Tutkimuksen aineistona on 42 eläytymismenetelmällä kerättyä kirjoitelmaa Pirkanmaalaisen yläasteen 7-9 –luokkalaisilta tytöiltä. Eläytymismenetelmässä on yleensä kaksi tai useampia kehyskertomuksia ja vastaajat jatkavat niitä ohjeistuksen mukaan. Tässä tutkimuksessa oli kaksi samanlaista, lyhyttä kehyskertomusta ja ne erosivat ainoastaan tutkittavan aiheen osalta. Ensimmäisessä ohjeistettiin puuttumaan kertomuksessa mainittuun kiusaamiseen ja toisessa ohjeistettiin olemaan puuttumatta kiusaamiseen. Eläytymismenetelmä sopii asenteiden ja mielikuvien tutkimiseen.

Tutkimus on laadullinen ja tutkimusmenetelmänä käytettiin teemoittelua. Tutkimuksen ensimmäisessä analyysissä aineisto luokiteltiin teemoittelemalla tyttöjen antamien selitysten pohjalta. Analyysin toisessa vaiheessa keskityttiin kahteen teemoittelussa nouseeseen havaintoon. Ensinnäkin oli kehyskertomuksen vaikutus vastaukseen. Vastaajat halusivat noudattaa kehyskertomuksen ohjetta puuttua tai olla puuttumatta kiusaamiseen ja toisinaan se näytti olevan vastoin heidän periaatteitaan. Se ohjasi vastaajia selittelemään ja puolustelemaan käyttäytymistä, erityisesti siinä tapauksessa, että kehyskertomus oli ohjeistanut heidät olemaan puuttumatta kiusaamiseen. Toinen mielenkiintoinen havainto oli se, miten vastaajat tulkitsivat ja selittivät kiusaamista sekä omaa ja toisten toimintaa. Tämän tutkimiseen käytettiin attribuutioteoriaa.

Tämän tutkimuksen mukaan sosiaaliset suhteet vaikuttavat siihen, miten herkästi kiusaamiseen puututaan. Kaveria autetaan ja toisaalta kaverisuhde suojaa kiusaamiselta. Korkea sosiaalinen status suojaa kiusaamiselta ja antaa sosiaalista valtaa. Sosiaalisesti korkeassa asemassa olevalla on varaa puuttua kiusaamiseen mutta toisaalta aseman tuoma valta saattaa ohjata vallan väärinkäyttöön eli kiusaamiseen. Yleisin selitys puuttumattomuudelle oli pelko siitä, että tulee itse kiusatuksi. Puuttumattomuutta puolusteltiin mm. sillä, että kiusattu on itse syyllinen kiusaamiseen tai vastuu puuttumisesta ei kuulu itselle.

Asiasanat:

Kiusaaminen, tytöt, ryhmädynamiikka, eläytymismenetelmä, teemoittelu, attribuutioteoria, sosiaalipsykologia

Sisällys

1. JOHDANTO	4
2. KIRJALLISUUSKATSAUS KIUSAAMISEN DYNAMIIKKAAN	6
2.1 Mallin merkitys	7
2.2. Sosiaalinen kompetenssi	8
2.3. Sosiaalinen asema ryhmässä	9
2.4. Sosiaalisen aseman vaikutus rooliin	12
2.5. Yleisön merkitys kiusaamisessa	14
2.6. Kiusaaminen prosessina.....	15
Kuvio 1. Kiusaaminen prosessina.....	16
3. TUTKIMUSKOHDTE JA TUTKIMUSKYSYMYYS	19
3.1. Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymys	20
3.2. Ryhmän käsite.....	21
3.3. Miksi tyttöjen kiusaaminen?	22
3.4. Kiusaamisen keinot	23
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	24
4.1. Laadullinen tutkimus	24
4.2. Eläytymismenetelmä aineistonkeruumenetelmänä.....	26
4.3. Analyysimenetelmä.....	28
4.4. Aineiston keruu	28
4.5. Tutkimuksen eettiset kysymykset	29
5. AINEISTON ANALYYSI 1: Teemoittelu	29
5.1. Sosiaalisista suhteista johtuvia selityksiä.....	32
5.2. Kenelle kuuluu vastuu toimijuudesta?	34
5.3. Kiusattu on itse syyllinen.....	38
5.4. Empatia	43
5.5. Häpeä	47
5.6. Toiseuden tuottaminen.....	49
5.7. Mallin merkitys	51
5.8. Oikeudenmukaisuus ja moraalit	52
5.9. Pelko tulla itse kiusatuksi.....	57
5.10. Sosiaalinen status ja vallan käyttö	60
5.11. Mitä ratkaisuehdotuksia tytöillä itsellään oli kiusaamiseen?.....	64
6. AINEISTON ANALYYSI II	65
6.1. Kehskertomuksen vaikutus vastaukseen.....	66
6.2. Tulkintoja attribuutioteorian valossa	67
7. TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTIA	72
8. YHTEENVETO JA POHDINTA	73
LÄHTEET:	82
LIITTEET:	86
Liite 1. Hyvä opettaja/rehtori	86
Liite 2. Kehskertomus A	87
Liite 3. Kehskertomus B	87
Liitetaulukko 1.	88
Liitetaulukko 2.	93
Liitetaulukko 3.	94
Liitetaulukko 4.	100

1. JOHDANTO

Peruskouluikäisistä lapsista 5-15 prosenttia kiusataan tänä päivänä kouluissamme. Luku vaihtelee sen mukaan, mitä tutkimusmenetelmää on käytetty. Toisissa tapauksissa kiusatut lapset on tunnistettu itsearvioinnin perusteella ja toisinaan toveriarvioinnin perusteella. Myös se, miten kiusaaminen on määritelty kyseisissä tutkimuksissa, vaikutti tuloksiin. Koulukiusaamista on tutkittu 1970-luvun alusta lähtien Dan Olweuksen johdolla. Hänen mukaansa kiusaaminen ei ole varsinaisesti lisääntynyt, mutta kaikkein väkivaltaisimpien tapausten suhteellinen osuus on kasvanut. Suomalaisen tutkimusten mukaan kiusattujen osuus on pysynyt ennallaan - ehkä vähän lisääntynyt. (Salmivalli 2010, 17, 22, 23.)

Kiusaaminen on yleensä pysyvä tilanne ja monien kohdalla se jatkuu vuosia. Myös kiusatun rooli on hyvin pysyvä ja siihen liittyy kokonaisvaltainen ihmisarvon menetys vertaisryhmässä. Suurin osa oppilaista ei kiusaamista hyväksy, mutta ryhmän paineessa he usein joko lähtevät mukaan kiusaamiseen tai hyväksyvät kiusaamisen vaikenemalla. (Salmivalli 2003, 14, 19.) Kiusaamisen seuraukset ovat erityisesti yksilön, mutta myös yhteisön kannalta vakavia. Viimeaikaiset kouluampumiset ovat tuoneet ongelman olohuoneisiimme.

Kiusaaminen on aina uhka tasapainoiselle kehitykselle ja hyvinvoinnille. Yksittäiset tapaukset eivät sinänsä ole uhka, mutta niistä voi alkaa reaktioiden ketju, joka vaikuttaa kiusatun minäkuvaan, itsetuntoon, ihmissuhteisiin ja toimintaan. Erityisesti toistuva hyljeksintä ja välinpitämätön kohtelu jättävät aina jälkensä. (Lämsä 2009, 70.) Torjutuksi tuleminen ja epäsuora aggressio ovat erityisen vahingollisia itsetunnolle ja psykologiselle terveydelle, koska ne kohdistuvat meidän suurimpaan tarpeeseemme, tarpeeseen kuulua johonkin (Baumeister and Leary 1995, 231).

Kiusatut ovat usein alistuvampia ja heillä on enemmän sosiaalista vetäytymistä ja yksinäisyyttä kuin muilla. Myöhemmin elämässään heillä voi olla psykosomaattisia ongelmia, kuten päänsärkyä ja vatsakipuja. Kipu synnyttää halun paeta ryhmästä ja jopa koko elämästä. Kiusattu pelkää, ettei kukaan puutu vaan kiusaaminen jatkuu. Erityisen haavoittuvia ovat uudet jäsenet tai jos heillä on vain vähän tai ei yhtään ystävää ja jos heiltä puuttuu itsevarmuutta. Jossain vaiheessa kiusattu alkaa uskoa, että kaikki vihaavat häntä ja kiusaaminen tulee aina jatkumaan ja tästä tulee itsensä

toteuttava ennustus. (Owen 2000, 359 – 369; Salmivalli 2010, 26-28.)

Sosiaaliset suhteet ja kuuluminen ryhmään ovat tärkeässä asemassa yläasteikässä ja sen vuoksi joukosta eristäminen ja kiusatuksi tuleminen koskettavat syvältä yksilön ihmisarvoa. Tutkimusten mukaan kiusaaminen lisääntyy siirryttäessä esimerkiksi ala-asteelta yläasteelle tai koulusta toiseen ja siihen on yhtenä syynä lasten ja nuorten tarve hakea paikkaansa ryhmässä. Kun ryhmäytyminen on jo tapahtunut ja kukin tietää paikkansa, vähenee myös kiusaaminen. (Macklem 2003, 51.)

Kiusaamisen ollessa kyseessä on mieluisampaa tutkia miten sitä voidaan ehkäistä kuin lähteä hoitamaan jo syntynyttä, joten toimenpiteet kiusaamisen kohdistuvat sen ehkäisemiseen ja tulevaisuuden parantamiseen. Kiusaamiseen on sitä helpompi puuttua mitä enemmän siitä ilmiönä ymmärretään. Kiusaaminen on monimutkainen ilmiö ja saadakseni siitä riittävän tukevan otteen olen pyrkinyt tekemään mahdollisimman perusteellisen katsauksen sen eri ilmenemismuotoihin, vaikutuksiin ja käsityksiin, joita siihen liittyy. Olen lähestynyt aihetta teoriapohjaisesti ja tutkimustyöni varsinaisena tavoitteena on löytää selityksiä siihen, miksi tytöt eivät puutu kiusaamiseen. Lisäksi aion selvittää, miten yläasteikäisten tyttöjen käsitykset ja asenteet vastaavat kiusaamisesta tehtyjen tutkimusten todellisuutta. Ensin on tietysti ymmärrettävä ilmiötä ennen kuin voi löytää jotain uutta tai nähdä eroavuuksia vallitsevien käsitysten ja tyttöjen todellisuuden välillä.

Tutkimuksen aineistona ovat yläasteikäisten tyttöjen kirjoitelmat ja aineiston olen kerännyt eläytymismenetelmällä, jossa lyhyen kehyskertomuksen pohjalta jatketaan tarinaa. Tarkoituksena on löytää merkityksiä ja asenteita ilmiön takaa ja eläytymismenetelmä on siihen sopiva menetelmä. Aineiston analyysin pohjana käytän ryhmädynaamisia teorioita. Koulukiusaamista on tutkittu sekä yksilöpsykologian että ryhmädynamiikan kannalta. Tässä tutkimuksessa painottuvat ryhmädynaamiset teorit. Keskityn tarkemmin sellaisiin tutkimuksiin, jotka valaisevat sosiaalisten suhteiden merkitystä.

Kiinnostukseni aiheeseen lähti siitä havainnosta, että tytöt ovat yllättävän hyvin perillä siitä, ketä ryhmässä kiusataan ja kuka kiusaa. Kuitenkaan he eivät siihen puutu. Miksi näin on siitäkin huolimatta, että empatiaa ja tietoakin asiasta heillä on riittävästi? Latané (1970) tutki sivustakatsojien motiiveja ja prosesseja auttamisessa. Hän tutki tapauksia, joissa suuri joukko oli katsonut sivusta, kun uhri oli pahoinpidelty hengiltä, mutta kukaan ei puuttunut tapahtumiin. Tutkimusten mukaan mitä suurempi joukko oli ympärillä, sen epätodennäköisempää auttaminen oli. Näkyvällä paikalla ihmiset eivät mielellään riko normeja, joita liittyy julkisiin paikkoihin. Ihmisten

yksityisyyttä kunnioitetaan. Latané esitti neljä syytä, miksi ihmiset eivät auta hätätilanteessa: 1. Toiset toimivat yleisönä heidän toiminnalleen ja se estää heitä toimimasta – siis pelko siitä, että näyttäytyy tyhjänä. 2. Toiset toimivat malleina ja jos he ovat passiivisia, niin havainnoitsijakin pysyy passiivisena. 3. Näiden kahden vaikutus vahvistaa toistaan; jos sivustakatsoja näkee toisten jähmettyneen paikalleen, hänkin jähmettyy. 4. Muiden läsnäolo jakaa vastuun useammalle ja katsoja kokee oman osuutensa vähäiseksi. Jos tapahtumapaikalla on vain yksi henkilö, on vastuu toiminnasta hänellä. Jos taas paikalla olijat tietävät, että muitakin on paikalla, niin he olettavat, että joku toinen on jo ottanut tilanteen haltuunsa. Persoonallisuustekijöillä tai henkilöhistorialla ei Latané mukaan ole mitään vaikutusta auttamishalukkuuteen. Sitä vastoin tilannetekijät vaikuttavat enemmän. Ihmiset eivät tiedosta, miten suuri vaikutus muilla on heihin ja he systemaattisesti aliarvioivat muiden vaikutuksen. (Latané 1970, 37-42, 90, 91, 120 - 125.)

Tein kandidaatin tutkielman samasta aiheesta ja sitä tehdessäni tunsin sukeltavani syvemmälle kuin oli tarkoitus. Kandidaatin tutkielmani nimi oli ”Kiusaamiseen puuttuminen tyttöjen ryhmäkäyttäytymisessä” ja tein sen eläytymismenetelmällä. Tutkielmassani tuli mielenkiintoisella tavalla esille sosiaalisen statuksen merkitys. Erityisesti se tuli esille sellaisissa tapauksissa, joissa vastaajalla oli ristiriita oman edun ja oikeudenmukaiseksi näkemänsä toiminnan välillä. Toisaalta he tiesivät, että olisi oikein puuttua kiusaamiseen, mutta he eivät uskaltaneet, sillä he pelkäsivät joutuvansa itse kiusatuksi. Heidän vastauksistaan kävi ilmi, että he odottivat sellaisen henkilön puuttuvan, jolla olisi siihen valtuudet. Kiusaamista käytetään, koska se toimii ja sillä saavutetaan jotain (Field, Kolbert, Crothers & Hughes 2009, 24). Eräs esimerkkivastaus oli seuraavanlainen ”...*menisin varmaan sanomaan jollekin joka uskaltaa, ja jolla on valtuudet asiaan puuttua...*” ja eräässä toisessa vastauksessa ”...*kiusaajat ovat uusia kavereitani ja pelkään, että he alkavat kiusata minuakin, jos puuttuisin asiaan. Ovathan he koulun suosituimpia tyttöjä ja tietenkin haluan kuulua heidän jengiinsä. Koulumme on pieni, eikä täällä ole varaa valita. Joko olet kiusattu tai et.*”

2. KIRJALLISUUSKATSAUS KIUSAAMISEN DYNAMIIKKAAN

Kiusaamisen dynamiikan syntymiselle on tiettyjä lähtökohtia, jotka liittyvät itse ryhmän käsitteeseen; ensinnäkin ryhmän jäsenet eivät ole voineet itse valita toisiaan, toiseksi he ovat tekemisissä kohtalaisen pitkän ajan ja kolmanneksi he eivät voi vaihtaa ryhmää ilman kustannuksia.

(Hamarus 2008, 27.) Kiusaamisen tavoitteina voi olla esimerkiksi vallan, voiman ja suosion halu ja vaikuttimina pelko, syyllisyys, häpeä tai vain halu kuulua ryhmään. Itse kiusaamistapahtumaan vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi sosiaalinen asema ryhmässä, sosiaalinen kompetenssi, vastuun jakautuminen, vallankäyttö ryhmissä ja yleisön merkitys kiusaamisessa. Myös käsitys kiusattavasta henkilöstä muuttuu ryhmäprosessien aikana. Nämä tekijät vaikuttavat enemmän tai vähemmän tiettyinä ajankohtana ja selvitän ensin niiden merkitystä. Sen jälkeen kuvailen kiusaamista ajallisesti etenevänä prosessina. Käsitykset kiusattavasta yksilöstä alkavat muuttua hiljalleen ja uhri nähdään yhä arvottomampana ja lopulta hänen uskotaan ansaitsevan kiusaamisen. (Salmivalli 1998, 81.)

Kiusattu edustaa toiseutta ja siihen liittyy marginaalissa olo, epäsuosio sekä niiden tuoma häpeä. Kiusattu itsekin kokee häpeää kiusatuksi tulemisestaan ja sillä on vaientava vaikutus, hän ei uskalla kertoa kiusaamisesta. (Hamarus 2004, 179-181.) Tällainen häpeä synnyttää raivoa, joka kohdistuu itseensä ja toisiin. Syyllisyys nousee teoista, kun taas häpeä olemisesta, olen mitätön, ruma eikä kukaan halua olla kanssani. Häpeä siitä, ettei ole toisenlainen. Täysimittainen häpeä on tunteista kaikkein sietämättömin. Voi syntyä häpeän kierre, eli häpeää tulee syyllisyydestä ja syyllisyyttä häpeästä. (Husso 2003, 264, 271, 272.)

Tyttöryhmissä ei ole harvinaista, että kiusaaja ja kiusattu kuuluvat samaan verkostoon. Kiusaaminen on tällöin helppo naamioida näennäiseen ystävällisyyteen, jopa ajoittaisiin kiintymyksen osoituksiin. Ilmeisesti kuuluminen edes johonkin ryhmään on niin tärkeä asia tytöille, että heille kiusatuksi tuleminen on pienempi paha kuin joutua ulkopuolelle ryhmän. (Salmivalli II, 1998, 29; Salmivalli 1999, 91.) Ulkopuolisen on vaikea nähdä kiusaamista tällaisissa tapauksissa. Kiusattu joutuu jatkuvasti olemaan varuillaan - hän ei koskaan tiedä, tuleeko tästä päivästä hyvä. Tyttöjen välillä vallitsee kilpailu huomiosta, suosiosta ja sosiaalisesta asemasta ja se näkyy esimerkiksi siinä, miten uusi tyttö aiheuttaa uhan suosiojärjestykselle. Tämä pätee erityisesti sellaisiin uusiin tyttöihin, jotka ovat epävarmoja itsestään ja teineille tuo tunne on aika yleinen. (Field ym. 2009, 15.)

2.1 Mallin merkitys

Olweus (1992) on tutkinut mallin merkitystä. Hänen mukaansa sekä lapset että aikuiset käyttäytyvät aggressiivisemmin nähtyään mallin toimivan aggressiivisesti. Vaikutus vahvistuu, jos käsitys

mallista on positiivinen. Mallin vaikutus on suurin epävarmoihin ja riippuvaisiin oppilaisiin, joilla ei ole vakiintunutta asemaa ryhmässä ja jotka haluaisivat olla suosittuja. Estot omaa aggressiivisuutta kohtaan vähenevät, jos mallin aggressiivinen käyttäytyminen palkitaan. (Olweus 1992, 43-44.) Myös hätätilanteessa ihmiset katsovat mallia toisten käyttäytymisestä ja jos muut ovat rauhallisia he tulkitsevat sen niin, ettei mitään hätää olekaan (Latané, 1970, 37- 42).

Kiusaaja toimii mallina etenkin niille, joiden asema ryhmässä on epävakaa. Tämä pätee erityisesti tilanteissa, joissa kiusaaminen päättyi kiusaajan kannalta suotuisasti. Tällöin puhutaan sosiaalisesta tartunnasta. Tämä sosiaalinen tartunta on voimakkaampaa, mikäli tarkkailijalla on positiivinen käsitys mallista eli kiusaajasta. Kiusaamista sivusta seuranneiden omat aggressiiviseen käyttäytymiseen liittyvät estot saattavat heikentyä, jos he näkevät kiusaamisen päättyvän kiusaajan voittoon. (Salmivalli 1998, 81.) Kiusaajalla itsellään on esikuva eli käyttäytymismalli, jota hän haluaa jäljitellä ja sen avulla tavat kiusata ja ärsyttää siirtyvät. Esikuvan lisäksi muutkin tekijät kuten valmiudet, ympäristö ja kiusaajan turhautuminen vaikuttavat kiusaamiskäyttäytymisen laukaisemiseen. (Pikas 1990, 78-90.)

2.2. Sosiaalinen kompetenssi

Poikkeus (1995) määrittelee sosiaalisen kompetenssin kyvyksi käyttää henkilökohtaisia ja ympäristön resursseja saavuttaakseen haluamiaan sosiaalisia tavoitteita. Selkeä kommunikaatio, yhteistyökykyisyys, empaattisuus ja taito ilmaista tunteita kuuluvat sosiaaliseen kompetenssiin. Myös kyky toimia sosiaalisesti suotavalla tavalla on sosiaalista kompetenssia. Kyseisen tilanteen säännöt ja normit määrittelevät sen, mikä kulloinkin on suotavaa käyttäytymistä. Sosiaaliseen kompetenssiin ei kuulu häiritsevä käyttäytyminen. (Poikkeus 1995, 126, 127.)

Hyvä sosiaalinen kompetenssi johtaa myönteiseen vuorovaikutukseen ja hyväksytyksi tulemiseen vertaisryhmässä. Taito kommunikoida selkeästi, kyky yhteistoimintaan ja empatiaan ovat sosiaalisia taitoja. Kyky tehdä osuvia havaintoja ja tulkintoja toisten tunteista, ajatuksista ja aikomuksista sosiaalisissa tilanteissa on myös sosiaalista taitoa. Sosiaalista kompetenssia voidaan käyttää myös kielteisessä mielessä; sosiaalisesti älykäs yksilö kykenee vaikuttamaan muihin haluamallaan tavalla ja hän voi harjoittaa epäsuoraa, manipulatiivista aggressiota toisten vahingoittamiseksi. (Björkvist ym. 1992.) Tällaisessa tapauksessa henkilöllä on kylläkin sosiaalista älykkyyttä, mutta häneltä

puuttuu kyky empatiaan. Ääritapauksessa puhutaan sosiopaatista. (Kaukinen 2003, 20.)

Puoleensavetävillä ja viehättävillä on usein huomattava kyky vaikuttaa toisiin ihmisiin. Puoleensavetäviksi koetaan henkilöt, jotka palkitsevat tavalla tai toisella tai ovat samaa mieltä. Vastaavasti henkilöistä, joiden käyttäytyminen on rankaisevaa, ei pidetä. Erityisen herkkiä palkitsevalle ja rankaisevalle käyttäytymiselle ovat henkilöt, jotka ovat jollain tavalla riistetyssä /puutteellisessa asemassa. He ovat esimerkiksi alttiita lankeamaan ensimmäiseen kosijaan, joka onnistuu palkitsemaan. (Walster 2008, 197-202.)

Hyvä sosiaalinen kompetenssi vaikuttaa siihen, että kiusaaja saa enemmän kunnioitusta ja ystävyyden osoituksia kuin kiusatut. Kaverit myötäilevät kiusaajaa ja vahvistavat hänen käyttäytymistään, sillä näin he kokevat saavansa osansa kiusaajan korkeasta sosiaalisesta asemasta. (O'Connell, Pepler, & Craig 1999, 440, 446.)

Tutkimuksen mukaan epäsuoraa aggressiota käyttävillä oli keskimääräistä korkeampi sosiaalinen älykkyys eli sosiaalinen kompetenssi. On kahdenlaisia kiusaajia; ne joilla on hyvä sosiaalinen älykkyys sekä ne, joilla sosiaalinen älykkyys on alhainen. Jälkimmäisillä on myös oppimisvaikeuksia. Kumpaankin ryhmään kuuluvilla oli keskimääräistä korkeampi käsitys itsestään. (Kaukiainen 2003, 5.)

2.3. Sosiaalinen asema ryhmässä

Salmivallin mukaan yksilön status ryhmässä perustuu toverisuosioon ja –epäsuosioon. Aiemmin sosiaalinen asema käsitettiin yksilotteisena, eli se vaihtelisi suositusta epäsuosittuun. Nykyään käsitettä on laajennettu ja puhutaan suosituista, torjutuista, keskimääräisessä asemassa olevista, huomiotta jätetyistä ja ristiriitaisessa asemassa olevista. Salmivalli on käyttänyt sosiometristä kyselyä selvitellessään yksilöiden statusta. Kyselyssä pyydetään ryhmän jäseniä nimeämään esimerkiksi kolme sellaista, joista he pitävät eniten ja kolme sellaista, joista he pitävät kaikkein vähiten. (Salmivalli 2005, 25—29.)

Status pojilla on suhteellisen pysyvä ja se muodostuu nopeasti, kun taas tytöillä siinä on enemmän vaihteluita ja sen muodostuminen kestää kauemmin. Ulospäin suuntautuneisuus ennustaa korkeaa

statusta kummallekin sukupuolelle. Neuroottisuus laskee sosiaalista statusta pojilla, mutta tytöillä neuroottisuus ei merkittävästi vaikuttanut. Poikien neuroottisuudella tässä tutkimuksessa tarkoitetaan pelokkuuden, surun, syyllisyyden tai haavoittuvuuden kokemista ja näyttämistä. Normien vastainen olemus laskee poikien statusta. Vain miehillä tämän tutkimuksen mukaan ulkonäkö vaikuttaa statukseen ja yleisesti ottaen ulkonäkö ja persoonallisuus ovat toisistaan riippumattomia tekijöitä sosiaalisessa statuksessa. Tämän tutkimuksen mukaan muilla luonteenpiirteillä ei ole vaikutusta statukseen - ainoastaan ulospäin suuntautuneisuudella oli merkitystä. Se, mikä on hieman yllättävää tässä tutkimuksessa, on se, että statukseen ei vaikuta se miten mukava, lämmin tai ystävällinen henkilö on. (Anderson 2004, 116.) Tytöillä itsetunto on riippuvainen sosiaalisista suhteista – pojilla itsetunto liittyy fyysisiin saavutuksiin urheilussa. Sen vuoksi tytöt pyrkivät olemaan suosittuja olemalla ystävällisiä sellaisillekin, joista he eivät välttämättä pidä. Esimerkiksi he saattavat hymyillä suosituille tytöille peittääkseen vihansa. Tytöillä on joskus pakonomainen tarve miellyttää vain ollakseen suosittuja. (Owen 2000, 363.) Onko sitten niin, että tytöillä ystävällisyys ja hymyily jää vain pyrkimykseksi suosioon, mutta statukseen sillä ei olisi vaikutusta?

Suosittut ovat yleensä sosiaalisempia ja kognitiivisesti kehittyneempiä kuin keskimääräisessä asemassa olevat. He ovat myös vähemmän häiritseviä – ja toisaalta vähemmän vetäytyviä kuin keskimääräisessä asemassa olevat. He ovat sosiaalisesti kompetentteja. ”Suositun maineessa” oleminen ei tarkoita sitä, että heistä pidettäisiin eniten. ”Suositun maine” liittyy muun muassa aggressiivisuuteen ja tällaisella lapsella voi tosiaan olla valtaa ryhmässä, vaikka hänestä ei pidettäisikään. (Salmivalli 2005, 25--29, 34.) Vastoin yleisiä uskomuksia, tutkimukset osoittavat, että monet kiusaajat ovat sosiaalisesti taitavia ja he osaavat käyttää taitojaan manipuloidakseen ryhmää omien päämääriensä saavuttamiseksi. Tytöt, joilla on lähes itsevaltiaan asema ryhmässä, sanelevat mitä muut voivat tehdä. Jotkut saavuttavat sellaisen aseman, että he saavat muut tytöt tupakoimaan, käyttämään alkoholia ja ryhtymään ennenaikaisiin seksuaalikoiteluihin. Näin toimimalla he ikään kuin saavat myös omalle tupakoimiselleen ja alkoholinkäytölleen luvan. (Besag 2006, 41, 97.)

Todellinen toverisuosio näyttää eroavan näennäisestä toverisuosiosta. Englanniksi *popularity* ja *preference* termit valaisevat kenties paremmin eroa. (Rodkin 2008, 474.) Näiden eroa voidaan tutkia esimerkiksi pyytämällä lapsia nimeämään sellaiset henkilöt, joiden he olettavat olevan suosittuja eikä kenestä he itse pitävät tai eivät pidä. Nämä suositut lapset, jotka eivät siis välttämättä ole pidettyjä, ovat muiden lasten mielestä usein dominoivia, aggressiivisia ja itserakkaita kun taas

pidetyt ovat luotettavia ja ystävällisiä. Iän myötä nuoret alkavat suosia dominoivia ja aggressiivisia kavereita. (LaFontana 2002, 635-647.)

Kiusaajan ja kiusatun sosiaalista statusta verrattaessa on todettu, että kiusaajat olivat todennäköisemmin vähemmän pidettyjä kuin kiusatut. Sekä kiusaaja että kiusattu olivat yhtä pidettyjä näennäisessä suosiossa tai fyysisessä kompetenssissa. Kiusaajalla, joka oli itse kiusattu, oli ongelmallinen profiili; korkea aggressiivisuus sekä matala status. Kiusaajilla oli siis korkeampi status mitattaessa näennäistä toverisuosiota eikä todellista toverisuosiota. Todellinen toverisuosio näkyi esimerkiksi siinä, miten mieluusti heidät valittiin ystäväksi. Sosiometrisissa mittauksissa sekä kiusaajalla että kiusattulla oli keskimääräinen status. Mielenkiintoinen tulos: pojat, jotka kiusasivat toisia poikia, olivat suosittuja (*popular*), mutta pojat, jotka kiusasivat tyttöjä, olivat ei-suosittuja. Tyttöuhrit olivat suositumpia kuin poikauhrit ja kaverit pitivät heitä suositumpina (*preferred*) ja fyysisesti kompetenttimpana kuin poikauhrit. (Rodkin 2008, 281, 479.)

Mielenkiintoinen tutkimustulos on se, että luokkatoverit arvioivat suosituksen oppilaan sekä positiivista että negatiivista käyttäytymistä myönteisemmin kuin ei-suositun käyttäytymistä. Suositun negatiivista käyttäytymistä myös puolustellaan ja jopa kielletään. Joten suosittu on ilmeisen taitava sosiaalisesti. (Aho & Laine 1997, 219.)

Keskimääräisessä asemassa olevat lapset saavat sosiometrisissä mittauksissa sekä myönteisiä että kielteisiä mainintoja eivätkä ole niin sosiaalisia kuin suositut lapset. He ovat myös vähemmän aggressiivisia kuin torjutut. He ovat prososiaalisia, välittävät toisista, ovat avuliaita ja heillä on kaverisuhteita, kuten on huomiotta jätetyilläkin. (Salmivalli 2005, 27, 28.)

Torjutuista lapsista pidetään vähiten ja he ovat keskimääräisessä asemassa oleviin verrattuna joko aggressiivisempia tai vetäytyvämpiä sekä kognitiivisesti taitamattomampia. He myös häiritsevät enemmän. Torjutuksi tulemisesta huolimatta he eivät välttämättä ole kokonaan sosiaalisten verkostojen ulkopuolella. Heillä voi olla omia vastavuoroisia ystävyysuhteita muiden torjuttujen kanssa. Torjutut lapset, jotka ovat aggressiivisia, eivät useinkaan ole tietoisia asemastaan ryhmässä, vaan saattavat kuvitella olevansa hyvinkin suosittuja. Sosiaalinen status on hyvin pysyvä; toimipa torjuttu lapsi miten tahansa, hänen toimintansa tulkitaan kielteisesti. Torjutuilla on vaikeuksia liittyä toveriryhmään ja he toimivat paljon yksin. Heillä on myös suurempi riski joutua ongelmiin myöhemmin elämässään. (Salmivalli 2005, 25--29, 33.)

Huomiotta jätetyt eivät juuri eroa keskimääräisistä, heitä vain ei useinkaan mainita sosiometrisissä kyselyissä. Heidän asemansa ei ole yleensä kovin pysyvä. He ovat vähemmän aggressiivisia ja vähemmän ulospäin suuntautuneita. Heillä on yleensä vastavuoroisia ystävyys-suhteita eikä tähän ryhmään kuuluminen ole riski myöhempää sosiaalista sopeutumista ajatellen. (Salmivalli 2005, 28.)

Ristiriitaisessa asemassa olevat ovat usein hyvin suosittuja, mutta he saavat myös paljon kielteisiä mainintoja. He ovat henkilöitä, jotka sekä ihastuttavat, että vihasuttavat eivätkä ole yhdentekeviä kenellekään. Heidän sosiaalinen käyttäytymisensä on yhdistelmä suosittujen ja torjuttujen käyttäytymistä. (Salmivalli 2005, 28—29.)

2.4. Sosiaalisen aseman vaikutus rooliin

Sosiaalipsykologiassa rooli tarkoittaa niitä odotuksia, joita yksilöön kohdistuu hänen ammatinsa, tehtävänsä, sosiaalisen asemansa, sukupuolensa, ikänsä ja aikaisemman käyttäytymisen perusteella. Yksilön tullessa ryhmään alkaa hänelle vähitellen muodostua sosiaalisia rooleja, jotka määräytyvät pitkälti sen mukaan, miten hän toimii tai mikä on hänen asemansa ryhmässä. Kukaan ei voi ”ottaa” itselleen tiettyä roolia, vaan siihen vaikuttavat myös muiden odotukset ja se syntyy vuorovaikutuksessa. Saamastaan roolista yksilön on vaikea päästä irti. Ryhmä palkitsee roolin mukaisesta käyttäytymisestä ja vastaavasti rankaisee roolin vastaisesta käyttäytymisestä. Samalla yksilöllä voi olla erilaisia rooleja eri ryhmissä. (Salmivalli 1998, 48—50.) Joskus yksilö voi valita itselleen roolin, jota muut ryhmän jäsenet eivät hyväksy tai hänelle annetaan rooli, jota hän itse ei voi hyväksyä (Laine 2005, 190). Kiusaaminen ei siis ole pelkästään kiusaajan ja kiusatun välistä, vaan kaikilla ryhmän jäsenillä on jokin rooli. Rooli muodostuu ryhmän tarpeiden ja odotusten mukaisesti ja sitä ei oteta vaan ryhmä määrittelee sen. (Kirves, 2010, 4.)

Kiusaajan rooli muodostuu sekä persoonallisuuden piirteistä että sosiaalisesta asemasta. Rooliin vaikuttaa muiden odotukset, ryhmässä vallitsevat normit ja sosiaalinen tilanne. Kiusaaja aloittaa kiusaamisen, saa muita mukaan, keksii aina uusia keinoja kiusata ja toimii ryhmän johtajana. Tyttökiusaajat saivat sosiometrisissä mittauksissa erittäin korkeat arvot hyväksytyksi tulemisessa ja jonkin verran torjutuksi tulemisessa. Kiusaajat ovat rohkeita ja itsevarmoja, sillä he kokevat olevansa hyvin suosittuja ja hauskoja. Vääristyneen korkea käsitys itsestä on usein yhteydessä aggressiivisuuteen. Lapset, jotka yliarvioivat omaa toverisuosiotaan luokiteltiin kavereiden taholta

aggressiivisiksi. Mitä vääristyneempi oli positiivinen käsitys itsestään sen aggressiivisempina kaverit heitä pitivät. Tyttökiusaajien on todettu olevan ”koviksia”. He ovat usein nuorisokulttuurin mukaisia ja tuntevat viimeisimmän muodin ja uusimmat idolit. Heillä on korkea sosiaalinen älykkyys jonka vuoksi heitä pelätään ja jopa kunnioitetaan. Kiusaajat ovat ryhmissä niitä, joilla on valtaa ja he käyttävät sitä niitä kohtaan, joilla valtaa ei ole. Kiusaaja on usein suosittu ja lahjakas oppilas, joka naamioi kiusaamisen taitavasti leikinlaskuksi tai huolestuneisuudeksi kiusatun asioista. (Besag 1989, 4; David & Kistner 2000, 334; Lämsä 2009 s. 64; Penttilä 1994, 86; Salmivalli 2010, 41; Sutton & Smith 1999, 111.)

Ari Kaukiainen (2003) on tutkinut sosiaalisen älykkyyden merkitystä epäsuoran aggression käytössä. Tutkimuksessa laadittiin asteikot sosiaaliselle älykkyydelle ja empatiakyvyille. Tutkimuksen mukaan epäsuoraa aggressiota käyttävillä oli keskimääräistä korkeampi sosiaalinen älykkyys. Tutkimuksessa löytyi kahdenlaisia kiusaajia: ne joilla on hyvä sosiaalinen älykkyys sekä ne, joilla sosiaalinen älykkyys oli alhainen. Jälkimmäisillä oli myös oppimisvaikeuksia. Kumpaankin ryhmään kuuluvilla oli keskimääräistä korkeampi käsitys itsestään. (Kaukiainen 2003, 5.)

Kiusatun sosiaalinen asema on alempi kuin muiden ryhmien. Sosiometrisissa mittauksissa he olivat enimmäkseen torjuttuja. Kiusatun epäsuosio voidaan nähdä sekä syynä että seurauksena kiusaamiselle, mutta lähtökohtaisesti he eivät olleet pidettyjä ryhmässä. On tosin huomioitava kongnitiivinen muutos, se miten käsitys kiusatusta muuttuu kiusaamisen edetessä yhä kielteisemmäksi ja lopulta hänen koetaan ansaitsevan kiusaamisen. (Salmivalli ym. 1996, 12.)

Rohkaisija on yleensä paikalla, vaikkei välttämättä tekisi itse mitään. Hän saattaa nauraa kiusatulle, rohkaista kiusaamista huutelemalla ja sanomalla esimerkiksi ”näytä sille!” ja saa muita mukaan katselemaan. Rohkaisijat olivat statukseltaan torjuttuja, mutta eivät niin torjuttuja kuin uhrin ja apulaiset. (Salmivalli 1998, 52 ja 63-66; Sutton & Smith 1999, 111.)

Kiusaajan apulainen auttaa kiusaajaa esimerkiksi pitelemällä kiinni uhrista ja menee usein mukaan kiusaamiseen. Apulaiset olivat statukseltaan yhtä torjuttuja kuin uhrin, heistä pidettiin jopa vähemmän. (Salmivalli 1998, 52 ja 63—66; Sutton & Smith 1999, 111.)

Puolustaja kertoo jollekin aikuiselle kiusaamisesta, yrittää saada muita lopettamaan kiusaamisen, yrittää rohkaista kiusattua, hakee muita auttamaan ja puolustaa uhria. Puolustajat ovat

sosiometrinen mittaus mukaan suosituimpia, heillä on korkein status. Tähän on kaksi selitystä: heistä pidetään ensinnäkin juuri siksi, että he puolustavat muita ja toiseksi suosittu ei tarvitse pelätä itse joutuvansa kiusatun asemaan puolustaessaan muita. Ulkopuolinen ei useinkaan ole läsnä kiusaamistapahtumissa, ei ole huomaavinaan mitä tapahtuu, ei ole kummankaan osapuolen puolella eikä tee mitään. Usein ulkopuolinen ei ole edes tietoinen kiusaamisesta. He eivät olleet sosiometrisissä mittauksissa ollenkaan torjuttuja mutta olivat vähemmän suosittuja kuin puolustajat. (Salmivalli 1998, 52 ja 63—66; Sutton & Smith 1999, 111.)

Kun vertaa suosittuun sosiaaliseen asemaan kiusaajan rooliin, ei voi olla toteamatta, että niistä löytyy paljon yhtenevyyksiä. Tosin tutkittaessa suosittuun asemaan tarkemmin siitä erottaa kahdenlaista suosiota, nimittäin suosittu ja pidetty. Suosittu ei välttämättä ole pidetty ja tästä ryhmästä löytyy niitä, jotka ajautuvat kiusaajan rooliin. Tutkijan mielenkiintoni alkaa kohdistua tähän ryhmään, mikä on heidän merkityksensä kiusaamisilmiössä?

2.5. Yleisön merkitys kiusaamisessa

Jodie Lodgen (2005) tutkimuksen mukaan yleisö on läsnä 85 % kiusaamistilanteista. Yleisö voi rohkaista kiusaamista tai jopa liittyä mukaan. Passiivinen katselukin katsotaan rohkaisuksi. Yleisön mahdollisuus puuttua kiusaamiseen on merkittävä, sillä suurin osa kiusaamistilanteesta olevista on juuri yleisöä. He eivät kuitenkaan uskalla puuttua kiusaamiseen, sillä he pelkäävät kosta eivätkä tiedä mitä tekisivät. He myös pelkäävät pahentavansa tilannetta. Tutkittaessa millaiset luonteenpiirteet olivat tyypillisiä niille, jotka puuttuivat kiusaamiseen, on todettu, että auttajat olivat niitä, jotka toimivat rakentavasti, heillä oli hyvä itsetunto, heillä oli altruistisia tunteita, eivät käyttäneet kosta vihastuessaan ja heillä oli hyvä emotionaalinen tuki ystävien taholta. Passiiviset sivustakatsojat eivät yleensä kokeneet kuuluvansa kiusaajan eikä myöskään kiusatun puolelle. Heillä ei myöskään ollut ahdistavia tunteita eikä pelkoja tai syyllisyyttä ollessaan läsnä kiusaamistilanteessa. (Insoo & Hazler 2000, 293; Lodge 2005, 330–332.)

J. Sutton ja P.K. Smith tutkimuksessaan selvittivät, että enemmistö lapsista kertoi suhtautuvansa kielteisesti, tai vähintäänkin neutraalisti kiusaamiseen. Mikä on kuitenkin tärkeämpää, on se, miten he itse tilanteessa toimivat. 20% lapsista kertoi, että he ehkä puuttuisivat kiusaamiseen. Rohkaisevatko he kiusaamista aktiivisesti rohkaisemalla kiusaajaa vai antavatko he hiljaisen

siunauksen tapahtumille vain olemalla passiivisesti läsnä? 23 % lapsista kertoi olleensa huvittuneita nähdessään kiusaamista. Kiusaajan itsetuntoa rohkaisee se, että kaverit katselevat. Ei ole mitenkään hämmästyttävää, että yleisin motiivi kiusata on näyttää voimakkaalta ja ”coolilta”. 44 % lapsista kertoi yrittävänsä auttaa kiusattua jollain tavalla, mutta 56 % kertoi pysyttelevänsä kokonaan tapahtuman ulkopuolella – siitakin huolimatta, että haluaisivat auttaa. (Sutton & Smith 1999, 98.)

2.6. Kiusaaminen prosessina

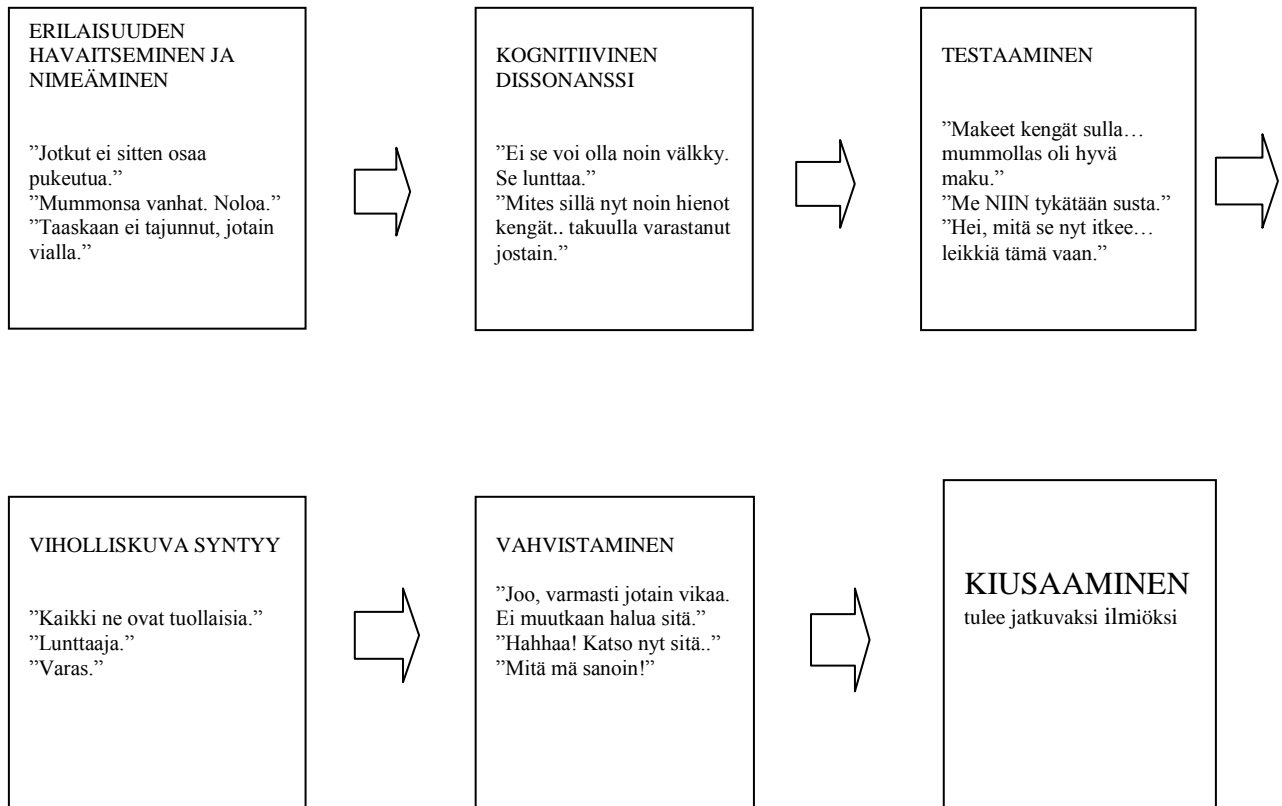
Edellä käsittelin kiusaamista ilmiönä, mistä tekijöistä se koostuu ja mikä on niiden merkitys kokonaisuudelle. Seuraavaksi tarkoitukseni on havainnollistaa miten kiusaaminen kehittyy ajallisena prosessina ja mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että satunnaiset kiusaamistapaukset vakiintuvat pysyväksi kiusaamiseksi. (Ks. Kuvio 1)

Hamarus (2006) tutkii tässä koulukiusaamista ilmiönä sekä miten se ilmenee ja kehittyy prosessina koulumaailmassa. Tutkimusaineistona ovat 7-9 -luokkalaisten kirjoitelmat ja haastattelut koulukiusaamisesta. Aineiston analyysissä käytettiin semanttista analyysiä, mitä merkityksiä käsitteestä ”kiusaaminen” nousi kirjoitelmissa. Analyysin jälkeen suoritettiin teemahaastattelu. Tutkimus osoitti, että kiusaaminen kietoutuu tiiviisti tutkittavan yhteisön sosiaalisiin ja kulttuurisiin tosiasioihin. Kiusaaminen liittyy vallan, voiman, sosiaalisen statuksen ja suosion tavoitteluun. Prosessin alkuvaiheessa on erilaisuuden nimeäminen, sillä erilaisuus on uhka yhteisön/ryhmän arvoille. Jos joku ei mukaudu yhteisiin arvoihin, hänellä on riski joutua kiusatuksi. Kiusaaminen perustuu vuorovaikutukseen ja ellei ymmärrä kyseisen yhteisön tapaa kommunikoida, voi erehtyä luulemaan kiusaamista ystävyudeksi tai leikinlaskuksi. Tutkimuksen perusteella kiusaamiseen voidaan puuttua vaikuttamalla yhteisön arvoihin, normeihin, sosiaalisiin suhteisiin ja pelkoihin. Tutkimus on tehty sekä kulttuurisesta että sosiaalisesta näkökulmasta. Kiusaamista vahvistaa ja ylläpitää pelon ilmapiiri, hauskuuttaminen, kiusatun ja opettajan harhauttaminen sekä erilaiset rituaalit. (Hamarus 2006, 204.)

Prosessin jatkuminen edellyttää uusien kiusoittelun muotojen tuottamista – entinen leikinlasku ei naurata enää. Hauskanpito yhdistää ryhmän jäseniä toisiinsa ja samalla erottaa kiusatun ulkopuolelle. (Hamarus 2006, 73.) Aina, kun muutama henkilö liittyy yhteen, jää väistämättä jotkut ulkopuolelle. Kollektiivinen erillisuus tai erilaisuus tekee toiseudesta erilaisen, vastakohtan, ja näin

tuotetaan toiseutta. ”Me” on olemassa vain jos on olemassa myös ”he”. Identiteetti on tavallaan kollektiivinen käsite, sillä yksilön kehityksessä ja sosialisatiossa on aina mukana viiteryhmät, kuten perhe, suku, alue jne. Jotta ryhmä pysyisi koossa ja olisi vahva, on ulkopuolelle jäämisestä tehtävä kielteinen asia. (Hamarus 2006, 73.) Kiusaaminen jatkuu aaltomaisena prosessina, kun siihen puututaan, se hetkeksi vähenee tai muuttuu pinnan alla kyteväksi siedätysprosessiksi. Luottamus rapautuu ja kiusatun on vaikea uskoa muuttunutta käyttäytymistä, vaan hän saattaa tulkita senkin kiusaamiseksi. (Hamarus 2006, 76.)

Aikuisten kiusaaminen etenee kolmivaiheisesti. Toinen vaihe seuraa, kun epäsuoraa kiusaamista on jatkunut riittävän kauan ja uhri aletaan nähdä eriarvoisena ja jopa syyllisenä tilanteeseen. Tässä vaiheessa kiusaaminen muuttuu kollektiiviseksi ja syyllisyys jakautuu kaikkien osalle. Kolmannessa vaiheessa kiusaaminen raaistuu ja kiusattu tehdään naurunalaiseksi. Häntä saatetaan uhkailla ja hänen mielenterveyttään jopa aletaan epäillä. (Hamarus 2006, 67.)

Kuvio 1. Kiusaaminen prosessina.

(Hamarus 2006, 67-204.) Lausumat kandidaatin tutkielman tekijän omia lisäyksiä.

Pikas'n (1990) mukaan kiusaaminen on ryhmäväkivaltaa, jossa on kolme päätekijää; dissonanssi tekijä, viholliskuva sekä vahvistaminen. Dissonanssilla hän tarkoittaa kognitiivista epä johdonmukaisuutta eli sitä, että kaksi vaikutelmaa ovat ristiriidassa toistensa kanssa, havainto ja mielikuva eivät vastaa toisiaan. Esimerkiksi kiltiksi ja heikoksi luokiteltu herättääkin huomiota jossain tilanteessa, jolloin hänellä yllättäen onkin voimaa. Ihmisillä on tiettyjä mielikuvia erilaisista ihmisluokista ja miten siihen kuuluvien tulee käyttäytyä. Pikkuvanha käyttäytyminen viestittää myös dissonanssia eli lapsi näyttää lapselta, mutta puhuu kuin aikuinen. Tällöin ryhmän sisäinen järjestys joutuu ristiriitaan eli jo luokiteltu käyttäytyykin odotusten vastaisesti, se synnyttää tarpeen testaukseen. Testauksen kohteeksi valitaan kaikenlainen erilaisuus. Testaaminen on hännämistä ja sillä kukin sijoitetaan omaan rooliinsa. Kiusaaja saattaa testata kiusattua nähdäkseen miten hän siihen reagoi. Kiusatun reagointi, olipa sitten kyseessä alistuminen tai malttinsa menettäminen, altistaa hänet kiusaamiselle tulevaisuudessakin. Paljastaessaan heikon kohtansa kiusattu antaa kiusaajalle aseensa, jota myöhemmin tullaan käyttämään häntä vastaan. Tämän jälkeen jo pelkkä kiusaajien katse riittää osoittamaan kiusatulle hänen paikkansa. Viholliskuvassa tietyt henkilöt nähdään uhkana omalle ryhmälle tai sitten alempiarvoisina olentoina. Se voi muodostua huolimatta siitä, mitä kiusattu tekee, ja se on vahvana kiusaajien mielissä. Esimerkiksi ryhmän uudet henkilöt koetaan alussa uhkaaviksi. Kiusatun kannellessa, itkiessä, provosoidessa tai hyökätessä tulee viholliskuvasta niin sanotusti objektiivinen.

Ajan kuluessa ryhmän jäsenten käsitys uhrista muuttuu. Toistuvien hyökkäysten ja nöyryyttämisen jälkeen uhri nähdään niin arvottomana ja surkeana, että hän ansaitseekin tulla kiusatuksi. Vahvistamisen Pikas näkee merkittävimpänä tekijänä kiusaamisprosessissa. Kiusaajat vahvistavat toistensa käyttäytymistä yllyttämällä, kehumalla tai sitten hiljaisesti hyväksymällä tapahtumat. Kiusatusta levitetään juoruja ja uusien kiusaamistapojen keksijöitä pidetään fiksuina. Vahvistaminen tiettyyn suuntaan luo ryhmähenkeä. Ryhmäpaine on vahvistamisessa sen kehittynein muoto ja vahvistaminen varsinaisesti käynnistää kiusaamisen. Sillä tarkoitetaan sitä, että ryhmä hyväksyy toistensa kielteisen toiminnan ja vahvistaa toistensa kielteistä käsitystä kiusatusta. Ryhmä ei välttämättä ole tietoinen tapahtumasta. Vahvistaminen on merkittävin tekijä kiusaamisen ryhmädynamiikassa, ilman sitä kiusaamista ei ryhmässä esiintyisi. Myös opettaja saattaa tahtomattaan toimia kiusaamista vahvistavana. Hänen julkisesti antamansa kielteinen palaute voi olla perusteltu, mutta se antaa muille oikeutuksen kohdella kiusattua kielteisesti.

Pikas ei ole tehnyt empiiristä tutkimusta teoriansa tueksi, mutta tulen siitä huolimatta käyttämään hänen kehittämänsä jaottelua. (Lämsä 2009, 60, 65; Pikas 1990, 70–81, 87; Salmivalli 1998, 82–84.)

2.7. Asenteet ja normit kiusaamisessa

Salmivalli tutki kolmen luokkatason (neljäs, viides ja kuudesluokkalaisia, yhteensä 1220) käyttäytymistä kiusaamistilanteessa. Kukin osallistuja täytti 15 kohdan kyselyn, joka mittasi käyttäytymistä kiusaamistilanteessa ja asenteitaan kiusaamiseen sekä mitä asenteita luokassa oli kiusaamista kohtaan. Asenteita ja normeja käytettiin ennustamaan käyttäytymistä kiusaamistilanteessa. Tässä tutkimuksessa oli kolme vaihtoehtoa: 1. lähtee mukaan kiusaamaan, 2. auttaa tai rohkaisee kiusaajaa tai 3. vetäytyy tilanteesta. Tulosten mukaan uhrin puolustaminen ja vetäytyminen olivat yhteydessä kiusaamista vastustavien ja tuomitsevien asenteiden kanssa, mutta päinvastainen oli totta kiusaajien ja avustajien asenteissa. Asenteiden ja käyttäytymisen välinen yhteys oli yhtenevä kaikilla luokkatasoilla, sekä tytöillä että pojilla. Yhteys oli kuitenkin vain lievää, sillä asenteet selittävät vain osan käyttäytymisestä sillä ryhmäkontekstissa on tekijöitä, jotka selittävät todellista käyttäytymistä kiusaamistilanteessa. Salmivallin tutkimus oli ensimmäinen, joka empiirisesti tutki luokan asenteita kiusaamiseen ja siinä selvisi sekä asenteiden että luokan normien vaikutus. Ryhmänormi, joka heijasti kiusaamisen vastaisia normeja, selitti vaihtelun käyttäytymisessä odotetulla tavalla. Normi, joka osoitti normatiivista välinpitämättömyyttä luokassa, harvemmin onnistui ennustamaan käyttäytymistä. Kun otettiin huomioon sekä asenteet että ja normit löytyi yllättävää vaihtelua, joten luokkatilanteella täytyy olla suuri vaikutus käyttäytymiseen. Tyttöjen käyttäytymiseen ryhmän normit vaikuttivat voimakkaammin, kun taas poikien käyttäytymiseen vaikutti asenteet enemmän. Tilannetekijät vaikuttavat siis enemmän kuin yksilön arvot käyttäytymiseen kiusaamistilanteessa. (Salmivalli 2004, 254, 256.)

2.8. Vallankäyttö ryhmissä

David W. Johnson (2003) on tutkinut vallankäyttöä ryhmissä. Valta on yksi monimutkaisimmista sosiaalisen vuorovaikutuksen tekijöistä ryhmädynamiikassa. Valta on ihmissuhteissa, ei ihmisissä itsessään ja kaikissa ihmissuhteissa on valta läsnä. Rakentavaa vallankäyttö on silloin, kun se edesauttaa koko ryhmää, mutta tuhoavaa, jos se häiritsee ryhmän toimintaa. Valta on kykyä saada toinen henkilö tekemään jotain, jota hän muutoin ei olisi tehnyt. Ryhmän jäsenen kyky saavuttaa joitain ryhmälle tärkeitä resursseja määrittelee hänen asemansa sosiaalisessa hierarkiassa. Elämä näyttää helpolta niille, joilla on paljon valtaa. Asiat hoituvat, ongelmat ratkeavat, kaikki näyttävät pitävän ja arvostavan heitä. He ovat itse tyytyväisiä tilanteeseen eivätkä näe miten suuri merkitys

vallankäytöllä on heidän ihmissuhteissaan. He ovat vakuuttuneita, että henkilöt, joilla on vähemmän valtaa todella pitävät heistä. He myös uskovat, että kaikki kommunikoivat heidän kanssaan rehellisesti eikä heiltä salata asioita. Kun vallankäytön suhteen alemmalla tasolla oleva henkilö on eri mieltä heidän kanssaan, he suhtautuvat siihen vihamielisesti ja jopa syyttävät heitä veneen keikuttamisesta. On myös näyttöä siitä, että vallankäyttö muuttaa ihmistä. Ensiksikin vallanhalusta tulee itsetarkoitus ja toiseksi vallankäytön helppous altistaa heidät vallan väärinkäytölle, oman edun tavoitteluun. Lisäksi vallankäyttö saa heidät luulemaan itsestään liikoja ja aliarvioimaan muita. (Johnson 2003, 231 - 256.)

3. TUTKIMUSKOHDE JA TUTKIMUSKYSYMYS

Tarkoitukseni on ensin määritellä mitä kiusaaminen on, esimerkiksi miten se ilmenee, mitä syitä sille on löydetty ja mitä seurauksia sillä on. Koska työni perustuu ryhmädynaamisiin teorioihin, käyn ensin läpi siihen liittyvää terminologiaa. Sen jälkeen pyrin kuvaamaan kiusaamistilanteen dynamiikkaan vaikuttavia tekijöitä, kuten sosiaalinen asema, vallankäyttö, mallin vaikutus ja yleisön merkitys.

Kiusaaminen on systemaattista vallan tai voiman väärinkäyttöä ja se kohdistuu toistuvasti samaan yksilöön. Se on tahallista toisen vahingoittamista. Kiusaaminen tapahtuu yleensä pysyvässä sosiaalisessa ryhmässä, josta kiusatun on vaikea poistua ja se perustuu pysyviin sosiaalisiin suhteisiin. (Kaukiainen 2003, 14.) Kiusoittelu eroaa kiusaamisesta siinä, että kiusoittelun kohdetta ei yritetä alistaa tai nolata ja se on ystävällismielistä. Kiusaamiselle on ominaista kiusatun ja kiusaajan välinen valta- ja voimasuhteiden epätasapaino, joka voi ilmetä fyysisesti, henkisesti tai sosiaalisesti. Voimien epätasapaino voi olla myös sitä, että tuntee toisen heikkoudet ja voi käyttää niitä hyväkseen. Kiusaamista siis ei ole kahden tasaväkisen oppilaan tappelu, vaikka se toistuisikin (Hamarus 2008, 12; Penttilä 1994, 74; Pepler, Craig, Yuile & Connolly, 2004, 90; Salmivalli 1998, 33; Salmivalli 2003, 10 – 12.)

Englanninkielessä on runsaasti sanoja, jotka voidaan liittää kiusaamiseen; *stereotyping, teasing, prejudice, scapegoating, discrimination, ostracism, harrassment, desecrecation or defacement, bullying, expulsion, segregation, repression* ja *destruction*. Sanojen kirjo kertoo ilmiön moninaisuudesta – sitä ei voi tyhjentävästi ilmaista yhdellä sanalla. Esimerkiksi kiusoittelu

(*teasing*) voidaan selittää leikinlaskuksi ja kulttuuriin kuuluvaksi, mutta uhri saattaa tulkita sen kiusaamiseksi ja sitä se joskus voi ollakin. Kiusaaminen voidaan myös nähdä jatkumona, jonka toisessa päässä on kiusoittelu ja toisessa päässä fyysinen väkivalta. Kiusaamista on vaikea määrittellä ja mitata, koska subjektiivinen asenne ratkaisee onko se kiusaamista tai jotain muuta, kuten kiusoittelu. Jotain henkilöä voidaan järjestelmällisesti kiusata, mutta asianomainen suhtautuu siihen huumorilla eikä koe sitä kiusaamisena. (Hamarus 2006, 48 - 53.) Esimerkiksi kahden kesken tapahtuva kiusoittelu voi olla osa kaveruutta, mutta kun sama tehdään julkisesti voi tarkoituksena olla nolaus. Oma subjektiivinen kokemus lienee se tärkein määriteltäessä kiusaamista.

Kiusaaminen voi olla suoraa tai epäsuoraa. Pojille on tyypillisempää suora kiusaaminen, joka on yleensä sanallista tai fyysistä. Tytöt yleensä käyttävät epäsuoraa - ns. hiljaista - eli kiertoteitse tapahtuvaa toisen vahingoittamista, kuten juoruilua ja ryhmän manipuloimista hyljeksimään kiusattua. Epäsuora kiusaaminen jää usein huomaamatta, vaikka se on hyvin yleistä. Kaverin ”varastaminen” toisilta sekä ilkeä kiusoittelu kuuluvat myös tyttöjen tapaan kiusata sekä tietävät katseet, ilmeily, huokaukset, vaikeneminen, selän kääntäminen kiusatulle, tuijottaminen, hänen puheensa ja katseensa välttelemistä, ryhmän ulkopuolelle sulkemista, yksin jättäminen sekä osoittaminen, että hän on pelkkää ilmaa. Epäsuorasti toisia kiusaavat eivät ehkä tiedosta olevansa kiusaajia, sillä heille se voi olla vain tapa varmistaa asemaansa ryhmässä. (Besag 2006, 39; Björkvist ym. 1992; Höistad 2003, 80–85; Lämsä 2009, 61.)

Kiusaamiselta on vaikea puolustautua, sillä se on usein hienovaraista ja se voi kätkeytyä jalompien motiivien taakse. Esimerkiksi näennäisesti hyvää tarkoittaviin ohjeisiin voi kätkeytyä piikittelyä siitä, millaisen kiusatun tulisi olla. Ulkopuolisesta tämä näyttää harmittomalta eikä kiusattua välttämättä uskota, kun hän kertoo kiusaamisesta. (Lämsä 2009, 60.)

3.1. Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymys

Tavoitteena ei ole löytää tilastollisia yleistyksiä vaan lisätä ymmärrystä kiusaamisesta ja löytää selityksiä sille, miksi kiusaamiseen ei puututa. Tarkoitukseni on keskittyä ryhmädynaamisiin tekijöihin esimerkiksi miten sosiaalinen asema ja tyttöjen väliset suhteet vaikuttavat tyttöjen selityksiin. Tutkimuskysymyksenäni on, **Miksi tytöt eivät puutu kiusaamiseen?**

3.2. Ryhmän käsite

Koska kiusaamista käsitellään tässä tutkimuksessa ryhmädynamiikan kannalta, määrittelen ensin, mitä ryhmällä tässä tutkimuksessa tarkoitetaan.

Ryhmä on joukko ihmisiä, joilla on yhteinen tavoite tai päämäärä, he ovat keskenään vuorovaikutuksessa tietyn ajanjakson ja he tietävät kuuluvansa tähän ryhmään. He ovat toisistaan riippuvaisia tavalla tai toisella ja he vaikuttavat toisiinsa. Ryhmissä syntyy sosiaalisia normeja, jotka toimivat ryhmän käyttäytymissääntöinä. Niitä ei aina tiedosteta, mutta ne rajoittavat ja sitovat ryhmän jäseniä. Esimerkiksi koululuokassa voi olla ääneen lausumaton sääntö, ettei kiusatun oppilaan kaverina voi olla. Ryhmissä on yleensä selkeä roolijako. Ryhmään kuuluu vähintään kaksi, mutta ei kuitenkaan liian montaa, jotta kaikilla on mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa ryhmän kaikkien jäsenten kanssa kasvokkain. (Thornberg 2004, 11.)

Tällaisen selkeän jäsenryhmän lisäksi on olemassa viiteryhmä. Se on ryhmä johon yksilö vertaa itseään, samaistuu tai johon hän haluaisi kuulua ja jonka arvot hän omaksuu. Mitä kiinteämmin yksilö sitoutuu ryhmään, sitä varmemmin hän sisäistää sen asettamat normit ja toimii ryhmän tavoitteiden saavuttamiseksi. Ryhmän koheesio eli kiinteys tarkoittaa jäsenten vetovoimaa ryhmää kohtaan ja mitä vahvempi koheesio sen parempi on myös ryhmän ilmapiiri. Avoimet ryhmät perustuvat vapaaehtoisuuteen ja niissä koheesiolla on ryhmän toimintaa ylläpitävä voima. Sidotusta ryhmästä ei voi helposti irtautua, vaikka niissä olisi miltei olematon koheesio - näitä ovat esimerkiksi koululuokat ja työyhteisöt. Avomien ryhmien koheesiota yksilölle lisää esimerkiksi se, että ryhmän jäsenet koetaan miellyttävinä, ryhmän toiminta kiinnostaa tai ryhmän jäsenyys nostaa yksilön statusta. (Aho & Laine 1997, 203 – 205; Johnson 2003, 15-17; Salmivalli 1998 II, 50-51; Thornberg 2004, 11.)

Ryhmä voi olla myös abstrakti joukko henkilöitä, jotka luokittelevat itsensä ryhmään kuuluviksi, koska he kokevat omaavansa ryhmälle tyypillisiä ominaisuuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi ammattiryhmät, etniset ryhmät, seksuaaliset vähemmistöt, poliittiset ryhmät ja nuoret. Primaariryhmällä tarkoitetaan sellaista ryhmää, jolla on pitkä yhteinen historia, läheiset suhteet toisiinsa ja ne ovat suhteellisen pieniä ja stabiileja. Sekundääriryhmä on suurempi, jäsenet ovat hajallaan toisistaan, eivät kommunikoi suoraan toistensa kanssa ja suhteet eivät ole henkilökohtaisia tai tunnepitoisia. (Thornberg 2004, 12, 13.)

3.3. Miksi tyttöjen kiusaaminen?

Tyttöjen kiusaaminen eroaa poikien kiusaamisesta; se on epäsuoraa ja sitä on vaikeampi havaita kuin poikien suoraa kiusaamista. Sitä on myös vähemmän tutkittu erillisenä ja sen vuoksi olen päättänyt keskittyä tutkimaan tyttöjen välistä kiusaamista.

Epäsuora aggressio määritellään toiminnaksi, jossa epäsuorasti ja kiertoteitse vahingoitetaan toista. Tämä tapahtuu esimerkiksi levittämällä juoruja tai manipuloimalla myös muut ryhmän jäsenet hyljeksimään tai syrjimään uhria. Ryhmän ulkopuolelle jättäminen on myös tyypillistä epäsuoralle kiusaamiselle. Epäsuoran aggression käyttäminen edellyttää riittävää määrää sosiaalista älykkyyttä ja Salmivallin (1998) mukaan tytöt ovat yleensä sosiaalisesti älykkäämpiä kuin pojat, joten he voivat turvautua epäsuorien aggressiostrategioiden taitavaan käyttöön. Hyvin nuorilla lapsilla aggressio on usein fyysistä ja verbaalisten taitojen karttuessa aggressiivisista keinoista tulee hienovaraisempia havaita. (Salmivalli 1998, 35 - 40.) Sosiaalisen taidon kehittyessä tytöt oppivat salaamaan tunteensa sekä viivästyttämään tyydytystä, joten he voivat odottaa sopivaa tilannetta kostaa tai vahingoittaa. Vaikka epäsuoran aggression seuraukset eivät näy välittömästi, on niiden vaikutus pidempiaikainen ja niillä saadaan enemmän vahinkoa. (Besag 2006, 40, 46.) Tyttöjen vertaisryhmien ominaisuudet edistävät myös epäsuoran aggression käyttöä. Heidän suhteensa ovat tiiviitä ja läheisiä ja niihin liittyy suuria odotuksia muun muassa keskinäisestä luottamuksesta. Läheisissä suhteissa tarjoutuu tilaisuuksia pettää toisen luottamus. (Salmivalli 1998, 42.)

Tyttöjen aggressiota ovat tutkineet esimerkiksi Pepler, Craig, Yuile ja Connolly (2004) ja heidän mukaansa tytöillä, jotka kertoivat kiusaavansa muita, oli tavallista enemmän ongelmia/konflikteja kaverisuhteissaan ja konflikteissa esiintyi enemmän aggressiivisuutta. Eniten kiusaavilla oli eniten aggressiivista käyttäytymistä konflikteissa ja tytöt, jotka eivät kiusanneet ollenkaan, olivat vähiten aggressiivisia. Tytöt, jotka kiusasivat ja olivat itsekin kiusattuja, olivat usein yksinäisiä, kun taas tytöt, jotka olivat pelkästään kiusaajia, olivat hyvin aktiivisia kaverisuhteissaan. Sekä pojilla että tytöillä, jotka kiusasivat muita mutta eivät olleet itse kiusattuja, oli ristiriitaiset kaverisuhteet. Nuoruusiässä he viettivät enemmän aikaa kavereiden kanssa, joka kertoo heidän hyvästä integraatiostaan ikäistensä kanssa. Suhteet olivat kuitenkin ongelmallisia. Heillä oli usein konflikteja kavereiden kanssa. (Pepler, Craig, Yuile & Connolly, 2004, 95 -105.)

3.4. Kiusaamisen keinot

Kiusaaminen voidaan jakaa suoran- ja epäsuoran lisäksi tapoihin, joilla se toteutetaan. Syrjiminen ja eristäminen ovat yleensä muun kiusaamisen lopputulosta, mutta se voi olla myös varsinainen kiusaamismuoto. Suoraan kiusaamiseen voidaan fyysisen väkivallan lisäksi lukea myös sanallinen kiusaaminen ja seksuaalinen häirintä.

Syrjiminen ja eristäminen jäävät usein ulkopuoliselta huomaamatta, varsinkin jos kiusaamiseen ei liity muuta. Siihen on myös vaikea puuttua – sitä puolustellaan sillä, että luokalta ei löydy ketään sopivaa kaveria. Huomaamista estää se, että toisinaan kiusattu voidaan valita pariksi ”paremman puutteessa” jos esimerkiksi oma kaveri on kipeä. Kiusattu voi myös olla mukana ryhmässä fyysisesti, mutta sosiaalisesti eristetty. Paradoksaalista on se, että kiusaamisen syyksi nimetään ”kaverin puute” ja toisaalta kiusaaminen johtaa siihen, ettei kavereita ole. Eristää voidaan myös kokonainen ryhmä, esimerkiksi vieraskieliset. (Hamarus 2006, 79-82.)

Sanallinen kiusaaminen voi olla haukkumista, nimittelyä, ivaamista ja uhkailua tai sitten epäsuoraa sanallista kiusaamista eli juorujen levittämistä. Sanallista kiusaamista vahvistaa usein eleet, matkiminen ja pieni töniminen. (Hamarus 2006, 78,79.)

Hamarus (2006) on lisäksi jakanut kiusaamisen neljään tapaan: testaaminen, vaientaminen, harhauttaminen ja rituaalit. Testaaminen usein aloittaa kiusaamisen. Sitä kutsutaan kettuiluksi, läpän heitoksi tai vinoilu. Toisaalta kun kiusattu vinoilee, sitä kutsutaan ärsyttämiseksi. Hauskanpito ja arjen tylsyyden torjunta voi olla kiusaamista ja silloin siihen usein liittyy jotain noloa tai häpeällistä. Hauskoilla jutuilla saa suosiota ja suosio tuo valtaa.

Vaiementaminen on yksi kiusaamisen muoto. Siinä kiusattua ei kuunnella ja hänen ei sallita vastata vuorovaikutukseen. Luokkatilanteessa se voi näkyä kaikkien vaikenemisella, kukaan ei reagoi. Kiusattu on usein oppilas, joka vaikenee häntä kiusattaessa ja vaikeneminen voidaankin nähdä sekä syynä että seurauksena kiusaamiselle.

Harhauttaminen on sanallista kaksoisviestintää, esimerkiksi kehuaan vaatteita, mutta tarkoitetaan päinvastaista. Myös opettajaa voidaan harhauttaa vuorovaikutuksen avulla. Kiusattua saatetaan opettajan läsnä ollessa tervehtiä reippaasti, mutta äänensävy kertoo kiusatulle ja muille, että se oli kaksoismerkityksinen. Kiusaamisessa voidaan käyttää myös salanimiä, koodeja,

joita kiusattu ei ymmärrä. Myös hänen ymmärtämättömyytensä on osa hauskanpitoa.

Rituaalit, esimerkiksi toistuvat potkimiset ja hakkaamiset, toimivat vallan näytön rituaaleina. Ne myös vahvistavat niihin osallistuvien yhteisöllisyyttä. Myös alistamis-, inho-, eristämisen-, ja vaientamisrituaaleja esiintyy. Ryhmän omat yhteisöllisyyden rituaalit, kuten luokkasormukset virallisessa maailmassa ja epävirallisessa se voisi olla esimerkiksi kynien vaihtaminen, josta kiusattu on eristetty. (Hamarus 2006, 140 -160.)

Tiedostamaton kiusaaminen tapahtuu usein leikinlaskuna, jonka kiusattu kokee kiusaamiseksi. Kun hän kertoo siitä aikuisille, muu yhteisö alkaa suhtautua häneen kielteisesti ja jättää hänet yksin. Myös kiusattu itse voi olla tietämätön häneen kohdistuvasta kiusaamisesta. (Hamarus 2006, 90-91.)

Viimeisinä vuosina on kiusaamiseen tullut uusi muoto, nettikiusaaminen. Kiusatusta saatetaan julkaista noloja valokuvia, videoita tai häntä koskevia juoruja sekä lähettää hänelle ilkeitä viestejä. Kännykällä voidaan lähetyt herjaavat tekstiviestit, kännykkäkameralla otetut valokuvat tai häiriösoitot voidaan rinnastaa/sisällyttää nettikiusaamiseen. Nettikiusaamiselle on tyypillistä nimettömyys ja väärän nimen käyttö. Jotkut kiusaajista saattavatkin tuntea houkutusta sellaiseen käyttäytymiseen netissä, jollaiseen he eivät muuten syyllistyisi. Nettikiusaaminen voi kohdistua myös tuntemattomiin. Netissä kiusaamiselle on suurempi yleisö ja kiusattu on helpommin tavoitettavissa – kuitenkin ei tarvitse olla kasvokkain. On olemassa myös ns. rakenteellista väkivaltaa, jolla tarkoitetaan yhteiskunnan ja sen instituutioiden käytänteitä ja normeja, joissa ei huomioida nuoren/uhrin oikeuksia ja kehitysmahdollisuuksia. Esimerkkinä voisi olla koulussa mahdollisesti esiintyvä sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus ja epätasa-arvo. Opettajan julkisesti antama kielteinen palaute voi olla perusteltu, mutta se saattaa tuntua loukkaavalta ja voi jopa antaa muille oikeutuksen kohdella kiusattua kielteisesti. (Lämsä 2009, 65, 66.)

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1. Laadullinen tutkimus

Teoreettisena viitekehyksenä tutkimuksessani on fenomenologia. Fenomenologisen tutkimuksen kohteena ovat yksilön kokemukset ja niiden merkitykset hänelle. (Laine 2007, 29--31.)

Fenomenologisessa tutkimuksessa ei ole ns. teoreettisia viitekehyksiä siinä merkityksessä, että tutkimusta ohjaisi ennalta määrittävä teoreettinen malli. Se saattaisi estää löytämästä toisen alkuperäistä kokemuksen maailmaa. Täysin ilman teoreettisia lähtökohtia ei kuitenkaan fenomenologiassakaan olla, sillä aina on olemassa käsitys ihmisestä, kokemuksesta, merkityksestä ja yhteisöllisyydestä. Ymmärtäminen ja tulkinta ovat tärkeitä tutkittaessa, millaista tietoa tutkittavasta kohteesta voidaan saada. Yksilön kokemus syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa, joten fenomenologiassa tutkitaan ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa. Ihmistä ei voi ymmärtää erillään tuosta suhteesta. Fenomenologien mukaan ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen, eli kaikki merkitsee meille jotakin. Toisen ihmisen toiminnan tarkoituksen voimme ymmärtää kysymällä, millaisten merkitysten pohjalta hän toimii. Kokemus muotoutuu merkitysten mukaan ja nuo merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen mielenkiinnon kohteena. Ihminen on myös yhteisöllinen ja merkitykset ovat syntyneet vuorovaikutuksessa yhteisössä joten erilaisissa kulttuurisissa yhteisöissä kasvaneilla on erilaiset merkitykset asioille. Tutkimalla yksilöä paljastuu myös jotain yleistä ja yhteisöllistä. Toisaalta jokainen yksilö on erilainen ja erilaisuudella on myös merkitystä. Fenomenologisella tutkimuksella ei varsinaisesti pyritä löytämään universaaleja yleistyksiä vaan ymmärtämään tietyn tutkittavan kohteen sen hetkistä merkity maailmaa. (Laine 2001, 26-29; Laine 2007, 35.)

Merkityksiin vaikuttaa konteksti, sillä tapahtumilla tai asioilla ei itsessään ole merkitystä. Sen vuoksi merkityksiä etsittäessä on asiat suhteutettava toisiin asioihin. Merkityksillä on yksilöllinen ja yhteisöllinen ulottuvuus ja toisaalta tiedostettu ja tiedostamaton ulottuvuus. Tulkintojen ensimmäisessä vaiheessa on kysymysten herääminen, etsitään jonkin asian mieltä. Kun kysytään ”miksi?” etsitään kyseisen asian merkitystä. Tulkintakysymykset perustuvat aina jonkinlaiseen olettamukseen tai esiymmärrykseen. Tavoitteena on, että tutkija pyrkii tiedostamaan omia olettamuksia (Laine 2001, 44-50.)

Laadullisen tutkimuksen ihanteena on löytää uusia näkökulmia tutkittavaan aiheeseen. Tarkoituksena ei ole pyytää vastauksia tutkijan konstruoimiin kysymyksiin tutkijan konstruoimilla käsitteillä, vaan tarkoituksena on antaa vastaajille vapaus itse tuottaa käsityksensä tutkittavasta asiasta. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on kuvata jotakin tapahtumaa, ymmärtää tiettyä toimintaa tai tulkita jotakin ilmiötä. Siinä halutaan tuoda esille tutkittavien henkilöiden omat näkökulmat ja kokemukset. (Eskola 1998, 78; Eskola & Suoranta 1998, 61.) Tässä tutkimuksessa tavoitteenani on etsiä yläasteikäisten tyttöjen omaa käsitystä siitä, miksi kiusaamiseen ei puututa.

4.2. Eläytymismenetelmä aineistonkeruumenetelmänä

Eläytymismenetelmä on aineistonkeruuseen tarkoitettu keino. Siinä vastaajat kirjoittavat lyhyehkön tarinan tutkijan antamien ohjeiden mukaan. Vastaajille annetaan lyhyt kehyskertomus, jonka ohjaamina he vievät tarinaa eteenpäin tai sitten kertovat, mitä sitä ennen on täytynyt tai voinut tapahtua. Eläytymiskertomus ei välttämättä kuvaa todellisuutta vaan mahdollisia tarinoita ja mitä eri asiat merkitsevät. Keskeisintä menetelmässä on variointi. Samasta peruskehyskertomuksesta on kaksi tai useampia versioita, jotka poikkeavat tutkittavan aiheen osalta. Menetelmässä selvitetään juuri tämän variaation vaikutusta, eli mikä muuttuu, kun kehyskertomuksessa muutetaan jotain keskeistä elementtiä. Näin pyritään tutkittavan ilmiön logiikan selvittämiseen. (Eskola 1997, 5, 6; Eskola 2007, 84.) Pitkissä kertomuksissa tulee antaneeksi useita vihjeitä ja kehyskertomuksen variaatio hukkuu niiden sekaan (Eskola 2007, 76).

Eläytymismenetelmä on eettisesti ongelmattomampi kuin monet muut tiedonhankintamenetelmät, sillä siinä vastaaja ei joudu tilille kertomastaan eikä häneltä vaadita lisäselvityksiä. Tutkittavaa kohdellaan myös kulttuurisena olentona, joka käyttää harkintaa, eri vaihtoehtojen punnintaa. Eläytymismenetelmä huomioi ihmisen aktiivisena ajattelijana, jolla on tietoisuus, kieli ja pohdinta. Täysin eettisesti ongelmaton menetelmä ei kuitenkaan ole, sillä kehyskertomukseen vastaaminen väistämättä vaikuttaa myös tutkittavaan ja se saattaa nostaa ahdistavia muistoja. (Eskola 1998, 65, 66.)

Eläytymismenetelmän taustalta löytyy huoli tutkimusten eettisistä kysymyksistä. Haluttiin kehittää menetelmä, joka olisi eettisesti suhteellisen ongelmaton eikä tutkittavia manipuloitaisi tai puijattaisi, vaan heidän ihmisarvoaan kunnioitettaisiin. Menetelmän puutteena voisi pitää sitä, että siinä ei ole runsaasti teoreettisia kytkentöjä. Sen käyttö onkin ollut pitkälti menetelmällistä kokeilua. Menetelmä ei tarjoa automaattisia ratkaisuja tai kaavoja. Eläytymismenetelmä – kuten laadullinen tutkimus yleensä – ei anna vastauksia tutkijan konstruoimaan kysymykseen vaan vastaajat voivat vapaasti tuottaa omat käsityksensä tutkittavasta asiasta. Näin voidaan saada aineistoon sellaisia ajatuksia ja käytäntöjä, jotka eivät olisi muuten tulleet tutkijan mieleen. (Eskola 2007, 73, 79.) Aineiston tehtävä ei ole hypoteesien todistaminen vaan niiden keksiminen eli aineisto ei saisi rajoittaa ajattelua vaan vauhdittaa sitä ja auttaa löytämään uusia näkökulmia (Eskola 1998, 12).

Aineistoksi tässä menetelmässä riittää melko vähäinen määrä. Siihen pätee saturaation eli kylläntymisen periaate: tietyn vastausmäärän jälkeen vastausten logiikka alkaa toistaa itseään eli uudet vastaukset eivät tuota enää uutta tietoa. Haluttaessa enemmän tietoa kannattaa harkita uusien kehyskertomusten laatiminen tai lisäämällä variaatioita. (Eskola 2007, 76.) Eläytymismenetelmällä kerättyjä aineistoja voidaan analysoida monin eri tavoin, sillä se on puhtaasti tiedonhankintamenetelmä eikä se sido käyttäjänsä mihinkään tiettyyn luku/analyysitapaan tai metodiin (Eskola 1998, 18).

Eläytymismenetelmä sopii erityisen hyvin asenteiden ja mielikuvien mittaamiseen. Menetelmää on verrattu esimerkiksi asennemittareihin, joiden vastaukset ovat helposti ehdottomia ja synnyttävät karikatyyrimäisiä kuvauksia tutkittavasta aiheesta. Eläytymismenetelmällä tuotetut vastaukset olivat moni-ilmeisempiä ja niistä löytyi sellaisiakin ilmauksia, jotka asennemittauksissa olivat jääneet ”en osaa sanoa” –vastauksiksi. Vastaajalle annetaan vapaus käyttää mielipiteitään ja ilmaista itseään aktiivisesti. Tutkijalle tällainen menetelmä antaa paljon, esimerkiksi vihjeitä ja merkkejä, joiden pohjalta lähteä rakentamaan hypoteeseja. Mutta se antaa myös haasteita, sillä aineistoa on lähestyttävä avoimin ja herkistynein mielin. Eläytymismenetelmän käyttö saattaa näyttää vaivattomalta, mutta se pakottaa tutkijan aktiiviseen teoreettiseen työhön. Se ei tarjoa automaattisia ratkaisuja tai valmiita kaavoja joilla todistetaan hypoteeseja vaan niitä keksitään. Menetelmän tarkoituksena on löytää uusia näkökulmia aiheeseen. (Eskola 1998, 77, 78.)

Eläytymismenetelmään päädyin, koska halusin tutkia, mitä käsityksiä yläasteikäisillä on aiheesta. Omista kokemuksistaan kirjoittaminen olisi ollut myös vaihtoehtona, mutta monelle olisi ollut liian iso kynnys kirjoittaa omista kokemuksista. Eläytymismenetelmällä voidaan tavoittaa myös niitä käsityksiä ja asenteita, mitä ilmiön takana on. Erityisen hyvä eläytymismenetelmä on tutkittaessa tulevaisuutta ja sen suomia mahdollisia ja toivottavia vaihtoehtoja. Kiusaamisen ollessa kyseessä on mieluisampaa tutkia, miten sitä voidaan ehkäistä kuin lähteä hoitamaan jo syntyntä, joten toimenpiteet kiusaamisen kohdistuvat sen ehkäisemiseen ja tulevaisuuden parantamiseen. Kehyskertomukseni olivat:

A. Tehtävä: Jatka kertomusta haluamallasi tavalla.

Olet koulun pihalla ja näet, että Maijaa kiusataan. Kiusaaminen on jatkunut jo pidemmän aikaa. Päätät puuttua kiusaamiseen. Miksi?

B. Tehtävä: Jatka kertomusta haluamallasi tavalla.

Olet koulun pihalla ja näet, että Maijaa kiusataan. Kiusaaminen on jatkunut jo pidemmän aikaa. Et puutu kiusaamiseen. Miksi?

4.3. Analyysimenetelmä

Teemoittelu sopii hyvin lähestyttäessä aineistoa ensimmäistä kertaa. Siinä pyritään löytämään ja erottelemaan tutkimusongelman kannalta olennaiset asiat. Kehyskertomuksen variaatio jo sinällään antaa kaksi erillistä teemaa, joista voi aloittaa. Tässä tapauksessa toisena teemana on *miksi puutun kiusaamiseen* ja toisena *miksi en puutu kiusaamiseen*. Teemoittelulla saadaan kyllä mielenkiintoisia sitaattikokoelmia, mutta kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä sillä ei vielä saada. Teemoittelu sopii käytännöllisten ongelmien ratkaisuun, jolloin kertomuksista etsitään tutkimusongelman kannalta olennaista tietoa. Havainnollisempaan aineiston esittämiseen sopii tyypittely. Tyypittelyssä ryhmitellään samankaltaisia asioita tiivistämällä ja tyypittelemällä - tässä tapauksessa samankaltaiset selitykset yhdistetään omaksi ryhmäkseen ja niistä tulee eräänlaisia yhteenvetoja. Toisin sanoen niihin on yhdistelty sellaistaakin, jota yksittäisessä vastauksessa ei ole. (Eskola 1997, 89—94.)

4.4. Aineiston keruu

Aineiston olen kerännyt Pirkanmaalaiselta yläasteelta koulupäivän aikana. Kerroin lyhyesti tekeväni tutkimusta yliopistolle sosiaalipsykologiasta ja ohjeistin tehtävää varten. Kerroin, että kirjoitelman ei tarvitse olla omakohtainen kokemus. Muistutin myös siitä, että tehtävään ei ole pakko osallistua, voi jättää myös tyhjän paperin ja siitä voi vetäytyä missä tahansa vaiheessa vain ilmoittamalla siitä minulle.

Aineiston keruuta jouduin odottamaan yllättävän pitkään, sillä nuorten huoltajilta piti saada lupa tutkimuksen teettämiseen heidän lapseltaan. Kaikkiaan 43 nuoren huoltajilta lupaa pyydettiin ja yksi kieltäytyi. Ensimmäisessä ryhmässä oli sekä 7- että 8-luokkalaisia ja toisessa ryhmässä kaikki olivat 9-luokkalaisia. Molemmat ryhmät suhtautuivat hyvin positiivisesti kirjoittamiseen. Eräs tyttö sanoi käytävällä, että hän ei sitten jaksakaan mitään kirjoittaa. Hän oli yksi viimeisistä, jotka saivat

kirjoitelmansa tehtyä, joten innostus syttyi kirjoittaessa. Kaikki ottivat osaa kirjoittamiseen, yhtään tyhjää paperia ei tullut.

Molemmilla kerroilla rehtori toi tytöt luokkaan, esitteli minut lyhyesti ja kertoi minun tekevän tutkimusta tyttöjen kiusaamisesta. Hänen poistuttuaan kerroin, että ensin tehdään tämä kirjoitelma ja sitten kerron tarkemmin mitä sosiaalipsykologia tutkii ja mikä on minun tutkimukseni tarkoitus. Kerroin myös, että ei ole oikeaa tai väärää tapaa vastata ja painotin erityisesti sitä, että näitä kirjoitelmia eivät opettajat tule lukemaan, vasta valmista gradua voi kuka tahansa päästä lukemaan. Kerroin myös ettei valmiissa gradussa tule näkymään miltä koululta kirjoitelmat ovat peräisin ja kaikki tunnistetiedot on häivytetty.

Kirjoittamiseen meni kummallakin ryhmällä noin parikymmentä minuuttia ja sen jälkeen tosiaan kerroin lyhyesti mitä sosiaalipsykologia on ja mikä on tutkimukseni tarkoitus. Kerroin myös siinä vaiheessa vasta, että kehyskertomuksia oli kaksi erilaista ja miksi näin oli. Muutoin olisi saattanut tulla hämmennystä siitä, että kirjoitelman eivät olleetkaan samat kaikille.

4.5. Tutkimuksen eettiset kysymykset

Kirjoitelmat olivat nimettömiä ja ne eivät välttämättä kerro omista kokemuksista. Opettajille ja rehtorille lähetin pyynnön osallistumisesta tutkimukseeni ja siinä mainitsin tiedot tutkimuksesta, luottamuksella saatavien tietojen suojaamisesta sekä aineiston säilytyksestä ja käyttöajasta. Huoltajilta koulu pyysi luvan osallistua tutkimukseen. Ennen kirjoitelman tekoa kerroin tutkimukseen osallistuville tytöille aineiston salassapidosta, tunnistetietojen muuttamisesta, aineiston säilytyksestä ja siitä, että he voivat kieltäytyä tutkimuksesta missä tahansa vaiheessa.

5. AINEISTON ANALYYSI 1: Teemoittelu

Analyysin aloitin lukemalla kirjoitelmat muutamaan kertaan läpi tekemättä mitään erityistä huomiota ja sen jälkeen kirjoitin ne puhtaaksi ja jaoin ne ”puutun” ja ”en puutu” kategorioihin. Sen jälkeen keskityin ”puutun” –vastauksiin saadakseni jonkinlaisen käsityksen, mitä teemoja sieltä nousisi, ja sen jälkeen luin ”en puutu” -vastaukset.

”Puutun”- vastaukset: Vain yksi yhden lauseen kirjoitelma tuli – siinäkin asiallinen vastaus ”*Koska itse en tykkäisi olla kiusattuna.*”(18B) ja yksi kahden lauseen ”Jos puuttuisin, minuakin alettaisiin ehkä kiusata. Yksin en saisi kiusaajia lopettamaan, joten nöyryyttäisin vain itseni.”(20B) Lisäksi oli kolme kolmen lauseen vastausta, mutta hyvin asiallisia ja informatiivisia nekin olivat.

Kirjoitelmat olivat hieman erityyppisiä, useimmat olivat vain luetelleet syitä ja selityksiä kun toiset taas olivat rakentaneet juonellisen tarinan. Huomiotani kiinnitti se, että useassa vastauksessa käsiteltiin kaverisuhteita. Jos kiusattu oli kaveri, kiusaamiseen pääsääntöisesti puututtiin. Empatia oli myös vahvasti esillä, se näkyi esimerkiksi kertomalla, että tuntuu pahalta katsoa kun kiusataan ja kiusaaminen on väärin. Kolmas selvästi esillä oleva teema oli oikeudenmukaisuuden käsite. Se välittyi sellaisista lauseista kuten ”ei ole oikein, että ketään kiusataan” ja ”kukaan ei ansaitse tulla kiusatuksi”. Teema, jossa käsiteltiin kysymystä *kenelle kuuluu vastuu puuttumisesta*, jakautui kolmeen pääluokkaan. Osa vastaajista koki olevansa itse vastuussa, toisten mielestä vastuu kuuluu opettajille ja oli niitäkin, joiden mielestä vastuu kuuluu kiusatulle itselleen.

Sosiaalinen status oli huomioitu myös ”epäsuosituimpia kiusataan”(5A, 21A) sekä ”luulivat olevansa muita parempia”(9A). Näissä se sanottiin suoraan ja joistain se näkyi välillisesti esimerkiksi kertomalla, että puuttuisi, jos kiusattu olisi itseä nuorempi (21A). Vallan merkityksen oli yksi vastaajista tiedostanut kertomalla, että suositut kiusaavat enemmän epäsuosittuja, koska heillä on enemmän valtaa ja heidän mielipiteensä on vallitseva (21A).

Seuraavaksi luin ”en puutu” kirjoitelmat. Samoja teemoja näkyi sielläkin ja kaverisuhteet olivat esillä 14/21. Pelko siitä, että joutuu itse kiusatuksi, tuntui olevan se yleisimmin esiintyvä syy, miksi ei puututa. 19/21 ”en puutu” kirjoittajaa kertoi syyksi pelon ja *vain kaksi ei puhunut pelosta mitään (17 ja 21 B)* Tarkemmassa analyysissä tulen käsittelemään tätä seikkaa tarkemmin, sillä nämä kaksi vastausta poikkesivat muiltakin osin. Tämä oli mielenkiintoista, sillä ”puutun” –vastauksista pelko miltei puuttui.

Mielenkiintoinen oli myös väite, että ”Koulupsykologeista ja kuraattoreista ei sinänsä ole apua, koska kuka haluaa tehdä asiastaan kauhean numeron?”(5B) Tämä kirjoittaja koki kiusallisena sen, että kaverit kyselisivät, miksi menet kuraattorille. Kiusatuksi tulemiseen liittyy häpeän tunteita. Jonkin verran oli myös kritiikkiä opettajia kohtaan; he eivät joko välittäneet tai toimivat väärin pakottamalla kiusaajaryhmän ottamaan kiusattu kaverikseen.

Kaksi vastaajaa selitti puuttumattomuuttaan sillä, että pelkäsi maineensa poikien keskuudessa kärsivän (4 ja 19B) ja eräs vastaaja koki oman toimijuutensa heikoksi ”Yksin en saisi kiusaajia lopettamaan” (20B). Koston henkeä kuului eräästä kirjoitelmasta – häntä oli aikoinaan kiusattu ja koska häntä ei kukaan auttanut ei hänkään nyt tee mitään vastustaakseen kiusaajia(16B).

Aineisto näytti lupaavalta, siinä tuli paljon erilaisia selityksiä ja uskon 42 kirjoitelman riittävän antamaan käsityksen siitä, minkälaisia selityksiä puuttumattomuuden taustalta löytyy. Seuraavaksi poimin tekstistä kaikki selitykset ja laitoin ne kahteen ryhmään kehyskertomuksen mukaan. Ensimmäisessä taulukossa (Ks. Liitetaulukko 1) ovat selitykset siihen miksi ”puutun” kiusaamiseen ja toisessa (Ks. Liitetaulukko 3) selitykset siihen miksi ”en puutu”. Yhdistin samaan nippuun synonyymit, kuten kaveri/ystävä. Selitykset, jotka selkeästi puhuvat samasta teemasta, kuten ”on kurjaa katsella kun kiusataan” ja ”ei ole kivaa kun toista kiusataan” laitoin myös samaan. Jos sama kirjoittaja mainitsi asiasta uudelleen, katsoin sen jo kirjatuksi. Analyysin edetessä totesin, että jotkut vastaajista vastasivat kehyskertomuksen vastaisesti. Esimerkiksi jos kehyskertomus ohjeisti, että ”puutun kiusaamiseen”, he antoivat lisäksi selityksiä sille, miksi kiusaamiseen ei puututa yleensä tai miksi hän itse ei puutu. Näistä ohjeistuksen vastaisista selityksistä rakensin kaksi uutta taulukkoa (Ks. Liitetaulukot 2 ja 4).

”Puutun” selityksiä tuli 22 ja ”en puutu” 32. Jotkin teemat alkoivat nousta esille voimakkaammin ja käsittelen niitä nyt tarkemmin. Ehdottomasti useimmin esiintyi pelko tulla itse kiusatuksi. Sosiaalisista suhteista johtuvat selitykset olivat onko itse kiusattu tai onko kiusaaja kaveri. Hyvin paljon esiintyi myös vetoamista siihen, että asia ei minulle kuulu. Eli kenelle kuuluu vastuu toimijuudesta, tulee olemaan yksi teemoista. Jotkut, jotka kokivat vastuun kuuluvan kiusatulle itselleen, sanoivat, että myös kiusattu on itse syyllinen kiusaamiseen. Varsinkin ”en puutu” vastauksissa tuli esille kiusatun syyllistäminen. Empatia oli monella puuttumisen motiivina, mutta puuttumattomuutta kukaan ei selittänyt empatian puutteellaan. Häpeä vastaavasti oli monella selityksenä sille, miksi ei puuttunut kiusaamiseen. Ne, jotka kertoivat puuttuvansa, mainitsivat useimmin oikeudenmukaisuuden/moraalin. Kaikkiaan 21 kertaa vedottiin niihin ja joissakin kirjoitelmissa vedottiin useaankin syyhyn, esimerkiksi ”jokaiselle pitäisi antaa mahdollisuus olla oma itsensä” ja ”kiusaaminen on väärin” (13A). Sosiaalisen aseman merkitys ja vallan käyttö ryhmässä tulevat myös esille kirjoitelmissa ja käsittelen niitä yhdessä, sillä ne ilmenevät usein samoissa selityksissä ja näyttivät olevan toiminnallisessa yhteydessä toisiinsa. Pelko tulla itse kiusatuksi oli kaikkien yleisimmin esillä, mutta tulen käsittelemään sitä vasta lopussa, sillä pelko

tuntui olevan kytkettynä muidenkin teemojen sisään.

Olen jakanut analyysini kahteen päävaiheeseen. Ensimmäisessä, teemoittelussa, ryhmittelen aineiston. Teemoittelun edetessä uskon aineistosta nousevan mielenkiintoisia aiheita, jotka poimin tarkempaan analyysiin. Teemat pyrin valitsemaan niiden esiintymisen mukaan ja joitain teemoja otan käsittelyyn sillä perusteella, että ne ovat aiempien tutkimusten mukaan oleellisia kiusaamiseen liittyvässä ryhmäkäyttäytymisessä. Esimerkiksi sosiaalisen aseman merkitys ja vallankäyttö, jotka myös omassa kandityössäni nousivat esiin.

5.1. Sosiaalisista suhteista johtuvia selityksiä

Hyvin monet selitykset siihen, miksi ei puututa, pyörivät kaveriteeman ympärillä. Vedottiin siihen, että kaveria pitää auttaa. Enemmän viittauksia kaverisuhteeseen oli ”en puutu” -versioissa ja niissä puuttumattomuutta selitettiin sillä, että kiusattu ei ole kaveri. Jonkin verran kaverisuhteeseen viitattiin myös ”puutun” -versioissa, mutta yhteys oli erityyppinen. Tosin muutamat puuttujista sanoivat syyksi sen, että kiusattu on kaveri, mutta enimmäkseen niissä kerrottiin, että sellaisia lähinnä kiusataan, joilla niitä kavereita ei ollut. Taitavasti puolustettiin kumpaakin toimintatapaa käyttäen kaverisuhdetta apuna, tosin selektiivisesti. Ensimmäinen lainaus on ”puutun” -versio ja siinä nähdään tuo yhteys kiusaamisen ja ilman kavereita olemisen välillä.

”Menen luultavasti Maijan tueksi, jos hän mulle tuttu. Jos en tunne Maijaa ilmoitan kiusaamisesta rehtorille.

Haluaisin ainakin auttaa häntä, koska kukaan ei ansaitse tulla kiusatuksi. Yleensä tyttöjen kiusaaminen on haukkumista tai syrjimisestä. Luulen, että Maija tarvitsisi kavereita. Jos Maija on yksin häntä kiusataan, mutta jos hänellä on kavereita niin hän saa olla rauhassa. Maijalla voi olla itsetunto-ongelmia, koska hän on yksinäinen. Asiaa vain pahentaa se, että häntä kiusataan. Yleensä se onkin niin, että epäsuosituimpia kiusataan. Jos rehtori puuttuu asiaan voi siitä olla hetkeksi apua, mutta ei Maijasta ja kiusaajista silti tule kavereita ja kiusaaminen voi jatkua vielä pahempaan ja häntä voidaan syrjiä vielä enemmän. Ainoa oikea ratkaisu olisi, että ns. sivustakatsojat ryhtyisivät Maijan kavereiksi. Yleensä, jos näkee, että jotakuta kiusataan, on useita sivustakatsojia, jotka eivät uskalla puolustaa. Jos Maija on mulle tuttu, menen hänen kanssaan kertomaan rehtorille, enkä jätä häntä yksin.” (5A)

Auttamisperusteeksi tässä tapauksessa riitti se, että kiusattu oli tuttu. Vain kolme puuttujaa sanoi, että kiusattu on ystävä/kaveri (15A, 20A, 21A) ja sen vuoksi he puuttuvat kiusaamiseen. Eli heidän mukaansa kiusatuksi voi tulla, vaikka onkin ystäviä. Vertailun vuoksi pelkästään oikeudenmukaisuuteen vetoavia oli puuttujien joukossa 23. Tässä on mukana sekä sellaiset, jotka vetosivat joko suoraan, että kiusaaminen on väärin ja kaikkien on saatava olla rauhassa, että ne, jotka näkivät kiusatun syyttömäksi. Tytöillä sosiaalinen konteksti ja läheisten kavereiden vaikutus

liittyvät voimakkaammin kiusaamiseen kuin persoonallisuudenpiirteet – pojilla vaikutus oli päinvastainen (Salmivalli 1999, 1276). Jos kiusaaja oli kavero, se helpotti puuttumista. ”*Puutun asiaan, koska satun tuntemaan kiusaajat ja he ovat kavereitani. Muuten en ehkä puuttuisi jos en kiusaajia tuntisi hyvin.*” (11A) Vastauksessa näkyi, että jos kiusaaja ei ole tuttu, niin omaa asemaa tämä vastaaja ei uskaltanut haastaa. Oma sosiaalinen asema on turvatumpi, jos kiusaaja on kavero. Tässä vastaajan kaverit kiusasivat, joten hänen ei tarvinnut pelätä joutuvansa itse kiusatuksi, sillä todennäköisesti heidän sosiaalinen statuksensa oli samalla tasolla. Huomattavasti vaikeampi tilanne oli, jos kiusattu oli kavero, mutta kiusaajat eivät. Siinä oli suurempi vaara tulla itsekin kiusatuksi ja suurin osa (19/21) niistä, jotka eivät kiusaamiseen puuttuneet sanoivatkin sen syyksi. Poikkeuksiakin löytyi ”*Jos kiusattu on hyvä ystävä, totta kai puolustaisin häntä.*” (2B) Surullista kyllä, kiusatuilla ei yleensä ystäviä ole.

”Luultavasti pelkäisin, että minuakin alettaisiin kiusaa ja naureskelemaan mulle kun puolustaisin jotakin ehkä hieman erilaisempaa tai heikompaa oppilasta, jolla ei välttämättä ole kavereita.” (9B)

”Yleensä tyttöjen kiusaaminen on haukkumista tai syrjimistä. Luulen, että Maija tarvitsisi kavereita. Jos Maija on yksin häntä kiusataan, mutta jos hänellä on kavereita niin hän saa olla rauhassa.” (5A)

Sekä ne, jotka puuttuivat, että ne jotka eivät puuttuneet, tiedostivat sen, että kiusatuilla ei yleensä kavereita ole. Toisaalta kaverisuhte suojelee kiusaamiselta muun muassa sen vuoksi, että se nostaa henkilön statusta. Vain neljä ”puutun” -vastaajaa antoivat perusteluksi kaverisuhteen.

Kiusaajat osaavat yleensä sosiaalisesti taitavina välttää sellaisten kiusaamista, joilla on ystäviä, jotka voisivat aiheuttaa särön yleisön hiljaiseen siunaukseen. Salmivalli (1998) onkin todennut, että kiusaamisproblematiikka on sidoksissa oppilaiden välisiin ystävyysuhteisiin ja pienryhmien muotoutumiseen (Salmivalli 1998, 94). Asian ytimessä oli eräs kirjoittaja, joka lopetti lauseeseen ”*Kukaan ei selviä ilman kavereita.*” (20A) Teini-ikäisille sosiaaliset suhteet ovat erityisen tärkeässä asemassa, joten kiusaaminen koskettaa hyvin syvältä heidän ihmisarvoaan ja pelko siitä, että joutuu itse kiusatuksi on ymmärrettävää. Siinäkin tapauksessa, että kiusattu oli kavero, ei uskallettu aina puuttua. Kaverisuhteen merkitys näyttää näissä kirjoitelmissa olevan tärkeä – kavero tulee auttaa, jos hän joutuu kiusatuksi.

Verratessani eri kehysversioita keskenään en voinut olla huomaamatta, että puuttumattomuutta selitettiin sillä, että kiusattu ei ole kavero eli johdonmukaisesti ajatellen sitten autettaisiin, jos kiusattu olisi kavero. Niissä versioissa, joissa puututtiin, ilmaistiin kuitenkin, että sellaista ei kiusata, jolla on kavereita.

”En puutu, koska silloin minuakin alettaisiin kiusaamaan ja entiset kaveritkin alkais kiusaan, enkä kaveerai enää samassa porukassa. Kaverini ja toiset henkilöt alkavat ilkkumaan ja puhumaan selän takana ja sitten suosio poikien kesellä

romahtaa tai ainakin tuntuu siltä. En siis vain uskalla mennä väliin, vaikka pitäisi. Pitää turvata oma selusta. Voin ajatella, ei koske mua, voinhan olla kohta tossa samassa tilanteessa.” (4B)

”Jos sitä kiusaa esim. jotkut vanhemmat ja vahvemmat, niin ei ehkä uskalla, koska pelkää että itseäkin aletaan kiusata. Tai jos Maija ei ole suosittu, niin että omat kaverit rupeavat arvostelemaan, syrjimään, pilkkaamaan tai jotain muuta vastaavaa, ja sitten olisi yksin ilman kavereita.” (6B)

”Luultavasti pelkäisin, että minuakin alettaisiin kiusata ja naureskelemaan mulle kun puolustaisin jotakin ehkä hieman erilaisempaa tai heikompaa oppilasta, jolla ei välttämättä ole kavereita.” (9B)

Ryhmänormit usein edistävät kiusaamista, esimerkiksi kiusatun kaveriksi ryhtyminen herättää pahennusta sekä uskomus siitä, että tulee hyväksytyksi ryhmässä jos lähtee mukaan kiusaamiseen (Salmivalli 2010, 43). Puuttumalla jonkun ei-suositun kiusaamiseen vaarantaisi oman asemansa ja jäisi ilman kavereita. Ja vain jatkaakseni kehäpäätelmää, ”...*epäsuosituimpia kiusataan*”(5A), joten ei ole ihme, että kiusaamiseen ei tosiaan puututa. Onko kiusaaminen seurausta siitä, että ei ole kavereita, vai aiheuttaako kiusaaminen sen, että kaverit kaikkoavat? Ehkä kumpikin on totta. Kenen velvollisuus sitten on puuttua kiusaamiseen?

5.2. Kenelle kuuluu vastuu toimijuudesta?

”Koska ajattelen, ettei asia kuulu minulle ja on parempi pysyä poissa toisten asioista. En myöskään tiedä asian vakavuutta, joten on turha yrittää ratkoa tilannetta, koska joutuisin itse mukaan, vaikka en liittyisi asiaan mitenkään. Jos Maija haluaisi lopun kiusaamiseen, hän menisi kertomaan jollekin asiasta. Ja jos en edes kunnolla tunne Maijaa, minun on turha puuttua tilanteeseen. Jos kyseessä olisi hyvä ystävä, niin totta kai puolustaisin häntä. Kiusaaminen on minusta aina väärin, mutta jos en puuttuisi siihen, se johtuisi siitä etten kokisi sitä minun tehtäväkseni.” (2B)

Tässä on melko tyypillinen selitys sellaiselta, joka ei puuttunut. Siinä on löydetty monta selitystä sille, miksi vastuu ei ainakaan itselle kuulu. Monessa tilanteessa jokin näistä voikin olla totta - ainakin pelko seurauksista on realistinen - joten järkeistämällä voi saada itselleen hyvän omantunnon. Toisten asioista poissa pysyminen on myös hienotunteisuutta, ei haluta sekaantua. Aika jossa elämme, on individualistinen, ehkä jopa egoistinen, ja siihen liittyy ajatus, että kukin yksilö huolehtii vain omista eduistaan ja oikeuksistaan ja kantaa myös vastuun tekemisensä seurauksista. Ulkopuolisella ei ole oikeutta/velvollisuutta puuttua toisten asioihin. Kumpi tässä on ratkaiseva tekijä, hienotunteisuus toisen yksityisyyttä kohtaan vai pelko puuttumisen seurauksista itselleen, sitä on vaikea päätellä. Mukana lienee molempia. Mutta oli myös toisenlaisia kirjoitelmia. Niissä vastuu otetaan itselleen oikeudenmukaisuuteen ja moraaliin vedoten.

”Koska haluan, että Maijan kiusaajat saavat seurauksia tekemisistään. He eivät voi päästä kuin koira veräjästä. Myös Maijan olo paranisi huomattavasti jos kiusaaminen loppuisi. Haluan myös näyttää, että olen rohkea ja pystyn puuttumaan kiusaamiseen enkä tyydy katsomaan vierestä. Haluan myös tietää miksi Maijaa kiusataan. Mikä on kiusaajien motiivi tehdä sellaista. Näin kiusaajia ja kiusattavia tulisi olemaan tulevaisuudessa vähemmän jos asioihin uskallettaisiin puuttua.” (4A)

Tämän kirjoittaja halusi, että oikeudenmukaisuus toteutuu ja koki velvollisuudekseen puuttua eivätkä tilannetekijät vaikuttaneet häneen. Kirjoitelman mukaan hän on rohkea, oikeudenmukainen ja vielä empaattinenkin. Tai hän ainakin haluaa näyttää siltä. Lisäksi hän kykenee näkemään yksittäisen episodin taakse tulevaisuuteen, johon hän toivoisi parannusta. Hän ei siis tyytynyt olemaan passiivinen sivustakatsoja vaan aktiivi toimija. Hänen tapansa reagoida kertoo sisältäpäin ohjautuvasta persoonallisuudesta eli hän kokee hallitsevansa tapahtumia. Tähän havaintoon palaan analyysini toisessa vaiheessa. Hän luottaa itseensä toimijana. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja ei täysin luota itseensä toimijana, hän puhuu ”luultavasti”-tasolla sekä konditionaalissa. Hän ei luota itseensä toimijana välittyä myös siitä, että hän puuttuisi, jos kiusattu olisi nuorempi.

”Jos puuttuisin kiusaamiseen, Maija olisi luultavasti itseäni nuorempi, joku tutun tai ystävän. Itseäni vanhempien kiusaamisesta saattaisin sanoa nimettömänä rehtorille tms. On helpompaa puuttua nuorempien kiusaamiseen, koska esim. jotkut seiskat eivät uskalla alkaa aukoa jollekin ysille siitä, jos menee väliin.” (21A)

Useat ”puutun” -vastaajista vetosivat oikeudenmukaisuuteen ja empatiaan ja heihin eivät tilannetekijät näyttäneet vaikuttavan. He katsoivat vastuun toimijuudesta kuuluvan itselleen. Sitä vastoin ”en puutu” -vastaajista suurin osa vetosi pelkoon joutua itse kiusatuksi ja siksi he eivät puuttuneet - empatiasta ja muusta huolimatta. Tämä ero eri kehyskertomusten välillä on tullut ilmi muissakin teemoissa ja käsittelen kehyskertomusten eroavuutta vielä erikseen, mutta tässä vaiheessa kiinnostukseni kohdistuu tilannetekijöihin. Latané mukaan persoonallisuustekijöillä tai henkilöhistorialla ei ole mitään vaikutusta auttamishalukkuuteen. Sitä vastoin tilannetekijät vaikuttavat enemmän. Sellaisessakaan tapauksessa, että yleisö on tietoinen kiusaamisesta, ei välttämättä puututa siihen. (Latané, 1970, 120.) Latané teoria tuntuu pitävän paikkansa ainakin niiden kohdalla, jotka eivät puutu, sillä he vetoavat esimerkiksi pelkoon tulla itse kiusatuksi. Mutta niiden joukossa, jotka puutuivat kiusaamiseen, oli useita joihin tilannetekijät eivät vaikuttaneet. Onko kysymys sosiaalisesta kompetenssista, sitä voi vain arvailla joidenkin kirjoitelmien kohdalla. (Sosiaaliseen kompetenssiin ja vallankäyttöön paneudun myöhemmässä osiossa tarkemmin.) Mutta varsinaisena vaikuttavana tekijänä uskon olevan heidän oikeudenmukaisuustajunsa, joka antaa raamit toiminnalle ja sellaiset tekijät kuten sosiaalinen kompetenssi ja tilannetekijät vaikuttavat lopulliseen ratkaisuun.

”En puutu” kirjoitelmissa oli muutenkin paljon useampia syitä puuttumattomuudelle löydetty, joten tarve selittää itselleen se, että toimii vastoin oikeudenmukaisuustajuaan on ymmärrettävää. Kehyskertomushan antoi tehtäväksi olla puuttumatta - ja hyvin siihen on eläydytty. Tässä saattaa olla niin sanottu ”en puutu” vastaajan dilemma, jonka havaitsin muissakin teemoissa: kuuliaisina kehyskertomukselle he kertoivat, että eivät puutu, mutta samalla kokivat omantunnontuskia toimiessaan vastoin periaatteitaan.

Muutammat muutkin vetoavat siihen, että asia ei heille kuulu, mutta he eivät kerro, kenelle se vastuu heidän mielestään kuuluisi ja yksi vastaajista vetoaa siihen, että kaveritkaan eivät puutu (3B). Muiden toiminta toimii vertailukohteena eikä esimerkiksi yleinen oikeudenmukaisuus. Esimerkillä on suuri vaikutus. Jos tapahtumapaikalla on vain yksi henkilö, on vastuu toiminnasta hänellä. Mitä enemmän henkilöitä on, sen useammalle vastuu jakautuu ja todennäköisyys toimia laskee. Jos taas paikalla olijat tietävät, että muitakin on paikalla, niin he olettavat, että joku toinen on jo ottanut tilanteen haltuunsa. (Latané, 1970, 90, 91.) Useamman henkilön osallistuessa kiusaamiseen myös syyllisyys jakautuu monen kesken ja yksilöllinen vastuuntunto heikkenee. Vastuun diffuusoituminen eli laimeneminen tarkoittaa sitä, että vastuun kiusaamisesta jakautuessa useamman osalle syyllisyyden tunteet kiusaamisesta vähenevät. (Salmivalli 1998, 81.)

Muutamissa kirjoitelmissa syyn – ja vastuun – kiusaamisesta saa kantaa kiusattu itse. Eräs vastaaja kertoi luokan suosituimman tytön sanoneen, että ”*kiusattu on itse vastuussa kiusaamisesta*”(21A) ja toinen samanlainen väite tuli tytöltä, joka pelkäämisen vuoksi ei puuttunut vaan sanoi vastuun olevan kiusatulla itsellään, hänen pitäisi kertoa siitä jollekulle. Sitten hän lisäsi, että koulupsykologeista ja kuraattoreista ei ole apua, sillä kuka haluaa tehdä asiasta kauhean numeron? (5A) Hän sanoi vielä, että olisi hienoa, jos joku menisi puolustamaan, mutta ei kuitenkaan uskonut, että kukaan menisi. Hän ei lopultakaan kertonut kenelle tuon kiusatun pitäisi mennä kertomaan, itsellään hän ei uskonut olevan vastuuta – tai sitten hän ei luottanut itseensä toimijana.

”Kiusatun pitäisi lakata ajattelemista kiusaamista kiusaamisena ja tulla vahvemaksi puhua jonkun kanssa, nousta kiusaajaa vastaan, ja alkaa elää omaa elämäänsä. En ymmärrä miksei kiusattu vain kerro jollekulle. Toki on mahdollista, että saa kaikilta kylmiä katseita sen jälkeen, mutta on 50% mahdollisuus, että kaikki hiljaisen sivustakatsojat pitävät sitä rohkeana tekona. Syy siihen ettei kiusattu kerro voi olla se että ehkä se on ainoa tapa jolla hän saa huomiota.”(14B)

Tämän kirjoittajalla on useita perusteluja sille, että vastuu toiminnasta kuuluu kiusatulle. Kiusatun ei pitäisi tulkita kiusaamista kiusaamiseksi vaan nousta kiusaamista vastaan. Kirjoittaja siis myöntää jo heti seuraavassa virkkeessä, että kyse on kiusaamisesta, mutta kiusatun ei pitäisi tulkita sitä kiusaamiseksi vaan tulla vahvemaksi, puhua jonkun kanssa, nousta kiusaajaa vastaan ja alkaa elää omaa elämäänsä. Tässä on hyvä esimerkki ajattelusta, että kukin on oman onnensa seppä ja kukin saa ansionsa mukaan. Melkoista sepän taitoa kiusatulta edellytetäänkin, jotta hän saisi kiusaamisen tuntumaan ei-kiusaamiselta. Analyysini toisessa vaiheessa perehdyn tarkemmin siihen, miten yksilö tulkitsee toisten tekemisiä ja sosiaalisia tapahtumia.

Jos kertoo jollekin kiusaamisesta, siinä on kirjoittajan mukaan 50 % mahdollisuus, että muut pitävät sitä rohkeana tekona. Tämän kirjoittaja ei perusteluistaan huolimatta usko kertomisen aina auttavan.

Mutta vastuun hän langettaa kiusatulle ja syyllisyyttäkin kiusatusta löytyy, nimittäin hän haluaa ehkä huomiota. Joskus se todella auttaakin, että ottaa vastuun itselleen ”*Kiusaaminen väheni kun en välittänyt... ja loppui lähes kokonaan kun aloin seurustella..*” (7A). Hän kertoo, että hän joutui esittämään, että häntä ei muka kiusaaminen haittaa. Peittämällä oman haavoittuvuutensa voi estää kiusaajia saamasta hyvää asetta kiusaamiseen. Haavoittuvuus toimii joskus yllykkeenä kiusaajille. Välinpitämättömältä näyttävä kiusattu ei palkitse kiusaajaa, koska hän ei reagoi tämän toivomalla tavalla (Salmivalli 1999, 111).

Ulkopuolisen puuttumisella ei myöskään uskottu olevan vaikutusta. ”... *kiusaajalla on ympärillään ihmisiä jotka auttavat kiusaamaan... jos yksi ulkopuolinen tulee... eivät lopeta kiusaamista.*”(7B). Ehkä tämä kirjoittaja oli nähnyt, että siitä ei ollut mitään apua. Tai sitten hän koki kiusaajien vallan niin suureksi ja pelottavaksi että auttajaakin alettaisiin kiusata, kuten hän asian mainitsi. Sama kirjoittaja jatkaa, että kannattaa mennä sanomaan välituntivalvojalle. Senkin hän vesittää kertomalla, että kun hän oli ala-asteella opettajat eivät välittäneet kiusaamisesta ennen kuin kiusatun vanhemmat ottivat yhteyttä koululle.

Kuuluuko vastuu sitten kiusatun vanhemmille? Yhden tytön oma tarina kertoo onnistuneesta interventioista; hän kertoi äidilleen joka puhui opettajan kanssa ja sen jälkeen kukaan ei huudellut ja nyt yläasteella hänellä menee hyvin (3A).

Opettajien ja vanhempien toimijuuteen ei ilmeisesti kaikki kuitenkaan luota. ” Kiusattu ei ehkä uskalla edes kertoa vanhemmille tai opettajille, koska pelkää, että jos asiaan puututaan tilanne pahenee”(16A). Eräs toinen myönsi, että rehtorin puuttumisella voisi olla hetkellinen apu, mutta ei kiusatusta ja kiusaajasta kavereita silti saataisi – päinvastoin kiusaaminen voisi pahentua (5A). Oppilaat kokivat, että opettajille kuuluu vastuu puuttumisesta, siitä esimerkkinä ”*vaikka sanoin asiasta opettajalle hän ei...*”(7A) Opettajien puuttumattomuuden voi tulkita myös asian vähättelyksi ja tutkimusten mukaan lapset pelkäävätkin aikuisen vähättelyä (Aho & Laine 1997, 242).

Itse asiassa 8 vastaajaa oli sitä mieltä, että sen lisäksi, että opettajille puhuminen voi pahentaa kiusaamista, niin he eivät ota sitä tosissaan (7A), välitä kiusaamisesta (7B), toimivat epäreilusti (21B) tai eivät uskalla puuttua (16A). Opettajien käyttäytymisessä saattaa myös olla alitajuinen haluttomuus puuttua ja he ovat ikään kuin eivät näkisi ja tietäisi. Ervin Staub (1989) onkin

tutkimuksessaan todennut, että yleisö on selektiivisesti tietoinen kiusaamistilanteista. Joistain tilanteista he tietoisesti irrottautuvat eivätkä havaitse tapahtumia. Motiivit, arvot ja päämäärät vaikuttavat heidän havaintoihinsa. (Staub 1989, 88.) Seuraavan lainauksen kirjoittaja ei tietoisesti halunnut nähdä. Yksi selitys opettajien näennäiseen haluttomuuteen nähdä tai puuttua voi olla yksinkertaisesti se, että tyttöjen välistä kiusaamista on niin vaikea havaita.

”Joskus on vaikeaa puuttua asioiden kulkuun ja sivusta katsojana yritän olla huomioimatta mitään” (14B)

Niistä, jotka puuttuivat kiusaamiseen, 4 koki olevansa vastuussa kiusaamisesta, koska kiusattu oli kaveri. Niistä, jotka eivät puuttuneet, 6 vetosi siihen ettei kiusattu ollut kaveri/tuttu. Ystävien koetaan siis olevan vastuussa toisistaan. Mutta tuttuuskaan ei aina riitä puuttumiseen, joku kertoi menevänsä kertomaan luokanvalvojalle, koska pelkäsi seurauksia (9A) eli hän siirsi vastuun sellaiselle, jonka koki olevan enemmän vastuussa.

”Maijan kiusaaminen on jatkunut jo kauan, joten päätin lähteä kertomaan siitä meidän luokan valvojalle. Koputin opettajien huoneen ovea. Astuin sisälle ja pyysin Mattia tulemaan, ja että minulla olisi asiaa. Selitin miten Maijaa syrjitään ja lähetellään jatkuvasti tekstiviestejä. Selitin myös että se tuntui minusta pahalta ja siksi halusin siitä kertoa, jos olisin mennyt väliin niin siitä ei välttämättä olisi seurannut hirveän hyvää minulle.” (9A)

Tietoisuus omasta vastuusta ei siis aina riitä toimintaan, sillä pelko kiusatuksi tulemisesta painoi enemmän. Omalle puuttumattomuudelle löydettiin monta perustelua ja yleisin oli se, ettei haluta puuttua toisten asioihin – hienotunteisuus toisen yksityisyyttä kohtaan. Vastuuta myös haluttiin siirtää korkeammalle tasolle. Joku hyvin perustellusti kertoi vastuun kuuluvan kiusatulle itselleen, jonka pitäisi kertoa siitä jollekin – tosin se ei aina auta kirjoittajankaan mielestä. Sellaistakin esitettiin, että kiusatun on otettava vastuu omasta elämästä ja itse noustava vastustamaan kiusaamista. Myös oman haavoittuvuuden peittäminen auttaa eli esittää, että kiusaaminen ei muka haittaa - ja näin ottaa vastuun toiminnasta itselleen. Puuttujien joukossa oli runsaasti niitä, jotka ottivat vastuun itselleen oikeudenmukaisuuteen vedoten. Mielenkiintoinen havainto oli, että myös tietoisesti pyrittiin olemaan havaitsematta – kun ei tiedä ei voi olla vastuussa.

5.3. Kiusattu on itse syyllinen

Kiusatun syyllistäminen tulee esille myös muissa osioissa, mutta on tarpeellista tehdä siitä ihan oma yhteenvetonsa, sillä kiusaamisprosessiin kuuluu niin sanotun viholliskuvan syntyminen, jossa kiusattu nähdään syyppäänä kiusaamiseen ja lopulta jopa ansaitsevan sen. Viholliskuvan syntyminen alkaa siitä, että ensin erilaisuus nimetään. Se voi alkaa niinkin viattomasta tapahtumasta kuin puuttuminen toisen kiusaamiseen. Se, joka puuttuu ei-suositun kiusaamiseen, leimataan itsekkin ja se voi antaa jopa omille kavereille oikeutuksen kiusaamiseen. Leimattuna, kiusattuna ja lopulta

sellaisena, joka ansaitseekin tulla kiusatuksi – ja jota ei edes haluta auttaa.

”Jos sitä kiusaa esim. jotkut vanhemmat ja vahvemmat, niin ei ehkä uskalla, koska pelkää että itseäkin aletaan kiusata. Tai jos Maija ei ole suosittu, niin että omat kaverit rupeavat arvostelemaan, syrjimään, pilkkaamaan tai jotain muuta vastaavaa, ja sitten olisi yksin ilman kavereita.” (6B)

”Voi olla myös niin että ajattelee että kiusaajat alkavat kiusaamaan myös henkilöä joka tulee puolustamaan.

Joku voi myös olla kiusaajien puolella ja on niin ilkeä että ajattelee että Maijassa on jotain vikaa, ja haluaa vaan suosioon kiusaajien silmissä. Ja yleensä ne ketkä kiusaavat ovat suosittumia koska muut pitävät heitä niin kovina ihmisinä kun uskaltavat kiusata muita.” (7B)

”Tytöjen kiusaaminen on todella kamalaa, koska tytöt kiusaa sanoilla, ei lyömällä, vaan just haukkumalla selän takana ja levittämällä jotain perättömiä huhuja.” (1A)

Ensimmäisessä lainauksessa kerrotaan miksi ympärillä olevat eivät puutu kiusaamiseen. Hänen tulkintansa mukaan kiusatulle on luotu tietty maine, hänessä on jotain vikaa ja siihen vedoten häntä voidaan kiusata tai jättää auttamatta. Jälkimmäisessä esimerkissä näkyy, miten tuota mainetta luodaan eli haukkumalla ja levittämällä perättömiä juttuja. Hamarus (2006) puhuu maineen luomisesta. Ensin havaitaan jokin ero jossakin oppilaassa joka nimetään. Nimitys tarttuu yhteisön jäseniin ja nimityksen/kiusatun ympärille luodaan tarinoita, joiden kautta kiusatulle syntyy maine. Tämä maine leviää yhteisöön ja johtaa eristä(yty)miseen. Lopulta kiusaaminen pinttyy yhteisöön ja siitä tulee yhteisön tapa. (Hamarus 2006, 163.)

”Jos ihminen, jota kiusataan on ollut minulle ilkeä,(en tarkoita, että kyseinen henkilö olisi kiusannut minua) ja jos hän on täysi idiootti muita oppilaita ja opettajia kohtaan, minusta hän ansaitsee pienen näpäytyksen. Tytöt kiusaavat lähinnä ulkonäön, ihmissuhteiden tai yksinkertaisesti sen takia, että kyseinen kiusattu on niin ärsyttävä. Monet tytöt katsovat toisten vaatteita nenäänsä pitkin, halveksien. Kaikilla ei ole varaa laittaa uusia vaatteita kouluun joka päivä. Minulle on ihan sama, mitä ihmiset minusta ajattelevat ja jos joskus joudun kiusatuksi, kannattaa ensin miettiä olenko tehnyt jotain todella tyhmää, minkä vuoksi minua kiusataan.” (13B)

Niistä, jotka eivät kiusaamiseen puuttuneet, 13/21 mainitsivat tavalla tai toisella kiusatun olevan syyllinen. Selkeimmin se tuli ilmi niistä, jotka sanoivat suoraan kiusatun itsensä aiheuttaneen sen olemalla niin ärsyttävä (13B) tai käyttäytymällä epäaidosti ja valehtelevan (14B).

”Hänellä ei ole ystäviä ja hän käyttäytyy epäaidosti ja valehtelee turhista asioista. Se on jotain mitä halveksin syvästi.” (14B)

Owen (2000) on tutkinut mikä uhrissa saa muut tytöt kiusaamaan ja hän löysi kahdenlaisia selityksiä. Ensimmäisen selityksen mukaan uhri on itse syyllinen kiusaamiseen, hän on provosoinut, käyttäytynyt ärsyttävästi tai harkitsemattomasti ja tämä näkyi myös tyttöjen vastauksissa. (19B, 21B) Toisen selityksen mukaan jotkut ovat alttiimpia kiusaamiselle. (Owen 2000, 371.) Eräs sellaisista, jotka kiusaamiseen puuttuivat, arveli että ehkä kiusattu on alun perin ollut kiusaaja ja kaikin puolin ärsyttävä ihminen.

”Voi myös olla, että ehkä Maija on alunperin ollut kiusaaja ja kaikinpuolin inhottava ja ärsyttävä ihminen. Siinä tapauksessa en menisi hänen puolelleen ja iskisi hänen kiusaajilleen takaisin. Käskisin vain kiusaajien lopettaa, sillä nimenomaan KOULUSSA ja vieläpä isomalla porukalla kiusaaminen on ehkä nolointa mitä voi olla.” (17A)

Hän kyllä puuttuisi kiusaamiseen, mutta ei niin dramaattisesti, jos kiusattu osoittautuisi itse syylliseksi. Kiusattu on voinut aloittaa kiusaamisen sanomalla/tekemällä jotain, jolloin kiusaaminen olisi kaksipuolista ja tällaisessa tilanteessa kirjoittaja ehkä puuttuisi, jos kiusattu on hänen kaverinsa (20A).

”Kiusaaminen ei ole koskaan oikein. Kiusattu voi saada sen alkamaan esim. sanomalla jotain tai tekemällä jotain, silloin kiusaaminen on luultavasti kaksipuolista. Myös meidän koulussa on niin sanottua syytöntä kiusaamista, joitakin kiusataan koon, tyylin tai vaikka nimen takia. Sellainen kiusaaminen saa tytön itseluottamuksen kärsimään. Jos Maija ei olisi kaverini en luultavasti puuttuisi kiusaamiseen millään tavalla. Mutta kuvitellaan että Maija on minun kaverini.” (20A)

Puuttuminen tuli ehdolliseksi, jos aavisteltiin kiusatun omaa syyllisyyttä. Näissä edellisissä esimerkeissä yhteistä oli siis se, että kiusatussa nähtiin myös syytä ja kiusaamiseen puuttumisesta tuli ehdollista tai lievempää.

Jotkut ilmaisivat sen sanomalla, että kiusattu ansaitsee pienen näpättyksen, jos hän on itse ollut ilkeä tai täysi idiootti muita kohtaan (12B). Syyllistämistä on myös se, kun sanotaan kiusatun käyttäytyvän epäaidosti ja valehtelevan turhista (14B). Ihmisillä on taipumus itsesuojeluun, kun he näkevät toisten kärsivän. Toisen ihmisen kipu ja kärsimys muistuttaa meitä omasta haavoittuvuudestamme. Paras tapa suojella omaa minää on vakuuttautua, että uhri itse asiassa ansaitsee tuon kohtelun, että hänen on täytynyt tehdä jotain ansaitakseen sen. Jos uhria voidaan syyttää tapahtuneesta, voivat sivulliset vapautua syyllisyydestään. (Waller 2002, 255.) Joskus kiusaamiseen mukaan menoa selitetään kognitiivisella dissonanssilla eli jos havainto ei vastaakaan sitä mielikuvaa, joka kiusatusta on muodostunut alkaa testaaminen. Sillä on terapeuttinen vaikutus, koska se poistaa syyllisyydentunteita ja ahdistusta. (Staub 1989, 88.) He voivat jopa ottaa rankaisuvallan käyttöönsä – kiusattuhan heidän mukaansa ansaitsee sen.

Kaksi sellaista, jotka eivät puuttuneet, olivat sitä mieltä, että kiusatun tulisi miettiä mitä hän itse on tehnyt väärin. Ensimmäinen on itsetunnon vahva, hän ei välittänyt mitä muut hänestä ajattelevat ja hänen on helppo siirtää sama toimintamalli kiusatulle. Hänen koko kertomuksensa huokui varmuutta ja hän oli myös sitä mieltä, että jos kiusattu on täysi idiootti muita kohtaan, hän ansaitseekin näpättyksen.

”Minulle on ihan sama, mitä ihmiset minusta ajattelevat ja jos joskus joudun kiusatuksi, kannattaa ensin miettiä olenko tehnyt jotain todella tyhmää, minkä vuoksi minua kiusataan.” (13B)

Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja oli epävarmempi eikä hän täysin luottanut omaan toimijuuteensa. Lisäksi hän tiedosti miten kiusaaminen oli laskenut kiusatun itsetuntoa. Siitä

huolimatta hän oli sitä mieltä, että vastuu toimijuudesta kuului kiusatulle, kuten myös itsereflektointi.

”Mutta jos kiusaajat olisivat tyttöjä, joidenka mielipide ei vaikuttaisi elämäni millään lailla, toisaalta voisin mennä väliin. Mutta yleisesti en halua puuttua muiden asioihin, koska siitä voisi tulla itselleni ongelmia. Voisin pelätä, että itseäni alettaisiin kiusaamaan sen vuoksi, että puolustaisin jotain muita. Kiusatuilla on tietysti huono itsetunto kiusaamisen vuoksi, mutta mielestäni heidän pitäisi ottaa asia enemmän huumorilla ja pistää takaisin tiettyssä määrin ja kantaa itsensä ylpeänä. Sitten kun kiusaajat tajuavat, että kiusaaminen ei vaikuta henkilöön, kiusaamisessa ei ole enää mitään intoa. Kiusaaminen voi johtua myös ylimielisyydestä, tai muusta käytöksestä. Täten kiusattu voisi miettiä, mitä voisi muuttaa.” (19B)

Hyvä neuvo, mutta usein on niin, että sitä syytä löytyy kun sitä etsitään. Ja kukapa olisi täydellinen, aina löytyy parantamisen varaa. Voi vain kuvitella millaisia ajatuskuvioita itsetunnoltaan heikko henkilö käy läpi miettiessään mitä on tehnyt väärin ja missä asiassa voisi olla parempi. Tietysti joskus onkin syytä katsoa peiliin. Mutta ongelma tässä on se, että koska kiusattu yleensä on varustettu heikommalla itsetunnolla joko alun perin tai sitten itsetunto on laskenut kiusaamisen myötä, niin hän helposti syyttää itseään tapahtuneesta. Tässä on niin sanottu attribuutiopäätelmä, jossa arkijärkisesti yritetään selvittää miksi jotain on tapahtunut. Teemoittelun jälkeen tulen käsittelemään tätä tarkemmin.

Syytä kiusatusta löytyy senkin vuoksi, että hän ei ole siitä kertonut kenellekään tai on niin sulkeutunut ja yksinäinen, ettei kukaan oikeastaan tiedä hänestä mitään. On myös mahdollista, että kiusattu ei halua apua (6B, 21B) tai että kiusattu haluaakin huomiota osakseen eikä sen vuoksi kerro (14B). Eräs oletti, että kiusattu ei ota kiusaamista vakavissaan, sillä ei hän itsekään välitä kun sanotaan pahasti tai nälvitään (17B).

Kiusaamisprosessissa syntyy tietty mielikuva kiusatusta ja lopulta käy niin, että teki kiusattu mitä tahansa, aina se tulkitaan häntä vastaan. Jossain vaiheessa hän itsekin alkaa uskoa, että hän ansaitsee tulla kiusatuksi, ensin siksi, ettei vastustanut eikä ollut riittävän sanavalmis ja sitten siksi, että vastustaa. Eli kiusatulle ei sallita minkäänlaista toimintaa. Sekä alistumisesta että vastustamisesta hän joutuu lisäksi kantamaan syyllisyyttä. (Hamarus 2004, 183.) Tässä tapauksessa vaikeneminen tulkittiin siten, ettei hän edes halua apua.

Toisinaan kirjoittajat vetoavat siihen, että kiusattu onkin ymmärtänyt väärin tai hänen pitäisi ottaa asia huumorilla. Hamaruksen (2006) mukaan kiusaamisen alkuna saattaa olla jokin nolo tapahtuma, jota muistellaan ja sille nauretaan. Tämä tavallaan antaa syyn kiusaamiselle, jonka syvin olemus on kuitenkin muualla. (Hamarus, 2006, 70.) Teoriaosuudessa kerrottiin myös leikinlaskulla tapahtuvasta kiusaamisesta ja että jotkut kiusaajat eivät tietoisesti kiusaisi. Kiusattu vain tulkitsee

väärin.

”heidän (kiusattujen) pitäisi ottaa asia enemmän huumorilla ja pistää takaisin” (19B)

”Ehkä oletan, että Maija ei ota kiusaamista vakavasti, koska itse en välitä siitä jos joku sanoo pahasti tai nälvi, vaan vastaan napakasti takaisin tai menen juttuun ”mukaan”. En osaa ottaa kenenkään kiusaamista kovin vakavasti, jos näen sen, koska yleensä tunnen tyypit, jotka sitä tekevät ja tiedän, että he tekevät sitä kaikille, eivätkä ole tosissaan.” (17B)

Tällaisesta ajattelusta tulee väkisinkin mieleen, että kiusattu on hauskanpidon objekti ja hänen tulisi sallia muille tämä hauskanpito eikä ottaa vakavasti. Yksilön/kiusaajan oikeus ja vapaus pitää hauskaa vaikka toisen/kiusatun kustannuksella nostetaan tällaisessa ajattelussa miltei ihmisoikeuden tasolle. Eihän individualistisen ihmisen tarpeita voida kieltää. Kiusattu vain tulkitsee väärin ja se on hänen ongelmansa. Itse asiassa väärä tulkinta tekee hänestä jopa syyllisen. Kaikkein voimakkaimmin tämä tuli esille seuraavasta lainauksesta.

”Kiusatun pitäisi lakata ajattelemista kiusaamista kiusaamisena ja tulla vahvemaksi puhua jonkun kanssa, nousta kiusaajaa vastaan, ja alkaa elää omaa elämäänsä.” (14B)

Tässä siis myönnetään, että kiusaaminen on kiusaamista, mutta siitä on noustava ja alettava elämään omaa elämäänsä. Tässä hänet tehtiin syylliseksi kahdella tapaa: ensinnäkin hän tulkitsi väärin ja toiseksi hänen kyvyttömyytensä tulla vahvaksi mahdollisti kiusaamisen jatkumisen. Kaikilla huumorintaju ei riitä eikä tarvitsekaan, ja ne, jotka ”ymmärtävät”, kokevat ehkä olevansa oikeutettuja määrittelemään, mikä on huumoria ja mikä ei. Hamarus (2006) kertoo samasta aiheesta puhuessaan kiusoittelemista, josta tulee normaalia toimintaa luokassa, josta ei saa suuttua eikä siihen voi puuttua. Siinäkin vaiheessa, kun kiusoittelemista on muuttunut jo kiusaamiseksi, puuttuminen olisi häpeällistä ja puuttuja leimataan tosikoksi. Viralliselle maailmalle kerrotaan kaiken olevan vain leikinlaskua. (Hamarus 2006, 70.) Tuollaisessa kohtelussa voisi luulla oman todellisuustajunsa alkavan jo horjua. Eikö kaikki olekaan sitä, miksi sitä aina olen luullut? Hienoinen raja kulkee siinä milloin hauskuuttaminen päättyy ja alkaa kiusaaminen. Kiusatun on varmaan vaikea erottaa näitä toisistaan saati sitten opettajien ja muiden sivullisten.

”Ja jos Maija ei saa olla oma itsensä ilman, että joku sitä ei siedä, ja alkaa kiusata kateudesta, omasta epävarmuudestaan, tylsyydestä, ”leikillä”, tai ihan millä tahansa tekosyyllä, niin jossain menee pieleen ja pahasti.” (21A)

Kirjoittaja oli laittanut sitaatteihin tuon ”leikillä” ja ehkä hän halusi sillä ilmaista sen kaksoismerkitystä. Opettajien puuttuessa ”leikkiin” se selitetään leikkinä.

Sekin nähdään kiusatun syynä, että *”toisinaan taas ”kiusattu” voi käsittää kiusaamiseksi jonkun lähes normaalin asian”*(21B) ja saman selityksen antoi eräs joka kuitenkin empaattisista syistä puuttui kiusaamiseen. *”Vaikka kiusaamista ei tarkoiteta välttämättä kiusaamisena se voi tuntua siltä.”*(7A) Testausvaiheelle on tyypillistä se, että puuttuessa kiusaamiseen kiusaajat kertovat sen olleen vain leikkiä tai että kiusattu on ymmärtänyt väärin. Kiusaaja saattaa testata kiusattua

nähdäkseen miten hän siihen reagoi. Kiusatun reagointi, olipa sitten kyseessä alistuminen tai malttinsa menettäminen, altistaa hänet kiusaamiselle tulevaisuudessakin. Paljastaessaan heikon kohtansa kiusattu antaa kiusaajalle aseensa, jota myöhemmin tullaan käyttämään häntä vastaan. Tämän jälkeen jo pelkkä kiusaajien katse riittää osoittamaan kiusatulle hänen paikkansa. (Lämsä 2009, 60.) Tässäkin kiusaajat ovat niitä, jotka määrittelevät mikä on kiusaamista ja mikä hauskanpitoa. Ja kiusatun ongelma on jos hän ymmärtää väärin ja reagoi nolosti – hänestä tulee sen jälkeen ”julkista riistaa”.

Aika monella tapaa vedottiin tietämättömyyteen ja syy siitä oli vastaajien mielestä kiusatulla. Kukaan niistä ”en puutu” –vastaajista, jotka näkivät syyn olevan kiusatussa ei kuitenkaan kertonut menevänsä kysymään tai varmistamaan kiusatulta miten asia todellisuudessa oli. Kiusatusta oli tavallaan tullut ulkopuolinen. Oliko syntynyt toiseudella tuotettu sosiaalinen maine? Koska hän on kiusaamisen kohde/objekti, voi hän samalla olla myös spekuloinnin kohde. Vain yksi ”en puutu” -kirjoittaja kertoi menevänsä juttelemaan kiusatun kanssa ja kertoisi, ettei hänen tarvitse sietää kiusaamista (11B) mutta hänen asenteensa olikin se, että kyseinen kiusattu ei ansainnut tulla kiusatuksi. Ja vain yksi ”puutun” –vastaaja halusi tietää miksi kiusataan, mikä on kiusaajien motiivi (4A). Suurin osa tyytyi omaan tulkintaansa.

”Luultavasti kiusattu käyttää hieman erilaisia vaatteita, hänellä on joku oma tyyli, mistä kiusaajat eivät pidä ja jostain syystä kiusaavat. Ehkä kiusaamisen syy on siinä, että kiusaajat itse ovat olleet kiusattuja, tai että heillä itsellään on paha olla ja purkavat sitä toisiin.” (15A)

Olisi kiinnostavaa tietää niiden vastaajien asenne, jotka olettivat kiusatun olevan itse vastuussa kiusaamisesta, mutta eivät kuitenkaan vaivautuneet kysymään tai selvittämään asiaa. Kiusatulla ei tavallaan ollut tässä vaiheessa subjekti osuutta – hän oli kiusaamisen ja spekuloinnin objekti, ilman äänioikeutta. Edellä mainituissa tapauksissa kiusatusta tehdään altavastaaja - pidetäänkö häntä lähtökohtaisesti syyllisenä kunnes toisin todistetaan? Onko sitten niin, että kiusattua aina pidetään syyllisenä kiusaamiseen vai onko mahdollista, että kiusaajat itse tietäisivät kiusatun olevan syytön? Seuraavan otteen kirjoittaja oli sitä mieltä, että kiusaajat ovat tietoisia kiusatun syyttömyydestä.

”Olen itsekin huomannut, kun erinlaista tyyppiä kiusataan/härnätyään, ja paheksun näitä kiusaajia, koska he tietävät ettei tämä tyyppi voi käyttäytymiselleen mitään.” (6A)

5.4. Empatia

”Puutun” vastauksissa oli 7 erilaista selitystä, jotka voi tulkita juontuvan empatiasta. Eniten

vedottiin siihen, että ei ole kiva katsella kiusaamista ja muutamalla empatia nousi omista kokemuksista.

”Auttaisin Maijaa siksi että tiedän miltä tuntuu kun haukutaan. Se tuhoaa itsetuntoa. Enkä halua että Maijaa tekee samoja asioita kun minä kiusaamisen loppumiseksi. Jos joku olisi sanonut haukkumisesta en olisi joutunut esittämään että minua ei haittaa...” (7A)

Empatia on reaktio, jossa toisen kokema epämiellyttävä tilanne aiheuttaa katsojassa tunteen, joka on lähellä tuon toisen kokemaa tunnetta (Hoffman 2000, 29, 30). Oma kokemus näytti monelle vastaajalle olevan tärkeä, jotta voisi kokea empatiaa. Empatia kehittyy vaiheittain ja sen kehittyneimmässä vaiheessa katsoja ymmärtää toisen elämäntilanteen ja pystyy peilaamaan tämän tunteita siinäkin tilanteessa, kun varsinainen tilanne ei ole konkreettisesti nähtävissä (Hoffman 2000, 6).

”Se on ikävää kun tajuaa että kukaan ei halua olla kavერი, se asia valvottaa jopa yöllä ja kiusaamis tilanteet muistaa koko elämänsä.” (1A)

Empatia on myös halua ja taitoa asettua toisen ihmisen asemaan ja käyttäytyä sen mukaisesti (Kalliopuska 1983, 11, 68). Joidenkin tutkimusten mukaan empatiataso vaikuttaa myös ihmisten moraalisiin kantoihin (Goleman 1997, 138). Mutta oma kokemus voi johtaa toisenlaiseenkin tulokseen. ”En puutu” vastaajista kolme kertoi tulleen kiusatuksi itse, ja koska kukaan ei heitäkään auttanut, niin hekään eivät sen vuoksi puutu kiusaamiseen.

”Vaikka inhoan kiusaamista, ja en toivoisi sitä kenellekkään, en kuitenkaan tee mitään vastustaakseni kiusaajia, sillä eihän kukaan minuakaan koskaan auttanut.”(16B)

He olivat katkeroituneet kokemuksistaan ja halusivat omalla tavallaan kostaa, silmä silmästä. Oma kokemus ei myöskään silloin riitä, kun on alkujaankin ujo ja kiusaamisen jälkeen itsetunto on laskenut.

”Olen aina ollut todella ujo, enkä oikein uskalla tutustua toisiin. Tiedän miltä tuntuu, kun jotain kiusataan. Minua kiusattiin n. 2,5 vuotta ala-asteella, enkä ole vielä kukaan ns. ”toipunut” siitä. En luota ihmisiin ja itsetuntoni on heikko. Pelkään että minua aletaan taas kiusaamaan, jonka takia en välttämättä puutu muiden kiusaamisiin. Osasy on myös juurikin ujouteni. Toivon mielessäni että kiusaaminen loppuisi, ja kadun jälkikäteen sitä etten puuttunut siihen. Olen ollut monesti tilanteessa jossa toista kiusataan, koskaan en ole puuttunut. Se on väärä toimintatapa, itsehän tiedän kuinka pahalta kiusaaminen tuntuu. Todennäköisesti kuitenkin yritän hakeutua Maijan seuraan, mutta se ei onnistu, kiitos ujouteni ja itsevarmuuden puutteeni.” (10B)

Edellisen otteen kirjoittaja poti huonoa omaatuntoa puuttumattomuudestaan, sillä hän tiesi miltä tuntui olla kiusattu. Hän myös halusi hyvittää laiminlyöntiänsä yrittämällä hakeutua kiusatun seuraan, mutta rohkeus ei kumpaankaan riittänyt. Sen lisäksi, että hän koki syvää myötätuntoa, hän joutui kokemaan myös syyllisyyttä puuttumattomuudestaan. Tällainen ristiriitainen tilanne väistämättä aiheuttaa ahdistusta herkälle ja oikeudenmukaiselle tytölle. Tässä on sellainen negatiivinen kierre: ensin on ujo, sitten kiusataan, itsetunto laskee, herkkyys toisten kokemuksille

kasvaa, myötäelää toisen kiusaamista, ei uskalla toimia, kokee syyllisyyttä, ahdistuu ja pahimmassa tapauksessa oma toimijuus lamaantuu niin, että joutuu uudelleen kiusatuksi. Suurin osa kertoi puuttuvansa suoraan, toiset puuttuivat kertomalla esimerkiksi opettajalle.

”Maijan kiusaaminen on jatkunut jo kauan, joten päätin lähteä kertomaan siitä meidän luokan valvojalle. Koputin opettajien huoneeseen ovea. Astuin sisälle ja pyysin Mattia tulemaan, ja että minulla olisi asiaa. Selitin miten Maijaa syrjitään ja lähetellään jatkuvasti tekstiviestejä. Selitin myös että se tuntui minusta pahalta ja siksi halusin siitä kertoa, jos olisin mennyt väliin niin siitä ei välttämättä olisi seurannut hirveän hyvää minulle. Ja kiusaaminen ei luultavasti tuntunut kivalta...” (9A)

Esimerkin kirjoittaja kertoi myös, miten pahalta se (kiusaamisen katsominen) tuntui, miten kauan sitä oli jatkunut ja miten se oli vaikuttanut kiusatun kouluarvosanoihinkin. Vaikka hänellä oli näinkin kokonaisvaltainen käsitys kiusaamisesta, ei hän kuitenkaan puuttunut. Hän pelkäsi seurauksia.

Empatia oli selityksenä suurimmalle osalle niistä, jotka kiusaamiseen puuttuivat, mutta toisaalta puuttumattomuuttaan kukaan ei selittänyt empatian puutteella. Osaselityksenä pidän sitä, että heidät oli pyydetty vastaamaan niin, että eivät kiusaamiseen puutu. Ehkä he eläytyivät niin rooliinsa että joutuivat kieltämään empatian. Se olisi luultavasti aiheuttanut ristiriitaisia tunteita heille. Joten ne kirjoitukset, joissa empatiaa kaikesta huolimatta oli kiusatun puolesta, olivat sitäkin kiinnostavampia. Seuraavassa näkyy ristiriita, joka syntyi kun oli ”pakko” kirjoittaa vastoin periaatteitaan.

”Pelkään että kiusaajat alkavat kiusaamaan minuakin. Tunnen kyllä myötätuntoa kiusattua kohtaan, mutta asiaan puuttuminen todennäköisesti vaikeuttaisi minunkin elämäni, joten ehkä on vain parempi olla hiljaa. Ehkä en myöskään siksi puuttuisi kiusaamiseen, jos kukaan kavereistanikaan ei tekisi niin. Mutta jos saisin puuttua kiusaamiseen, tekisin sen koska en halua kenellekään kurjaa oloa.”(3B)

Hänen oli ilmeisen vaikea samaistua kirjoittamaan siitä, miten hän ei puuttuisi ja se näkyy viimeisestä lauseesta ”*Mutta jos saisin puuttua kiusaamiseen, tekisin sen koska en halua kenellekään kurjaa oloa*”. Näin hän ilmaisi todellisen mielipiteensä siitä, miten hän oikeasti halusi toimia. Tässä näkyy kehyskertomuksen aiheuttama dilemma: hän oikeasti olisi halunnut puuttua, mutta kehyskertomus ohjasi vastaamaan toisin. Tähän ilmiöön palaan myöhemmin.

Muut ”en puutu” vastaajat tyytyivät esimerkiksi mainitsemaan, että ”*luultavasti tulisi vähän huono omatunto*”(9B) tai sitten voimakkaammin ilmaisemaan tunteitaan ”*tunnen syvää myötätuntoa, mutta en silti tee mitään*” (14B). Kaikkiaan vain 7/21 ”en puutu” vastaajaa mainitsi empatian, kun taas miltei jokainen ”puutun” kirjoittajista käsitteli aihetta tarkemminkin.

Mielenkiintoisena koin erään ”en puutu” vastauksen. Jos 19/21 vastaajasta kertoi pelon olevan syynä siihen, että ei uskaltanut puuttua ja niistäkin suuri osa kertoi kokevansa myötätuntoa kiusatun

puolesta, niin tässä vastauksessa ei pelätty eikä tunnettu myöskään empatiaa – ainakaan niitä ei tuotu esille.

”Ehkä oletan, että Maija ei ota kiusaamista vakavasti, koska itse en välitä siitä jos joku sanoo pahasti tai nälvi, vaan vastaan napakasti takaisin tai menen juttuun ”mukaan”. En osaa ottaa kenenkään kiusaamista kovin vakavasti, jos näen sen, koska yleensä tunnen tyypit, jotka sitä tekevät ja tiedän, että he tekevät sitä kaikille, eivätkä ole tosissaan. Mielestäni asiaan puuttuminen on tukioppilaiden tehtävä.” (17B).

Empatia sisältää sekä kognitiivisen että affektiivisen puolen. Kognitiivinen tässä tarkoittaa toisen tunteiden ymmärtämistä ja affektiivinen sitä, että sympatisoi toisen tunteita. Empatia vähentää aggressiivisuutta. (Kaukiainen 2003, 21.) Tämän kirjoittaja suhtautuu kiusaamiseen kognitiivisesti ja päätyy sellaiseen tulkintaan, ettei kiusattava itse ota kiusaamista vakavasti ja että kiusaajat eivät ole tosissaan. Affektiivinen puoli tämän perusteella puuttui, joten hän päätyi arkijärkisesti, oman kokemusmaailmansa pohjalta vetämään johtopäätöksiä, sillä ei hän itsekään ota kiusaamista vakavasti ja sitä paitsi hän tuntee kiusaajat. Saattaa myös olla, että hän ei ole koskaan kiusaamista itse kokenut ja pitää sitä vain hauskan pitona. Näissä kaikissa johtopäätöksissä on niin sanottua attribuutiopäättelyä, jonka pohtimisen siirrän jälkimmäiseen analyysivaiheeseen. Saattaa myös olla, että hän haluaa tällä kirjoitelmallaan puolustaa kiusaajia, hänhän kertoi tuntevansa heidät ja ehkä hänen empatiansa kohdistuukin näihin tuttuihin/kavereihin. Vähättelemällä kiusaajien tarkoituseriä hän tulee puolustaneeksi heitä.

Samanhenkinen kirjoittaja oli se toinen, joka ei pelännyt tulevansa itse kiusatuksi. Häinkin puolusti kiusaajia ja hänen empatiansa kohdistui heihin – hän ymmärsi kyseisen tyttöryhmän tunteita. Hänellä sääli kiusattua kohtaan oli ehdollista, sillä hänen mielestään ihminen joskus on ärsyttävä.

”Jos Maija tosiaan haluaisi kiusaamisen loppuvan, hänen pitäisi kertoa siitä aikuisille, joiden pitäisi puuttua asiaan. Toisinaan taas ”kiusattu” voi käsittää kiusaamiseksi jonkun lähes normaalin asian, tästä on kokemusta pikkusiskollani. Hänen ”ystävänsä” koki tullessa kiusatuksi ja syrjityksi porukassa, kertoi siitä opettajille ja vanhemmilleen, ja siskostani tuli ”koulukiusaaja”, vaikkei hän mielestäni tehnyt mitään väärää. Ystäväporukalla vain meni hermot tähän tyttöön, eikä porukassa ollut enää hauskaa tämän tyypin takia. He ilmaisivat hienotunteisesti (ja myös ei-niin-hienotunteisesti), etteivät olisi enää halunneet ilonpilaajaa porukkaan, josta tuli kauhea numero. Tytöllä oli muutama muukin ystävä, mutta opettaja pakotti porukan olemaan tämän tytön kanssa, vaikka olisi voinut pyytää tehtävään muitakin, tämä porukka oli siitä työstä saanut tarpeekseen. En sano, että olisi mukavaa olla tyttö, mutta en minäkään olisi jaksanut, ja opettajaltakin käytös oli mielestäni hiukan epäreilua.. Jos en kysymyksen Maijaakaan olisi tuntenut, ei mielestäni ole minun tehtäväni puuttua kiusaamiseen. Omiakin ongelmia ihan tarpeeksi. Ei kukaan tulisi minuakaan puolustamaan. ELÄMÄ ON.” (21B)

Eli jos ”menee hermot johonkin tyttöön”, riittää se syyksi siihen, että tällaista ”ilonpilaajaa” ei haluta porukkaan. Kirjoitelmasta ei voi päätellä oliko tuo tyttö todella ollut ärsyttävä vai oliko hänestä tullut ärsyttävä muiden silmissä. Hamaruksen mukaan ärsyttävässä kiusaamisessa pidetään kiusattua syypäänä kiusaamiseen. Hän ei tyydy hänelle määriteltyyn rooliin, vaan pyrkii toistuvasti

ryhmään. Tällainen tunkeilu ja pyrkiminen osoitettua asemaa ylemmäksi koetaan ärsyttävänä. Ärsyttävässä kiusaamisessa kiusattu rikkoo muitakin epävirallisia normeja, esimerkiksi kantelee opettajalle. Ärsyttävänä pidetään myös väärään henkilöön kohdistuvaa tai liian nopeaa ystäväystymistä. (Hamarus 2006, 82-85.) Ehkä edellisen esimerkin kiusattu oli pyrkinyt liian innokkaasti pysymään ryhmässä ja se ärsytti muita. Aika hupaisa ja monikäyttöinen sana tuo ”ärsyttävä”, sillä voidaan selittää monta asiaa. Tällaisissa tapauksissa kiusatun kaikki toiminta aletaan tulkita kielteisesti ja opettajan ”pakottaessa” kiusaajia olemaan tämän tytön kanssa tuli tästä tytöstä tavallaan uhka heidän ryhmänsä kiinteydelle ja todennäköisesti hänestä pidettiin sen jälkeen vielä vähemmän. Sitä ei voi tietää varmuudella, mutta Pikasin viholliskuvan syntyminen kuvaa hyvin sitä, mitä tämän ryhmän ajattelussa tapahtui.

Empatiaa löytyi näistä vastauksista ja monet toimivat sen mukaisesti. Mutta yllättävän monella empatia ei riittänyt voittamaan esimerkiksi pelkoa joutua itse kiusatuksi. Vastaajat tekivät omia tulkintojaan kiusaamisen oikeutuksesta ja kiusatun syyllisyydestä ja ne perustuivat heidän omiin kokemuksiinsa. Myös halu kostaa se, että kukaan ei aikoinaan auttanut heitä itseään estä heitä toimimasta empaattisesti. Koston – tai lähinnä rankaisun mieltä löytyi myös niiden taholta, jotka puuttuivat kiusaamiseen. Käsittelen koston ja rankaisua tarkemmin oikeudenmukaisuus- teeman ohella.

5.5. Häpeä

”Auttaisin Maijaa siksi että tiedän miltä tuntuu kun haukutaan. Se tuhoaa itsetuntoa. Enkä halua että Maijaa tekee samoja asioita kun minä kiusaamisen loppumiseksi. Jos joku olisi sanonut haukkumisesta en olisi joutunut esittämään että minua ei haittaa..” (7A).

Ensimmäinen reaktio kiusaamiselle on hämmennys. Sen jälkeen tytöt usein kieltävät joutuneensa kiusatuksi - he kätkevät tunteensa ja esittävät kuin kiusaamista ei olisikaan. Jotkut kieltävät kiusaamiseksi tulemisen kokonaan. Kuitenkin he kärsivät ahdistuksesta, itsetunnon menetyksestä ja masennuksesta, kuten kaikki väkivallan uhrin. He kokevat häpeää, vihaa, huolta, pelkoa, nöyryytystä, yksinäisyyttä, petetyksi tulemista ja surua. (Owen 2000, 359 – 369.) Esimerkiksi opettajat ovat usein sitä mieltä, että heidän luokallaan kiusaamista ei ole ja samassakin ryhmässä olevat eivät sitä aina havaitse. Onkohan syynä se, että kiusattu häpeää myöntää asiaa? Häpeää liittyy myös koulupsykologin luokse menemiseen. Hävettää, sillä menemällä psykologin luokse leimautuisi kiusatuksi ja kiusattuna oloon liitetään häpeää.

”Mielestäni Maijan pitäisi kertoa asiasta jollekulle. Koulupsykologeista ja kuraattoreista ei sinänsä ole apua, koska kuka haluaa tehdä asiastaan kauhean numeron? Kaverit utelevat, että minne oot menossa ja miksi jne. Rupea nyt siinä selittämään yksityisasiaitasi, ja että miksi olet menossa juttelemaan kuraattorille.” (5B)

”Maijalla voi olla itsetunto-ongelmia, koska hän on yksinäinen. Asiaa vain pahentaa se, että häntä kiusataan. Yleensä se onkin niin, että epäsuosituimpia kiusataan.” (5A)

Kiusattuna olo edustaa toiseutta ja siihen liittyy marginaalissa olo, epäsuosio sekä niiden tuoma häpeä. Kiusattu itsekin kokee häpeää kiusatuksi tulemisestaan ja sillä on vaientava vaikutus; hän ei uskalla kertoa kiusaamisesta. (Hamarus 2004, 179-181.) Kiusaaminen jo itsessään laskee itsetuntoa ja huonolla itsetunnolla varustetun on vaikeampi myöntää joutuneensa kiusatuksi kuin sellaisen, jonka itsetuntoa kiusaaminen ei vielä ole ehtinyt murtaa.

”Puutun” kirjoitelmissa mainitaan hyvin usein, miten kiusaaminen tuhoaa itsetuntoa (7A), tulee itsetunto-ongelmia (5A) ja mielenkiintoista kyllä, ”en puutu” vastauksissa seurauksista puhutaan vähemmän. Ehkä siinä on etäisyyden ottoa omasta, vääräksi tiedetystä toiminnasta? Etäisyyden ottoon palaan myöhemmin oikeudenmukaisuus -osuudessa.

”Yleensä kukaan ei uskalla tai kehtaa puuttua kiusaamiseen, ei välillä opettajatkään.” (16A)

”Luultavasti pelkäisin, että minuakin alettaisiin kiusaa ja naureskelemaan mulle kun puolustaisin jotakin ehkä hieman erilaisempaa tai heikompa oppilasta, jolla ei välttämättä ole kavereita. Saattaisin kyllä miettiä tilannetta vielä kotona uudestaan ja luultavasti tulisi vähän huono omatunto siitä, että miksi en kehtaa puolustaa kiusattavaa oppilasta.” (9B)

Häpeä estää myös puuttumasta kiusaamiseen, varsinkin jos kiusattu ei ole suosittu tai jos puolustaa erilaisempaa tai heikompa oppilasta. Samainen kirjoittaja jatkaa kertomalla miten hän sitten jälkeenpäin saattaisi katsoa ystävällisesti, mutta se ei tarkoittaisi sitä, että hän alkaisi hänen kaverikseen (9B). Kiusatun kaveriksi tulemiseen liittyy häpeän tunteita. Välitunneilla kiusattu jää yksin ja tunneilla kukaan ei halua hänen parikseen – siitäkin huolimatta, että kiusattu saattaa tietää asiasta enemmän kuin muut. Kiusatun parinkin koetaan joutuvan noloon asemaan. (Hamarus 2006, 74, 193.)

Myös kiusaaminen voi olla joidenkin mielestä häpeällistä. Tässä on kuitenkin kysymys terveestä syyllisyydestä ja sen tuomasta häpeästä, sellaisesta jonka tuleekin seurata väärää tekoa..

”Myös jos suuremmalla porukalla joku kehtaa tätä yksinäistä tyttöä kiusata ja vieläpä koulussa, olisi suorastaan välttämätöntä olla nauramatta itse kiusaajille. Voi myös olla, että ehkä Maija on alunperin ollut kiusaaja ja kaikinpuolin inhottava ja ärsyttävä ihminen. Siinä tapauksessa en menisi hänen puolelleen ja iskisi hänen kiusaajilleen takaisin. Käskisin vain kiusaajien lopettaa, sillä nimenomaan KOULUSSA ja vieläpä isomalla porukalla kiusaaminen on ehkä nolointa mitä voi olla.” (17A)

Häpeä on varmaan tässäkin vastauksessa taustalla, kun kirjoittaja kertoo kiusatun halusta muuttua näkymättömäksi.

”Se tunne joka siitä jää, on ahdistava. Kiusaajien kasvot painuvat mieleesi melkein pä ikuisesti ja pysyvästi. Haluat muuttua näkymättömäksi tai olla kuin muut.” (8A)

Syällisyys nousee teoista kun taas häpeä olemisesta; olen mitätön, ruma eikä kukaan halua olla kanssani. Häpeä siitä, ettei ole toisenlainen. Täysimittainen häpeä on tunteista kaikkein sietämättömin. Häpeän kierre; häpeää syällisyydestä ja syällisyyttä häpeästä. (Husso 2003, 264, 271, 272.) Tässä on tarkemmin määriteltynä häpeän ja syällisyyden ero ja sen avulla on helppo ymmärtää miten kiusattu joutuu kokemaan kumpaakin. Koska häntä kiusataan, hänen ihmisarvonsa laskee (hänen oma tulkintansa), eikä kukaan halua olla hänen kanssaan. Jossain vaiheessa hän joutuu kokemaan myös syällisyyttä, sillä kiusaaminen vääristää hänen käsitystä itsestään – aivan samoin kun se vääristää kiusattua muiden silmissä. Ja lopulta hän kokee ansaitsevansa kiusaamisen.

5.6. Toiseuden tuottaminen

”Tytöjen kiusaaminen on todella kamalaa, koska tytöt kiusaa sanoilla, ei lyömällä, vaan just haukkumalla selän takana ja levittämällä jotain perättömiä huhuja.” (1A)

”Kiusattu ei ehkä uskalla edes kertoa asiasta vanhemmille tai opettajille, koska pelkää, että jos asiaan puututaan tilanne pahenee ja kiusaajat nälvivät lisää ja varsinkin tyttöjen kesken puhutaan selän takana pahaa ja levitellään asioita joilla ei ole välttämättä perää.” (16A)

”Suositut tytöt ovat useimmin sitä mieltä, että kiusaaja kiusaa syystä, kiusattu on nörtti, lihava, wannabe pissis, hikari, ruma, emo, outo, friikki, liian laiha, väärää musiikkia kuunteleva... jne. Yleensä suositut kiusaavat enemmän epäsuosittuja tyttöjä, vain koska heillä on enemmän valtaa, ja heidän mielipiteensä on vallitseva ja heidän klikkinsä antaa oikean ihmismallin tai jotain. Jotkut tytöt aloittavat kiusaamisen ihan senkin takia, mitä toinen tyttö on sanonut (esim. myös ”pahan puhuminen)...” (21A)

Kertomalla perättömiä juttuja luodaan kiusatulle tietynlainen maine ja kun kertojina ovat suositut tytöt, joilla on sitä valtaa enemmän, ei ole ihme jos muut alkavat nähdä kiusatun kyseisellä tavalla. Hamaruksen (2008) mukaan kiusatulle luotu maine on hänelle luotua toiseutta ja sen perusaineiksina ovat yhteenkuulumattomuus, vieraus sekä toisarvoisuus. Toiseus perustuu ennakkoluuloon mutta on sitä syvempi, sillä se on vahvistunut kokemusten kautta. Toiseus on sitä, että kiusatun ja tapahtumien tulkinta nähdään mielikuvien käsikirjoituksen mukaisesti. Toiseus ei anna mahdollisuutta nähdä kyseistä henkilöä aidosti, vaan värillisten lasien läpi. (Hamarus 2008, 60.) Pikasin viholliskuva on verrattavissa toiseuteen (ks. s.15). Siinä toinen henkilö nähdään uhkana omalle ryhmälle tai alempiarvoisena ja ryhmän muodostama mielikuva muuttuu objektiiviseksi uhrin/kiusatun kannellessa, itkiessä, provosoidessa tai hyökätessä. Lopulta kiusattu nähdään niin arvottomana että hän ansaitseekin tulla kiusatuksi. Käytän näitä kahta sanaa synonyymeina.

”Se tunne joka siitä jää, on ahdistava. Kiusaajien kasvot painuvat mieleesi melkein pä ikuisesti ja pysyvästi. Haluat muuttua näkymättömäksi tai olla kuin muut. Muiden mielipiteillä alkaa olla enemmän painoarvoa ja otat ne, joka kerran jälkeen aina vain henkilökohtaisemmin. Koulusi alkaa mennä huonosti. Haluat olla poissa sieltä, vaikka eihän sitä ”kukaan” huomaisi. Varsinkaan jos olet yksinäinen/vailla ystäviä.” (8A)

Kiusattu poikkeaa usein ominaisuuksista, joita pidetään nuorisokulttuurin mukaisina kuten sanavalmius, rohkeus, muodikkaus, laihuus, seurallisuus ja tietynlainen kovuus, tunteiden peittäminen. Erilaisuus tavallaan oikeuttaa kiusaamisen. (Hamarus 2006, 116.)

”Olen itsekin huomannut, kun erinlaista tyyppiä kiusataan/härätään, ja paheksun näitä kiusaajia, koska he tietävät ettei tämä tyyppi voi käyttäytymiselleen mitään.” (6A) sekä ”Myös meidän koulussa on niin sanottua syytöntä kiusaamista, joitakin kiusataan koon, tyylin tai vaikka nimen takia.” (20A)

Tässä toiseen siirretään sellaista, mitä ei ehkä itsessään voida hyväksyä. Syyksi riittää erilaisuus. Kiusaajat ottavat itselleen vallan määrittellä mikä on erilaista. Toiseuden tuottamista käytetään myös haluttaessa loukata toista ja pettää toisen luottamus.

”Tytöt puhuvat aika paljon paskaa muiden, myös kavereiden selän takana. Ja kaikista eniten ainakin suututtaa kun minulle kerrotaan että kaveri on puhunut minusta paskaa selän takana, eikä ole voinut tulla sanomaan suoraan päin naamaa. Tosin ei siitä tavasta pääse ikinä eroon tyttöjen keskuudessa. Tytöt ovat sitä jo kauan tehneet ja tulevat myös jatkamaan sitä. Siitä ne tyttöjen suurimmat riidatkin syntyvät, kun toinen selittää sitä ja toinen tätä ja kolmas kieltää kaiken, niin siinä tilanteessa on enää vaikea sanoa ketä kannattaa uskoa ja ketä ei. Joskus kavereille voi suuttua jopa ihan ilman varsinaista syytä. Kaverit ovat todella suuri ja tärkeä osa jokaisen ihmisen elämää. Kukaan ei selviä ilman kavereita.” (20A)

”Maija tönätään maahan ja hänen lokeronavaimensa viedään, ennen kuin kiusaajat poistuvat he huutavat ilkeyttään ”#####”. Menen ojentamaan käteni hänelle, mutta hän ei tartukkaan siihen vaan kääntää katseensa kohti asfalttia. Luottamuksen menetys toisia ihmisiä kohtaan. The End.” (8A)

”Tyttöjen kiusaaminen on todella kamalaa, koska tytöt kiusaa sanoilla, ei lyömällä, vaan just haukkumalla selän takana ja levittämällä jotain perättömiä huhuja.” (1A)

Kiusatun luottamus toisiin alkaa rapautua kiusaamisen seurauksena ja hänen on vaikea uskoa muuttunutta käyttäytymistä, vaan hän saattaa tulkita senkin kiusaamiseksi (Hamarus 2006, 76).

Tietynlaista toiseuden tuottamista on mielestäni sekin, että kiusatusta tehdään ulkopuolinen, objekti. Ensin hän on hauskanpidon kohteena, hänellä ei oleteta olevan omia tunteita ja tarpeita, ja muita ärsyttää, että hän ei osaa ottaa kiusaamista huumorilla. Tämä tuli ilmi osuudessa, jossa käsittelin kiusatun syyllisyyttä. Useissa vastauksissa tuli myös selvästi ilmaistua, että he eivät tiedä asian vakavuutta, mutta eivät kuitenkaan nähneet velvollisuudekseen ottaa selville.

”Minusta olisi hienoa, jos joku menisi auttamaan tai puolustamaan Maijaa, mutten usko, että kukaan menisi.

Senkään takia en uskaltaisi, koska tytöt ovat niin pitkävihaisia, että he varmaan alkaisivat puhua minusta pahaa. Olen itsekin kokenut tätä selän takana puhumista useasti. Sitä kuulee kavereilta, mitä muut juoruavat ja kun ei asialle voi mitään tehdä niin on se aika surullista.” (5B)

Kiusatusta tulee pelkkä objekti, kiusaamisen ja pahan puhumisen kohde, jonka ominaisuuksia ja syyllisyyttä spekuloidaan ilman, että häneltä itseltään kysytään mitään. Seuraavassa kirjoitelmasta

tulee tunne, että kiusattu mielletään ulkopuoliseksi.

”Koska ajattelen, ettei asia kuulu minulle ja on parempi pysyä poissa toisten asioista. En myöskään tiedä asian vakavuutta, joten on turha yrittää ratkoa tilannetta, koska joutuisin itse mukaan, vaikka en liittyisi asiaan mitenkään. Jos Maija haluaisi lopun kiusaamiseen, hän menisi kertomaan jollekin asiasta. Ja jos en edes kunnolla tunne Maijaa, minun on turha puuttua tilanteeseen. Jos kyseessä olisi hyvä ystävä, niin totta kai puolustaisin häntä. Kiusaaminen on minusta aina väärin, mutta jos en puuttuisi siihen, se johtuisi siitä etten kokisi sitä minun tehtäväkseni.” (2B)

”Koska haluan, että Maijan kiusaajat saavat seurauksia tekemisistään. He eivät voi päästä kuin koira veräjästä. Myös Maijan olo paranisi huomattavasti jos kiusaaminen loppuisi. Haluan myös näyttää, että olen rohkea ja pystyn puuttumaan kiusaamiseen enkä tyydy katsomaan vierestä. Haluan myös tietää miksi Maijaa kiusataan. Mikä on kiusaajien motiivi tehdä sellaista. Näin kiusaajia ja kiusattavia tulisi olemaan tulevaisuudessa vähemmän jos asioihin uskaltaisiin puuttua.” (4A)

Jälkimmäisessä kiusattu oli tavallaan ulkopuolinen, tässä onneksi auttamisen kohteena. Tämän kirjoittaja halusi tietää syyn kiusaamiselle, mikä on tietysti hyvä asia, mutta hänkään ei ottanut kiusattua tasavertaiseksi rinnalleen, vaan kiusattu jäi vain toiminnan kohteeksi.

5.7. Mallin merkitys

”Pelkään että kiusaajat alkavat kiusaamaan minuakin. Tunnen kyllä myötätuntoa kiusattua kohtaan, mutta asiaan puuttuminen todennäköisesti vaikeuttaisi minunkin elämäni, joten ehkä on vain parempi olla hiljaa. Ehkä en myöskään siksi puuttuisi kiusaamiseen, jos kukaan kavereistanikaan ei tekisi niin. Mutta jos saisin puuttua kiusaamiseen, tekisin sen koska en halua kenellekään kurjaa oloa.” (3B)

Muiden toiminta toimii vertailukohteena eikä esimerkiksi yleinen oikeudenmukaisuus. Esimerkillä on käsittämättömän suuri vaikutus ja se näkyi myös kirjoitelmissa. Johdannossa käsittelin Latané (1970) tutkimusta sivustakatsojan ja yleisön merkityksestä ja siinä Latané väittää, että persoonallisuustekijöillä ei ole merkitystä auttamishalukkuudelle ja että ihmiset systemaattisesti aliarvioivat muiden ihmisten vaikutuksen ja tässä esimerkissä näin näyttää olevankin. Salmivallin mukaan jos sivustakatselijat näkevät, että kiusaajaa ei rangaista ja hän saavuttaa haluamansa tavoitteen kiusaamalla, on todennäköistä, että kiusaaminen vahvistuu ja muutkin lähtevät siihen mukaan. Yksittäisen lapsen toiminta kiusaamistilanteessa on voimakkaasti yhteydessä siihen, miten hänen ystävänsä ja yleensä samaan ryhmään kuuluvat toimivat. Samankaltaiset usein valikoituvat samoihin ryhmiin ja lisäksi ryhmällä on taipumus yhdenmukaistaa jäseniään. Mitä enemmän lapsen ryhmään kuuluvilla on tapana kiusata, sitä todennäköisemmin lapsi myös itse kiusaa. Samankaltaisissa rooleissa toimivat lapset muodostavat pienryhmiä, klikkejä, keskenään. Kiusatut lapset eivät yleensä kuulu mihinkään ryhmään. (Salmivalli 1998, 89--91, 94.) Seuraava lainaus sisältää useita kuvauksia suosittujen tyttöjen klikistä.

”Suositut tytöt ovat useimmin sitä mieltä, että kiusaaja kiusaa syystä, kiusattu on nörtti, lihava, wannabe pissis, hikari, ruma, emo, outo, friikki, liian laiha, väärää musiikkia kuunteleva... jne. Yleensä suositut kiusaavat enemmän epäsuosittuja tyttöjä, vain koska heillä on enemmän valtaa, ja heidän mielipiteensä on vallitseva ja heidän klikkinsä antaa oikean

ihmismallin tai jotain. Jotkut tytöt aloittavat kiusaamisen ihan senkin takia, mitä toinen tyttö on sanonut (esim. myös ”pahan puhuminen)...” (21A)

Jos kiusattu on ”*wannabe pissis*” herää kysymys keitä ja millaisia ovat oikeat ”*pissikset*”? Ja millaisia ovat suositut tytöt? Esimerkin kiusattu mitä ilmeisimmin pyrki tulemaan hyväksytyksi kyseisessä yhteisössä yrittämällä omaksua yhteisön ihanteita (*wannabe pissis*) mutta jostain syystä epäonnistui. Ehkä hän ei kyennyt täyttämään kaikkia vaatimuksia, tai sitten hän oli jo entuudestaan leimattu epäsuosituksi ja teki hän mitä tahansa se tulkittiin tietyllä tavalla. ”Outo” voi tarvittaessa pitää sisällään miltei mitä vain ominaisuuksia tai erilaisuutta. Tuosta listasta voi nähdä kyseisen yhteisön ihanteet muuttamalla ne vastakkaisiksi. Hamarus puhuu kiusaamisprosessiin kuuluvasta erilaisuuden nimeämisestä. Erilaisuus perustuu kyseisessä nuorisokulttuurissa vallitsevien ihanteiden vastakohtiin. Kiusaamisella myös tuotetaan ja vahvistetaan näitä yhteisön kulttuurisesti arvostamia ihanteita joita yhteisön jäsenet sitten ovat pakotettuja tavoittelemaan. (Hamarus 2006, 204.) Esimerkin kirjoittajalla on ilmeisen selkeä käsitys suosittujen tyttöjen vaikutusvallasta antaa jopa oikea ihmismalli! Moni kasvattaja tai yhteiskunnallinen vaikuttaja olisi kiitollinen kyseisen kaltaisesta suvereenista vallasta.

”Se tunne joka siitä jää, on ahdistava. Kiusaajien kasvot painuvat mieleesi melkein pä ikuisesti ja pysyvästi. Haluat muuttua näkymättömäksi tai olla kuin muut. Muiden mielipiteillä alkaa olla enemmän painoarvoa ja otat ne, joka kerran jälkeen ainavain henkilökohtaisemmin. Koulusi alkaa mennä huonosti. Haluat olla poissa sieltä, vaikka eihän sitä ”kukaan” huomaisi. Varsinkaan jos olet yksinäinen/vailla ystäviä. Sinun itse tuhoinen puolesi alkaa näkyä. Viiltelet, juot, poltat tai käytät huumeita.” (8A)

Tämän kirjoittaja kirjoitti minä-muodossa ja hänellä oli muutenkin voimakas eläytyminen. Ehkä taustalla on omakohtaista kokemusta. Hänellä oli kaksi vaihtoehtoa, näkymättömäksi muuttuminen tai olla kuin muut. Tässä näkyy voimakas paine samankaltaisuuteen sekä ryhmän valta yksilöön. Hän ilmeisesti halusi olla kuin muut ja suostuminen ryhmän arvoihin ja niiden tavoitteleminen antoivat tavallaan valtakirjan ryhmän vahvoille jäsenille käyttää valtaa. Muiden mielipiteet alkoivat olla auktoriteettiasemassa hänen elämässään ja hänen oma ihmisarvonsa laski, itsetuhoisuus tuli mukaan.

5.8. Oikeudenmukaisuus ja moraalit

Haluan seuraavaksi tarkentaa analyysiani moraalien ja oikeudenmukaisuuden vaikutuksesta käyttäytymiseen. Osa selityksistä nousi yksilön ominaisuuksista, esimerkiksi oikeudenmukaisuus ymmärretään pysyväksi ominaisuudeksi. Useimmat niistä vastaajista, jotka puuttuivat kiusaamiseen, vetosivat juuri oikeudenmukaisuuteen ja moraalisiin. Mutta ne, jotka eivät puuttuneet

kiusaamiseen, eivät maininneet oikeudenmukaisuutta kovinkaan usein. Heidän selityksensä perustuivat tilannetekijöihin. He esimerkiksi puhuivat pelosta tulla itse kiusatuiksi ja sen vuoksi eivät puuttuneet. En kuitenkaan tulkinnut tätä eroa siten, että vain puuttujat olisivat oikeudenmukaisia. Tähän eroon on oltava jokin muu selitys.

Alkuun olen poiminut joitain esimerkkejä siitä, miten voimakkaasti kiusaaminen tuomittiin niiden taholta, jotka puuttuivat. En kuitenkaan laittanut kaikkia toiston välttämiseksi, mutta riittävän monta havainnollistaakseni sen yleisyyttä.

”Menisin väliin sen takia, koska kenenkään ei tarvitse kokea olevansa kiusattu, sillä siitä jää pysyvät arvet ja jos kiusaaminen on jatkunut jo jonkun aikaa siihen pitää jossain vaiheessa puuttua, siksi että kiusaajat tajuavat lopettaa jossain vaiheessa.” (1A)

”Koska en tykkää katsella kun muita kiusataan, enkä välitä siitä mitä mieltä kiusaajat olisivat jos puolustan Maijaa. Minusta kaikki saavat olla sellaisia, kuin ovat ja jos ei tykkää siitä mitä joku on, niin antaa vain olla. Jokaisella on oikeus olla oma itsensä. Olen itsekin huomannut, kun erinlaista tyyppiä kiusataan/härnätään, ja paheksun näitä kiusaajia, koska he tietävät ettei tämä tyyppi voi käyttäytymiselleen mitään.” (6A)

”Koska en usko että kiusattu on tehnyt jotain väärää, ja kiusaaminen on muutenkin VÄÄRIN.” (10A)

”Koska kiusaaminen ei ole oikein. Kaikkien pitäisi saada olla rauhassa koulussa ja muuallakin. Pitää tulla toimeen kaikenlaisten ihmisten kanssa ja olla heitä kohtaan suvaitsevainen. Kiusaamiseen pitää puuttua, koska kenelläkään ei ole oikeutta kiusata ketään.” (12A)

”!KIUSAAMINEN ON VÄÄRIN!” (13A)

”Miksi kenenkään pitäisi joutua kiusatuksi? En usko että se on kiusatun vika.” (15A)

”Koska kenenkään ei pitäisi tulla kiusatuksi ja se on rangaistava teko.” (16A)

”Koska kiusaaminen on väärin, ja jonkun pitää puuttua siihen.” (19)

”Kiusaaminen ei ole koskaan oikein.” (20A)

”Kiusaaminen ei ole missään tapauksessa oikein, eikä kenenkään tulisi kokea sitä.” (21A)

Vertailun vuoksi poimin esimerkkejä myös niiden kirjoitelmista, jotka eivät puuttuneet kiusaamiseen. Tässä on kaikki huomioitu.

”Kiusaaminen on minusta aina väärin, mutta jos en puuttuisi siihen, se johtuisi siitä etten kokisi sitä minun tehtäväkseni.” (2B)

”Saattaisin kyllä miettiä tilannetta vielä kotona uudestaan ja luultavasti tulisi vähän huono omatunto siitä, että miksi en kehtaa puolustaa kiusattavaa oppilasta.” (9B)

”Toivoisin, että joku tekisi jotain. Soimaan itseäni jälkeen päin, kun en tehnyt mitään.” (18B)

”Vaikken Maijaa tuntisikaan, kävisi minun ehkä häntä sääliksi. Joissain tapauksissa taas ei; joskus ihminen on mielestäni ärsyttävä, mutta ei häntä silti kai kiusata pitäisi...” (21B)

”Olen ollut monesti tilanteessa jossa toista kiusataan, koskaan en ole puuttunut. Se on väärä toimintatapa, itsehän tiedän kuinka pahalta kiusaaminen tuntuu.” (10B)

Ensimmäinen lainaus kyllä kertoo kiusaamisen olevan väärin, mutta puuttuminen ei silti ole hänen tehtävänsä. Hän selitti itselleen hyvän omantunnon ja ihmisillä on tarve selittää ”pahat tekonsa” vapautuakseen syyllisyydestä. Kouluyhteisössä vastuu puuttumisesta on jakautunut monen osalle, joten se oma osuus vastuusta tuntuu niin vähäiseltä.

Kahdessa kirjoitelmassa puhutaan huonosta omastatunnosta, joka ilmeisesti on seurausta siitä, että ei toiminut oikeudenmukaisuuden ja moraalin mukaisesti. Tosin ensimmäinen sanoo, että huono omatunto tulisi siitä, että ei kehtaa puolustaa kiusattua. Tämän voisi tulkita myös siten, että hänellä on huono omatunto, sillä hänen maineensa on kärsinyt. Varsinaisesti huono omatunto ei kohdistunut oikeudenmukaisuuden laiminlyöntiin. Näissä viimeisissä esimerkeissä on nähtävissä myös se ero eri kehyskertomusten välillä. Nämäkin vastaajat halusivat olla uskollisia kehyskertomuksen ohjeelle olla puuttumatta, silloinkin kun oikeasti olisivat puuttuneet. Mutta yleistyksiä ja asenteita kiusaamisen tiimoilta näistä on nähtävissä.

”Esim. luokkani yksi suosituimmista tytöistä on kovaan ääneen ilmoittanut, että kiusattu on itse vastuussa kiusaamisesta, sen takia, että kiusatus on vika, ja että kiusatun tulisi muuttua ja katsoa peiliin. Totuushan on, että ihmiset ovat erilaisia, ei ole kahta samanlaista. Miksi MAIJANKAAN sitten tarvitsisi olla joku muu, jottei häntä kiusataisi, jos kiusaajakaan ei aio muuttua?” (21A)

Monissa erimerkeissä vedotaan siihen, että kukin saa olla sellainen kuin on. Usein suosittujen ryhmä toimii viiteryhmänä muille ja tullakseen hyväksytyksi ja saadakseen kuulua ryhmään pyrkivät muut mukautumaan viiteryhmän määrittelemiin arvoihin. Joskus kiusattu henkilö saattaa tietoisesti pyrkiä olemaan ”oma itsensä” ja se provosoi kiusaajia. Kiusaajilla on valtaa vain niihin yksilöihin, jotka suostuvat viiteryhmän normeihin ja arvoihin (Hamarus 2006, 104).

Salmivallin mukaan ryhmäkontekstissa on tekijöitä, jotka selittävät todellista käyttäytymistä kiusaamistilanteessa (Salmivalli 2004, 255). Hänen huomionsa oli ryhmän normeissa ja yksilöllisissä asenteissa. Minun tutkimuksessani on myös tullut ilmi, että kontekstilla on vaikutusta käyttäytymiseen. Mielenkiintoista on se, että ne, jotka puuttuivat kiusaamiseen, vetosivat persoonallisuudesta johtuviin seikkoihin, kuten oikeudenmukaisuus ja moraalit ja sanoivat toimivansa niiden mukaan eli tilannetekijöillä ei sen mukaan olisi vaikutusta heidän toimintaansa. Mutta ne jotka vastasivat ”en puutu” eivät maininneet yhtä johdonmukaisesti oikeudenmukaisuutta tai moraalit - heidän selityksensä koskivat pelkoa ja kiusatun omaa vastuuta. Oikeudenmukaisuus ja muut asenteet jäivät kollektiivisen pelon alle. He eivät uskaltaneet toimia siitä pelosta, että tulisivat itse kiusatuiksi eli heidän toimintaansa tilannetekijöillä oli vaikutusta.

”Koska haluan, että Maijan kiusaajat saavat seurauksia tekemisistään. He eivät voi päästä kuin koira veräjästä. Myös Maijan olo paranisi huomattavasti jos kiusaaminen loppuisi. Haluan myös näyttää, että olen rohkea ja pystyn puuttumaan kiusaamiseen enkä tyydy katsomaan vierestä. Haluan myös tietää miksi Maijaa kiusataan. Mikä on kiusaajien motiivi tehdä sellaista. Näin kiusaajia ja kiusattavia tulisi olemaan tulevaisuudessa vähemmän jos asioihin uskallettaisiin puuttua.” (4A)

”Puutun asiaan, koska satun tuntemaan kiusaajat ja he ovat kavereitani. Muuten en ehkä puuttuisi jos en kiusaajia tuntisi hyvin. Ystävänä kuuntelevat ja lopulta tajuavat ettei kiusaaminen ole järkevää ja lopettavat kiusaamisen ainakin toistaiseksi, tuskin kokonaan ennenkuin saavat siitä jonkunlaisen rangaistuksen/opetuksen.” (11A)

Moraalilla on Harvan (1978) mukaan sosiaalinen funktio. Yhteiskunnan toimintaa on vaikea

kuvitella ilman kollektiivista moraalialia. Moraalin funktio on yhteiskunnan säilyttäminen ja se taas takaa sen jäsenten etujen säilymistä. (Harva 1978, 51.) Esimerkiksi koululuokan hyvinvointi johtaa yksilön hyvinvointiin. Moraalin puute johtaa rappeutumiseen, kuten joistakin vastauksista käy ilmi. Oikeudenmukaiseen ajatteluun kuuluu, että paha saa palkkansa. Joillakin oikeudentaju ja moraalit auttavat näkemään kiusaamisen yhteisöllisen merkityksen ja sen rappeuttavan vaikutuksen muiden mieliin. Edellisessä esimerkissä puhuttiin rangaistuksesta ja siinä vedottiin yleiseen oikeudenmukaisuuteen. Rangaistuksenkin oletetaan tulevan joltain viralliselta tasolta. Mutta seuraavassa esimerkissä otetaan oikeus omiin käsiin.

”Vaikka inhoan kiusaamista, ja en toivoisi sitä kenellekään, en kuitenkaan tee mitään vastustaakseni kiusaajia, sillä eihän kukaan minuakaan koskaan auttanut.” (16B)

Koston henkeä kuului tästä kirjoitelmasta – häntä oli aikoinaan kiusattu ja koska häntä ei kukaan auttanut ei hänkään nyt tee mitään vastustaakseen kiusaajia. Mielenkiintoista on verrata tätä asennetta erääseen ”puutunut” vastaukseen, jossa kirjoittaja sanoi puuttuvansa, koska kiusaajien tulee saada seuraukset tekemisistään (4A). Onko toiminta koston vai rankaisun/oikeudenmukaisuuden motivoimaa riippuu siis tilanteesta? Aika hurja ajatus, kun sitä vie pidemmälle – jos ei ole olemassa objektiivista oikeaa ja väärää, niin johtaako se subjektiiviseen, tilannekohtaiseen ratkaisuun? Vastaavanlaista oikeudenmukaisuuden suhteellistamista löytyi vastuuajattelusta. Kun toista kiusataan, koetaan vastuun toiminnasta olevan itsellään vain jos kyseessä on kaveri, muutoin se kuului esimerkiksi opettajille (3A). Oikeudenmukaisuus näyttäisi olevan suhteellista ja subjektiivista ja perustuvan henkilön omiin kokemuksiin. Vertailun vuoksi lainaan erästä toista jonka mielestä ketään ei saa kiusata, kaikkien pitää saada olla rauhassa ja kiusaamiseen tulee puuttua (12A). Hänelle oikeudenmukaisuus oli universaali, kaikille sama. Kiusaaminen kyllä tuomittiin suurimmassa osassa kirjoituksia, mutta miten he itse toimivat kiusaamistilanteissa - siinä tuli esiin oikeudenmukaisuuden suhteellisuus. Onko niin, että niin kauan kun et riko lakia/kieltoja aktiivisesti, olet toiminut oikein. Tekemättä jättämisestä on hyvin vaikea tulkita lakitermein. Aina voisi vedota siihen, ettei nähnyt, tiennyt...

”Kiusaajia tulisi rangaista ja pitää heille kunnan puhuttelu. Jos se ei auttaisi, heidät pitäisi erottaa koulusta. Maijaa ei saisi joutua pakottamaan vaihtaa koulua kiusaamisen takia.” (19A)

Tässä oli mielestäni rakentava lähestymistapa – ensin kokeillaan puhumista ja muita keinoja ja vasta sitten lähdetään erottamaan koulusta, ei kuitenkaan kiusattua vaan kiusaajat. Usein juuri kiusattu joutuu vaihtamaan koulua ja hän ikään kuin joutuu sijaiskärsijäksi.

”Koska en tykkää katsella kun muita kiusataan, enkä välitä siitä mitä mieltä kiusaajat olisivat jos puolustan Maijaa. Minusta kaikki saavat olla sellaisia, kuin ovat ja jos ei tykkää siitä mitä joku on, niin antaa vain olla. Jokaisella on oikeus olla oma itsensä.” (6A)

Tässä moraalinen ajattelu mielestäni ylittää järkevän toiminnan. Teineille on hyvin tärkeää tässä iässä tulla hyväksytyksi omassa ryhmässään ja tämän kirjoittaja uskaltaa asettaa oikeudenmukaisuuden oman etunsa edelle. Hänen ratkaisunsa ei perustu järkeen vaan mukana on empatiaa kiusattua kohtaan ja altruistisia piirteitä toiminnassa. Altruismi on järjenvastaista, pyyteetöntä, ja Kohlbergin moraaliteoriassa en näe tätä ulottuvuutta. Kohlbergin moraalin kehitysvaiheet:

1. Heteronominen moraal: oikea toiminta perustuu rangaistuksen välttämiseen ja auktoriteettien tottelemiseen
2. Oman edun ja reilun vaihdon moraal: huomioi toisten tarpeet, mutta näkee oikean toiminnan konkreettisenä vaihtona ”annan jotta antaisit”.
3. Hyvien ihmissuhteiden moraal: oikea ja väärä määräytyvät motiivien ja aikomusten mukaan sekä lainkuuliaisuuden mukaan.
4. Yhteiskuntajärjestelmän ja omantunnon moraal: yhteiskunnalliset roolit, velvollisuudet ja oikeudet määrittelevät oikean.
5. Postkonventionaalinen moraal: oikean ja väärän määrittelyssä yleispätevyyteen tähtääviä periaatteita kuten kansalais- ja ihmisoikeuksia tai teon yhteiskunnallista vaikutusta. (Helkama 2005, 186-187.)

Jos moraaliset ratkaisut tosiaan tehtäisiin pelkästään järjen avulla, ja ne perusteltaisiin esimerkiksi velvollisuuksilla yhteiskuntaa kohtaan, herää kriittisyyteni. Kyllä meidän ratkaisuihimme vaikuttaa (pitäisi vaikuttaa) myös empatia, omat kokemukset ja absoluuttinen oikea ja väärä, jota ei voisi selektiivisesti pilkkoa osiin ja käyttää itselleen sopivissa tilanteissa. Jos moraal perustuisi pelkästään siihen, millä kognitiivisella moraaln kehitystasolla yksilö on, niin yhteiskunnallisesti johtavassa asemassa olevien moraal tulisi sen mukaan olla ylimmällä tasolla.

Oikeudenmukaisuuden suhteellistamista näkyi esimerkiksi siinä oliko kiusattu kaveri tai tuntematon. Universaalia, absoluuttista oikeaa ja väärää näkyi muutamissa kirjoitelmissa, seuraavassa kirjoitelmassa oltiin valmiita auttamaan jopa oman edun kustannuksella. Mutta enimmäkseen oikeudenmukaisuus oli suhteellista ja subjektiivista perustuen omiin kokemuksiin ja tilannetekijöihin.

”Koska en tykkää katsella kun muita kiusataan, enkä välitä siitä mitä mieltä kiusaajat olisivat jos puolustan Maijaa. Minusta kaikki saavat olla sellaisia, kuin ovat ja jos ei tykkää siitä mitä joku on, niin antaa vain olla. Jokaisella on oikeus olla oma itsensä.” (6A)

Tähänastisen perusteella näyttää siltä, että yksilölliset asenteet kuten moraal ja oikeudenmukaisuus

ovat kollektiiviselle pelolle alisteiset. Pelon asteeseen vaikuttaa sosiaalinen asema ryhmässä; mitä matalampi asema ryhmässä sen enemmän pelkää itse tulevansa kiusatuksi. Mutta on huomioitava se ikä, jossa yläasteikäiset tytöt ovat. Heille kuuluminen ryhmään ja hyväksyntä ovat tärkeässä asemassa ja kiusaamiseen puuttuminen riskeeraisi kummatkin. Pelko kiusatuksi tulemiselle on lisäksi hyvin realistinen, joten en lähtisi arvioimaan heidän moraalista kehitystasoaan näiden kirjoitelmien perusteella. Miksi kiusatuksi tulemisen pelko sitten on niin suuri?

5.9. Pelko tulla itse kiusatuksi

”En puutu kiusaamiseen, koska pelkään, että minua ruvettaisiin kiusaamaan.” (1B)

”No, en puuttuisi kiusaamiseen, koska he voisi vat alkaa kiusata minua. Aina kouluissa opetetaan, että pitää mennä väliin ja onhan tuo ajatteluni vähän itsestä, mutta ei se ole niin helppoa mennä väliin. Kyse ei ole siitä, ettenkö haluaisi, vaan en vaan uskaltaisi.” (5B)

Pelko siitä, että tulee itse kiusatuksi” -vastaus esiintyy 19/21 tapauksessa niistä, jotka eivät puuttuneet kiusaamiseen. Kiusatuksi joutuminen ei ole vähäpätöinen pelko ja, koska se esiintyy valtaosassa kirjoitelmia, sitä ei voi kuitata toteamalla, että näin on. ”Puutun kiusaamiseen” -vastauksissa oli myös viittauksia pelkoon ja yksi heistä kertoi että sivulliset eivät uskalla puuttua. Itsestään hän ei puhunut mitään. (2A). Minusta tämä ero oli mielenkiintoinen ja tarkemmin lukiessani löysin rivien välistä viittauksia pelkoihin ja seurauksiin *yleensä*. Kuten eräs vastaajista, joka puuttui kiusaamiseen kertomalla siitä opettajalle, sillä jos hän olisi mennyt itse väliin, siitä ei olisi seurannut hyvää hänelle itselleen (9A). Seuraavassa esimerkissä puhutaan myös yleisellä tasolla elämän vaikeutumisesta.

”Pelkään että kiusaajat alkavat kiusaamaan minuakin. Tunnen kyllä myötätuntoa kiusattua kohtaan, mutta asiaan puuttuminen todennäköisesti vaikeuttaisi minunkin elämäni, joten ehkä on vain parempi olla hiljaa.” (3B)

Miten ratkaista dilemma, kun yksilön hyvä polkee toisen hyvää? Tällaiseen ristiriitaan joutuu nuori, joka kiusaamistilanteessa joutuu valitsemaan kiusatun hyvinvoinnin ja oman mahdollisen hyvinvoinnin välillä. Joudunko minäkin kiusatuksi, jos autan?

”Olen aina ollut todella ujo, enkä oikein uskalla tutustua toisiin. Tiedän miltä tuntuu, kun jotain kiusataan. Minua kiusattiin n. 2,5 vuotta ala-asteella, enkä ole vielä ns. ”toipunut” siitä. En luota ihmisiin ja itsetuntoni on heikko. Pelkään että minua aletaan taas kiusaamaan, jonka takia en välttämättä puutu muiden kiusaamisiin. Osasyynä on myös juurikin ujouteni. Toivon mielessäni että kiusaaminen loppuisi, ja kadun jälkikäteen sitä etten puuttanut siihen. Olen ollut monesti tilanteessa jossa toista kiusataan, koskaan en ole puuttanut. Se on väärä toimintatapa, itsehän tiedän kuinka pahalta kiusaaminen

tuntuu. Todennäköisesti kuitenkin yritän hakeutua Maijan seuraan, mutta se ei onnistu, kiitos ujouteni ja itsevarmuuden puutteeni.” (10B)

Kirjoittajalla oli selkeä ristiriita ja myötätuntoisena hän ensinnäkin kärsi toisen puolesta ja lisäksi koki syyllisyyttä omasta puuttumattomuudestaan ja vielä pelkäsi joutumista uudelleen kiusatuksi. Kirjoitelmissa oli muitakin pelkoja mainittu. Esimerkiksi kiusaajat ovat pelottavia, tytöt pitkävihaisia, en halua joutua mukaan asiaan, menettäisin kaverit (3 eri henkilöä mainitsi tämän syyn) ja suosio poikien parissa laskisi (2 eri henkilöä mainitsi tämän syyn). Nämä kaikki olivat ”en puutu” selityksistä, joten puuttumisen täytyy olla todella pelottava asia kun siitä löytyy näin paljon huonoja seurauksia. Sitä vastoin ne, jotka kertoivat puuttuvansa, eivät pelosta puhuneet kuin ohimennen. Tarkemmin sanoen 10/21 ”puutun” vastaajista ei maininnut ollenkaan seurauksia, joita puuttumisella saattaisi olla. Tulkitsen tämän eron johtuvan kehyskertomuksen kehotuksesta puuttua tai olla puuttumatta. He ovat eläytyneet siihen, että he puuttuvat ja pelolla ei silloin ollut sijaa heidän päätökselleen. Sitähän eläytymiskertomuksessa pitääkin tapahtua. Eläytyä. Seuraavassa esimerkissä näkyy tuo seurausten pelko. Hän ei halua joutua mukaan, osalliseksi. Ratkomalla toisten asioita joutuisi ehkä tekemään ikäviä valintoja, ilmiantoja tai ehkä hänetkin leimataan kiusaajaksi, jos hänen kaverinsa ovat olleet niitä kiusaajia. Ehkä hän jopa aavisti jonkinlaista osallisuutta olemalla läsnä, yleisönä.

”Koska ajattelen, ettei asia kuulu minulle ja on parempi pysyä poissa toisten asioista. En myöskään tiedä asian vakavuutta, joten on turha yrittää ratkoa tilannetta, koska joutuisin itse mukaan, vaikka en liittyisi asiaan mitenkään.” (2B)

Ei todellakaan voi tietää asian vakavuutta jos pysyttelee poissa toisten asioista. Toisten asioista poissa pysyminen on aika laaja käsite. Mutta haluttomuus puuttua toisten asioihin voi johtua siitakin, että omissa asioissa on jo tarpeeksi huolta.

”Jos en kysymyksen Maijaakaan olisi tuntenut, ei mielestäni ole minun tehtäväni puuttua kiusaamiseen. Omiakin ongelmia ihan tarpeeksi. Ei kukaan tulisi minuakaan puolustamaan.

ELÄMÄ ON.” (21B)

Suurin osa selityksistä omalle puuttumattomuudelle tuntui johtavan pelkoon. Tavalla tai toisella pelätään niitä seurauksia, joita puuttumisella on. Poikkeuksena ovat ne selitykset, joissa kiusattu nähtiin syyllisenä kiusaamiseen. Osa niistä, jotka kertoivat, ettei asia kuulu heille, ei ainakaan tietoisesti pelännyt seurauksia. Muiden osalta (19/21) voidaan aika varmuudella sanoa, että pelko on suurin syy siihen, miksi kiusaamiseen ei puututa.

”En puutu” vastauksissa oli tosiaan vain kaksi, jotka eivät maininneet pelkoa tulla itse kiusatuksi. Tämä oli hyvin mielenkiintoista. Toinen heistä vähätteli koko kiusaamista sanomalla, ettei kukaan tee sitä tosissaan ja siihen pitää vaan mennä ”mukaan” (17B) ja toinen kertoi pikkusiskostaan miten hänestä tehtiin syyttä ”koulukiusaaja”, vain koska hänen porukallaan oli ”mennyt hermot” tuon

kiusatun tytön kanssa (21B). Jos kiusattu on ärsyttävä, ei hän saa sääliä osakseen (21B). Pelko siitä, että tulee itse kiusatuksi, on hyvin realistinen, mutta miksi näin on?

”En puutu, koska silloin minuakin alettaisiin kiusaamaan ja entiset kaveritkin alkais kiusaan, enkä kaveeraisi enää samassa porukassa. Kaverini ja toiset henkilöt alkavat ilkkumaan ja puhumaan selän takana ja sitten suosio poikien keskellä romahtaa tai ainakin tuntuu siltä.”(4B)

Kiusatuksi tuleminen tuo mukanaan porukasta eristämisen ja tämän tytön mukaan se johtaisi suosion romahtamiseen poikien keskuudessa. Molemmat ovat hyvin tärkeitä tuossa ikävaiheessa. Mitkä tekijät mahdollistavat sen, että toimimalla oikeudenmukaisesti ja empaattisesti, joutuu kokemaan sen pahimman, mitä nuori tyttö vain voi joutua kokemaan, eli porukasta eristämisen? Kiusaamiseen johtavia vaikuttimia ryhmissä ovat esimerkiksi pelko, vallan halu sekä syyllisyys ja häpeä (Hamarus 2006, 173—180). Ryhmissä sekä paine että halu yhdenmukaisuuteen johtavat erilaisuuden pelkoon. Turvallisuutta haetaan yhteisestä identiteetistä mieluummin kuin, että sovittaisiin yhteisistä eduista. Tämän seurauksena yhteisön/ryhmän säilyttämisestä tulee päämäärä itsessään. Koko ryhmä alkaa toimia niin, että erilaiset ja ryhmään kuulumattomat suljetaan ulkopuolelle. (Bauman 2002, 129—133.) Pelko on myös ryhmässä vallitsevaa kollektiivista pelkoa siitä, että voi itse joutua kiusatuksi (Hamarus 2006, 175). Miten on mahdollista, että yksi kiusaaja – joskus useita – voi suvereenisti jatkaa kiusaamista eikä kukaan – edes opettajat – uskalla puuttua? Onko ryhmädynamiikassa jotain, joka tekee tyhjäksi vuosien työskentelyn kiusaamisen lopettamiseksi? Tietoisuus kiusaamisesta on lisääntynyt, se tuomitaan miltei poikkeuksetta epäoikeudenmukaiseksi ja kaiken lisäksi; ryhmässä toimivat henkilöt ovat usein hyvin tietoisia kuka kiusaa ja ketä. Siitä eräs kirjoittaja kertoi, kuinka Maijaa oli kiusattu jo parin vuoden ajan, mutta kukaan ei ollut huomionnut tilannetta, vaikka aivan selvästi huomasivat miten asia oli (9A). Seuraava kirjoittaja oli tietoinen kiusaamisesta mutta tiedosti myös ryhmän käyttämän vallan.

”En puutu, koska silloin minuakin alettaisiin kiusaamaan ja entiset kaveritkin alkais kiusaan, enkä kaveeraisi enää samassa porukassa. Kaverini ja toiset henkilöt alkavat ilkkumaan ja puhumaan selän takana ja sitten suosio poikien keskellä romahtaa tai ainakin tuntuu siltä. En siis vain uskalla mennä väliin, vaikka pitäisi. Pitää turvata oma selusta. Voin ajatella, ei koske mua, voinhan olla kohta tossa samassa tilanteessa.” (4B)

Tyttöjen ryhmädynamiikkaan kuuluu jatkuva prosessointi siitä, kuka kuuluu ryhmään ja kuka ei. Tytöt, jotka kiusaavat, tekevät sitä myös osoittaakseen itse kuuluvansa ryhmään, toisin kuin heidän uhrinsa. Monille tytöille tällainen jatkuva prosessointi aiheuttaa ahdistusta, sillä he eivät voi tietää kuuluvatko he ryhmään vielä seuraavanakin päivänä. Heidän on tarkkailtava ystäviään nähdäkseen ajoissa varoitusmerkit mielialamuutoksista. Jopa hyvin nuoret lapset ahdistuvat, kun heidät suljetaan ryhmän ulkopuolelle. (Besag 2006, 53.)

”Minusta kaikki saavat olla sellaisia, kuin ovat ja jos ei tykkää siitä mitä joku on, niin antaa vain olla. Jokaisella on oikeus olla oma itsensä. Olen itsekin huomannut, kun erinlaista tyyppiä kiusataan/härnätään, ja paheksun näitä kiusaajia, koska he tietävät ettei tämä tyyppi voi käyttäytymiselleen mitään.” (6A)

Erilaisuus ja toiseus herättää pelkoa. Yhdenmukaisuutta kiihkeästi tavoiteltaessa erilaisuus koetaan uhkana ja turvallisuutta haetaan yhteisestä identiteetistä. Erilaisuudessa on jotain ennalta arvaamatonta. Yhdenmukaisuuden ja yhteenkuuluvuuden tarve voi myös ajaa kiusatun kiusaamaan muita ja se voi altistaa itsetunnoltaan heikon ja epävarman nuoren esimerkiksi liittymään aatteellisiin ääriliikkeisiin. Kauhun tasapainossa kaikilla on mahdollisuus tulla kiusatuksi. Kollektiivisella pelolla kiusaaja synnyttää puuttumattomuuden muurin ympärilleen. Pelon vuoksi he kannattavat kiusaajaa. Kiusaamisprosessi, esimerkiksi alistamisrituaali, riisuu kiusatun vallasta ja siirtää sen kiusaajalle, jota hän ylläpitää yhteisössä vallitsevalla pelolla ja turvattomuudella. (Hamarus 2006, 173 – 177; Lämsä 2009, 72.)

5.10. Sosiaalinen status ja vallan käyttö

”Joku voi myös olla kiusaajien puolella ja on niin ilkeä että ajattelee että Maijassa on jotain vikaa, ja haluaa vaan suosioon kiusaajien silmissä. Ja yleensä ne ketkä kiusaavat ovat suosittumia koska muut pitävät heitä niin kovina ihmisinä kun uskaltavat kiusata muita.” (7B)

”Maijaa kiusasivat pari kolme tyttöä samalta luokalta, jotka luulivat ns. olevansa muita parempia.” (9A)

Useiden selitysten taustalta löytyi sosiaalinen asema, joka antaa kiusaajille valtaa. Tässä kerrotaan, että kiusaajat ovat *suosituimpia koska uskaltavat kiusata muita*. Suosittuna oleminen jo itsessään antaa valtaa ja uskaltamalla käyttää valtaa saa lisää suosiota. Korkea sosiaalinen status antaa myös uskoa omaan toimijuuteen ja heidän on helppo ajaa omaa agendaansa – joko hyvässä tai pahassa. Muut yhteisön jäsenet usein myötäilevät kiusaamista, sillä asettuminen ryhmässä vallitsevaa mielipidettä vastaan ei ole helppoa. Samaa mieltä olemisella haetaan mielipiteen muodostajan suosiota. Ryhmän antamalla sosiaalisella tuella on ratkaiseva merkitys kiusaamisen jatkumiselle. (Hamarus 2006, 117.)

Kirjoitelmista saa sen mielikuvan, että kiusaaja pitää itseään johtajana. Muiden hallinta tuo heille mielihyvää ja sen kautta he hallitsevat sosiaalisia suhteita. Osa kiusaajista oli hyvin tietoinen tavoitteistaan; he halusivat olla suosittuja. Heitä kuvataan äänekkäiksi ja rohkeiksi – jopa häiritseviksi. Tyttökiusaaja on yleensä erittäin suosittu ryhmässä. Kiusaajan motiiviksi nimettiin usein hauskuus ja heissä on paljon show-miehiä. Kiusaaminen tuottaa mielihyvää, joten taustalta löytyy usein oma pahoinvointi. (Hamarus 2006, 108-110.)

”En osaa ottaa kenenkään kiusaamista kovin vakavasti, jos näen sen, koska yleensä tunnen tyyppit, jotka sitä tekevät ja tiedän, että he tekevät sitä kaikille, eivätkä ole tosissaan.” (17B)

Jonkinlaista mieliharmia olin aistivinani joistain kirjoitelmista sen suhteen, että mokomat kiusatut eivät sitten osaa ottaa asioita huumorilla, vaan he pilaavat muiden hauskanpidon. Hamarus puhuu hauskuuttamisesta, jolla saa suosiota ja suosion avulla johtavan aseman ryhmässä. Hauskojen juttujen kertojasta pidetään ja hänen seuraansa halutaan. (Hamarus 2006, 143.) ”Onhan se koulu joskus niin puuduttavaa, että on mukavaa, kun joukossa on joku hauskojen juttujen kertoja. No, joskus taitaa mennä vähän yli.” Tämä taitaa olla aika yleinen asenne.

”Kiusaaminen ei ole missään tapauksessa oikein, eikä kenenkään tulisi kokea sitä. Ne, jotka eivät ole kiusaamista kokeneet, eivät myöskään osaa asettua uhrin asemaan JA sitä kautta saattavat mielestäni asennoitua kiusaamiseen leppoisemmin. Esim. luokkani yksi suosituimmista tytöistä on kovaan ääneen ilmoittanut, että kiusattu on itse vastuussa kiusaamisesta, sen takia, että kiusatus on vika, ja että kiusatun tulisi muuttua ja katsoa peiliin.” (21A)

Niin kuin edellisessä esimerkissä todettiin, on suosituilla valta-asema mielipiteissä, joten syyttämällä kiusattua itseään saavat suositut itselleen syyn kiusata jatkossakin. Vähitellen kiusaajat – ja jopa kiusattu itsekkin – uskovat että hän ansaitsee tulla kiusatuksi. Suosittujen mielipiteet saavat yleisen mielipideilmaston muuttumaan kiusatulle kielteiseksi ja näin syntyy niin sanottu viholliskuva. On varmaan vaikea puuttua kiusaamiseen sellaisessa ilmapiirissä, jossa kiusattu nähdään syyllisenä ja hänen itsensä tulisi muuttua. Kiusaamiseen puuttuja joutuisi perustelemaan toimintaansa sekä itselleen että muulle ryhmälle. Sosiaalisen aseman vaikutus tulee ilmi seuraavasta lainauksesta:

”Suositut tytöt ovat useimmin sitä mieltä, että kiusaaja kiusaa syystä, kiusattu on nörtti, lihava, wannabe pissis, hikari, ruma, emo, outo, friikki, liian laiha, väärää musiikkia kuunteleva... jne. Yleensä suositut kiusaavat enemmän epäsuosittuja tyttöjä, vain koska heillä on enemmän valtaa, ja heidän mielipiteensä on vallitseva ja heidän klikkinsä antaa oikean ihmismallin tai jotain.”(21A)

Näytteen kirjoittaja on oivaltanut, mikä valta näillä suosituilla on – ei pelkästään nimetessään erilaisuutta vaan hallitsemalla suvereenisti mielipideilmastoa ja antamalla myös käyttäytymismallin muille. Ryhmässä syntyy helposti illuusio omasta erinomaisuudesta ja moraalista jota ei tarvitse kyseenalaistaa. Tällöin puhutaan ryhmäajattelusta (*groupthink*). Ryhmän sisällä vallitseva painostus alentaa kykyä testata todellisuutta ja ohjaa tekemään huonoja päätöksiä. Ryhmäajattelulle tyypillistä on stereotyyppinen käsitys kilpailijoista ja toisista. (Janis 1982, 9; Thornberg 2004, 77,78.)

Koulun kulttuurisessa ja sosiaalisessa ympäristössä kukin oppilas valitsee itselleen viiteryhmän, jonka käyttäytymistä verrataan ja joka toimii mittapuuna omalle toiminnalle. Viiteryhmää seurataan symbolien ja rituaalien kautta, kuten puhettavassa ja pukeutumisessa. Toimimalla viiteryhmänä ryhmä käyttää valtaa sen jäseniin. Yksilö voi myös vastustaa viiteryhmän näkemyksiä, esimerkiksi

perheessä vallitsevia normeja. Yksilön on siis itse suostuttava viiteryhmän normeihin, ennen kuin ryhmällä on häneen valtaa. (Hamarus 2006, 103-104.)

Vertailuviiteryhmänä toimii usein luokan suosittu oppilas. Suositulla on monta ystävää ja kaikki haluaisivat olla hänen ystäviään. Hän käyttää sosiaalista valtaa, määrittelee yhteisiä normeja, on aktiivinen ja hänellä on runsaasti ideoita. Hän osaa organisoida ja hän ilmaisee mielipiteensä vapaasti. Häneen luotetaan. Suosittu haluaa säilyttää asemansa ja saattaa kokea uhkaa muiden suosiota tavoittelevien taholta. Suosiota voidaan tavoitella myös tavaroilla tai arvostetulla ominaisuudella. (Hamarus 2006, 104-106.)

”Koska kiusaaminen on yleisesti ottaen rikos/väärin. En pidä siitä että muut joutuvat tällaiseen epämiellyttävään tilanteeseen kuin kiusaaminen. Se tunne joka siitä jää, on ahdistava. Kiusaajien kasvot painuvat mieleesi melkein päikuisesti ja pysyvästi. Haluat muuttua näkymättömäksi tai olla kuin muut. Muiden mielipiteillä alkaa olla enemmän painoarvoa ja otat ne, joka kerran jälkeen ainavain henkilökohtaisemmin. Koulusi alkaa mennä huonosti. Haluat olla poissa sieltä, vaikka eihän sitä ”kukaan” huomaisi. Varsinkaan jos olet yksinäinen/vailla ystäviä. Sinun itse tuhoinen puolesi alkaa näkyä. Viiltelet, juot, poltat tai käytät huumeita. Kaikki nuo asiat vahingoittavat sinua. Jos kerrankin teet harha viilloksen ja avaat jonkin suonen tai otat yliannostuksen tai sammut kovalla pakkasella ulos eikä sinua löydetä ajoissa. Itsetuhoisuuden tultua olet vain aave siitä entisestä itsestäsi. Aivan kuin osa sinua olisi kuollut pois. Maijassa näkyy jo selviä merkkejä pahempaan tilanteeseen ajautumisesta. Hän on eristänyt itsensä kaikista vanhoista kavereistaan ja on alkanut polttaa. Maija tönätään maahan ja hänen lokeronavaimensa viedään, ennen kuin kiusaajat poistuvat he huutavat ilkeyttään ”Saatanan Huora”. Menen ojentamaan käteni hänelle, mutta hän ei tartukkaan siihen vaan kääntää katseensa kohti asfalttia. Luottamuksen menetys toisia ihmisiä kohtaan. The End.” (8A)

Suostuminen ryhmän arvoihin ja niiden tavoittelemisen ovat edellytyksiä sille, että ryhmä voi käyttää valtaa yksilöön. Tässä näkyy voimakas paine samankaltaisuuteen ja ryhmän jäsenyyttä tavoitellessa sen mielipiteet edustavat auktoriteettiasemaa yksilölle. Hänelle oli kaksi vaihtoehtoa; olla kuten muut tai tulla näkymättömäksi. Hän ei ilmeisesti saavuttanut ryhmän jäsenyyttä ja jäljelle jäi muuttuminen näkymättömäksi itsetuhoisuuden kautta, aivan kuin jokin osa kuolisi pois. Tytöille kuuluminen ryhmään ja tuleminen hyväksytyksi ovat ”elämän ja kuoleman” tärkeitä. Lopussa näkyy miten kiusattu on liukunut auttamisen ulkopuolelle, hän on menettänyt luottamuksen muihin ja auttaminen tulee liian myöhään. Tässä on pienoiskoossa kiusaamisen eteneminen prosessina. Kiusaamiseen pitäisi pystyä puuttumaan heti alkuvaiheessa, ennen kuin kiusatun oma itseluottamus on romahtanut. Kynnys kiusaamisen sietämiseen pitäisi olla tosi alhaalla.

Kiusaaminen on valtataistelua. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa on aina valtaa ja vaikutusta ja sitä käytetään sellaisissa tilanteissa, joissa vallasta on epävarmuutta. Ryhmän valtarakenne ja kiinteys luodaan usein kiusaamalla ja puututtaessa kiusaamiseen järkytetään tuota rakennetta. Ryhmän näennäinen eheys perustuu kiusaamiselle, esimerkiksi jonkun eristäminen ryhmästä. Kiusaamiselle

perustuvaa ryhmää ylläpitää pelko ja vallan väärinkäyttö sekä jatkuva toiseuden tuottaminen eli keinoitekoinen yhteisöllisyys. (Hamarus 2004, 175; Hamarus, 2006, 59; Hamarus 2008, 78.) Edellisen esimerkin tyttö ei tavoittelustaan huolimatta tullut hyväksytyksi ryhmään.

Tässä on noidankehä; kiusaaminen nähdään keinona saavuttaa valtaa, suosiota ja asemaa ja kun sitä valtaa ja statusta on riittävästi, ei kukaan uskalla puuttua siihen. Jokainen onnistunut kiusaamisepisodi näin ollen nostaa kiusaajan statusta ja valtaa ja tekee puuttumisesta aina vain vaikeampaa. Jossain vaiheessa opettajatkaan eivät enää uskalla puuttua - eikä kiusattu uskalla kertoa siitä vanhemmilleenkaan, sillä hän pelkää puuttumisen vain lisäävän kiusaamista (16A). Kiusaajien valta ja se pelko mitä se herättää alkavat näyttäytyä ylipääsemättömänä ongelmana. Mutta korkean statuksen omaavan ei tarvitse pelätä kiusaajia, ja seuraavalla kirjoittajalla todennäköisesti on riittävän korkea status:

”Koska en tykkää katsella kun muita kiusataan, enkä välitä siitä mitä mieltä kiusaajat olisivat jos puolustan Maijaa. Minusta kaikki saavat olla sellaisia, kuin ovat ja jos ei tykkää siitä mitä joku on, niin antaa vain olla. Jokaisella on oikeus olla oma itsensä.” (6A)

Tällaisen ajattelun taustalla täytyy olla omakohtaisia kokemuksia, sillä useat puhuvat juuri tästä kiusaajan kostosta ja kiusaamisen pahenemisesta. Onko sitten puututtu väärällä tavalla, sitä on vaikea sanoa. Eräs vastaaja antoi ymmärtää, että näin on. Hän kertoi pikkusiskostaan, jota syytettiin kiusaamisesta ja opettajat pakottivat kiusaajaporukan olemaan kiusatun kaveri. Kirjoittajan mielestä opettajan käytös oli epäreilua, sillä porukka oli hänen mukaansa saanut tarpeekseen tuosta työstä (21B). Eräs kirjoitelma sisältää useita ryhmädynaamisia tekijöitä:

”Maijan kiusaaminen on *jatunut jo kauan*, joten päätin lähteä kertomaan siitä meidän luokan valvojalle. Koputin opettajien huoneen ovea. Astuin sisälle ja pyysin Mattia tulemaan, ja että minulla olisi asiaa. Selitin miten Maijaa *syrrjittää* ja lähetellään jatkuvasti tekstiviestejä. Selitin myös että se *tuntui minusta pahalta* ja siksi halusin siitä kertoa, jos olisin mennyt väliin niin siitä ei välttämättä *olisi seurannut hirveän hyvää minulle*. Ja kiusaaminen ei luultavasti tuntunut kivalta... Maija oli *samalla luokalla* kanssani ja huomautin siksi myös että hänen *numeronsa olivat pudonneet* huomattavasti, melkein heti kiusaamisen alettua. Maijaa kiusasivat pari kolme tyttöä samalta luokalta, jotka *luulivat ns. olevansa muita parempia*. *Yksin he eivät kiusanneet*. Kiusaaminen oli jatkunut viimeiset pari vuotta, mutta *kukaan ei huomioinut tilannetta*, vaikka aivan selvästi huomasivat miten asia oli.

Kiusaajien lokerot olivat Maijan (sekä omani) vieressä ja huomasin että Maijaa ei tietenkään päästetty lokerolleen.”
(kursiivit minun)

Sivustakatsojana hän tunsu sympatiaa, mutta hän ei uskaltanut puuttua. Syinä saattavat olla kiusaajien korkeampi status – luulivat olevansa parempia. Kiusattu oli samalla luokalla, joten hän koki olevansa jonkinlaisessa vastuussa ja siksi kertoi luokanvalvojalle. Omaan toimijuuteensa hän ei kuitenkaan luottanut. Hänen mukaansa kiusaajat eivät toimineet yksin. Lisäksi hän kertoo, miten kukaan ei huomioinut tilannetta, vaikka huomasivat miten asia oli. Tässä on tyypillinen

sivustakatsojan reaktio. Kiusaaminen yleensä jatkuu pidemmän aikaa ja niin tässäkin tapauksessa viimeiset pari vuotta. Kiusaamistavaksi hän kertoo syrjimisestä – pahin kohtalo kenelle meistä tahansa. Myös seuraukset, eli vaikutus koulunkäyntiin, on huomioitu tässä kirjoittelussa.

Pelko on myös yksilön ominaisuus, mutta kontekstilla on siihen vaikutusta – pelko ei estänyt puuttumasta jos kiusaaja oli esimerkiksi itseään nuorempi. ”Kiusaaminen ei ole missään tapauksessa oikein... jos puuttuisin kiusattu olisi luultavasti itseäni nuorempi”(21A). Siinä on myös sosiaalisella asemalla merkitystä, sillä nuorempia pidetään statukseltaan alemmalla tasolla olevia.

5.11. Mitä ratkaisuehdotuksia tytöillä itsellään oli kiusaamiseen?

Työiltä tuli myös ehdotuksia siihen, miten kiusaamiseen tulisi puuttua. Halusin tehdä niistä yhteenvedon.

”Koska kiusaaminen on väärin, ja jonkun pitää puuttua siihen. Jos kukaan ei auta Maijaa, kiusaaminen voi pahentua ja seuraukset voivat olla pahat. Kiusaamiseen tulisi siis aina puuttua. Opettajienkin tulisi olla tarkempia ja puuttua kiusaamiseen, jos näkee sitä. Jos Maijaa ei auteta ja kiusaamista saada loppumaan. Seurauksena voi olla, että Maija sairastuu esim. masennukseen tai syömishäiriöön. Kiusaajia tulisi rangaista ja pitää heille kunnon puhuttelu. Jos se ei auttaisi, heidät pitäisi erottaa koulusta. Maijaa ei saisi joutua pakottamaan vaihtaa koulua kiusaamisen takia.” (19A)

Kiusaamiseen tulee aina puuttua, oli yleisin ratkaisuehdotus kiusaamiseen. Se sitten vaihteli, kenen tehtävä se oli ja miten se tehtiin. Suurin osa ehdotti, että pitäisi mennä kertomaan jollekin aikuiselle, opettajalle tai muulle vastaavalle. Esimerkin kirjoittaja puuttui asiaan, mistä yllättävän vähän puhutaan, nimittäin kiusatun siirtäminen toiseen luokkaan tai kouluun. Yleensä kiusattu siirretään vaivihkaa ja kiusaaja saa jäädä tuttuun ympäristöönsä, josta hän ennemmin tai myöhemmin löytää uuden uhrin. Siirtäminen voi joskus olla kiusatulle parempi vaihtoehto, hän pääsee kiusatun roolistaan ja voi aloittaa alusta. Tosin on huomattava, että tytöille on hyvin haasteellista joutua uuteen ryhmään, sillä se itsessään on jo riski kiusaamiselle. Tyttöjen välillä on kilpailua suosiosta, huomiosta ja sosiaalisesta asemasta ja uusi tyttö aiheuttaa uhan suosiojärjestykselle. (Field 2009, 15) Lisäksi tyttöjen välisissä suhteissa läheisyys ja henkilökohtaiset suhteet ovat tärkeitä ja ne puuttuvat uudesta ryhmästä (Owen 2000, 371-372). Kuten aiemmissa osissa on todettu, on kiusatun rooli hyvin pysyvä ja se usein seuraa häntä uuteenkin kouluun.

”Koska haluan, että Maijan kiusaajat saavat seurauksia tekemisistään. He eivät voi päästä kuin koira veräjästä. Myös Maijan olo paranisi huomattavasti jos kiusaaminen loppuisi. Haluan myös näyttää, että olen rohkea ja pystyn puuttumaan kiusaamiseen enkä tyydy katsomaan vierestä. Haluan myös tietää miksi Maijaa kiusataan. Mikä on kiusaajien motiivi tehdä sellaista. Näin kiusaajia ja kiusattavia tulisi olemaan tulevaisuudessa vähemmän jos asioihin uskallettaisiin puuttua.” (4A)

Tässä uskotaan rangaistuksen voimaan. Joissakin tapauksissa seurauksien pelko varmaan auttaakin, mutta valitettavan usein kiusaaminen siirtyy vain vieläkin näkymättömämmäksi kostoineen. Tuo jälkimmäinen ehdotus siitä, että selvitetäisiin kiusaajien motiivit kuulostaa hyvältä. Jos kiusaajat

todella joutuisivat pohtimaan omia motiivejaan, heille ehkä avautuisi oman toimintansa järjettömyys.

”Luulen, että Maija tarvitsisi kavereita. Jos Maija on yksin, häntä kiusataan, mutta jos hänellä on kavereita niin hän saa olla rauhassa. Maijalla voi olla itsetunto-ongelmia, koska hän on yksinäinen. Asiaa vain pahentaa se, että häntä kiusataan. Yleensä se onkin niin, että epäsuosituimpia kiusataan. Jos rehtori puuttuu asiaan voi siitä olla hetkeksi apua, mutta ei Maijasta ja kiusaajista silti tule kavereita ja kiusaaminen voi jatkua vielä pahempaan ja häntä voidaan syrjiä vielä enemmän. Ainoa oikea ratkaisu olisi, että ns. sivustakatsojat ryhtyisivät Maijan kavereiksi.” (5A)

Ainoana ratkaisuna tämän kirjoittaja näki, että ns. sivustakatsojat ryhtyisivät kiusatun kavereiksi. Tutkimusten mukaan tämä olisikin ainoa pysyvä keino, sillä sellaista harvemmin kiusataan, jolla on kavereita. Kyseinen kirjoittajakin kirjoitti siitä, miten ne joilla on kavereita saavat olla rauhassa. Eräs kertoi kiusaamisen loppuneen siihen, kun hän aloitti seurustelun (7A). Ihan paras keino tuo ei kuitenkaan liene, mutta asian ytimessä ollaan. Kaveri kun kaveri – se estää kiusaamisen. Myös kiusaajan kaveriksi ryhtyminen estäisi kiusaamista, sillä näin hänellä ei olisi pelkästään kiusaamiseen rohkaisevia kavereita.

Jos kiusaaja kostaisi minulle, en epäröisi kertoa siitä opettajille. Tosin, kun kiusaajan ”fanit” katoavat, jää kiusaaja yksin, ja voi alkaa kiusata enemmän. Jos vaikka opettaja huomaa tämän, ja puuttuu asiaan, ja pyytää luokkaa ottamaan kiusaaja mukaansa. Näin kiusaajakin voisi saada muunlaisia ystäviä, kuin kiusaamiseen kannustajia. (11B)

Yksi vastaajista tiedosti, mikä merkitys yleisöllä on kiusaamisen jatkumiselle. Hän sanoi, että on välttämätöntä olla nauramatta itse kiusaajille (17A). Hieman erilaisia – mutta toisaalta niin totta - on sellaiset neuvot, että ihmisen pitää olla vahva eikä välittää kiusaamisesta (8A) ja nousta kiusaajaa vastaan ja alkaa elää omaa elämäänsä (14B). Toinen tällainen kiusatun omaan toimijuuteen viittava ehdotus on, että kiusatun kannattaisi ensin miettiä onko hän tehnyt jotain tyhmää, minkä vuoksi kiusataan (13B). Lisäksi kiusatun pitää kertoa siitä jollekulle (14B). Eräs hyvin ujoksi tunnustautuva tiesi, että hänen tulisi hakeutua kiusatun seuraan, mutta ujoutensa ja itsevarmuuden puutteesta johtuen ei kykene siihen (10B). Nimettömän ilmoituksen jättäminen on hyvä keino silloin, kun pelkää tulevansa itse kiusatuksi (11B).

6. AINEISTON ANALYYSI II

Teemoittelulla nousi muutamia mielenkiintoisia havaintoja ja niitä lähdin seuraavaksi työstämään. Ensimmäinen oli kehyskertomuksen aiheuttama dilemma. Vastaaja halusi noudattaa kehyskertomuksen ohjetta olla puuttumatta ja ilmeisesti se joillain oli vastoin heidän periaatteitaan. Se näkyi ristiriitaisuuksina vastauksen sisällä ja toisaalta se ohjasi ”en puutu” -vastaajia selittelemään ja puolustelemaan käyttäytymistään. Ero eri kehyskertomusvastausten välillä kiinnitti huomiotani ja koen tarpeelliseksi analysoida sitä. Tämän teen nostaakseni esille menetelmän heikon lenkin, jotta se ei vääristäisi lopullista tulkintaani tutkimuksen tuloksista. Toinen havainto, jota

haluan tarkemmin analysoida, oli se miten vastaajat tulkitsivat kiusaamista ja omaa/toisten toimintaa. Avatakseni tätä ilmiötä käytän attribuutioteoriaa työkaluna. Attribuutioteorian avulla pyritään selvittämään, miten ihmiset selittävät sosiaalisia tapahtumia - esimerkiksi pitävätkö he tapahtuman syynä ihmisen ominaisuuksia vaiko sosiaalisia tekijöitä. (Burr 2004, 116.)

6.1. Kehyskertomuksen vaikutus vastaukseen

”Koska haluan, että Maijan kiusaajat saavat seurauksia tekemisistään. He eivät voi päästä kuin koira veräjstä. Myös Maijan olo paranisi huomattavasti jos kiusaaminen loppuisi. Haluan myös näyttää, että olen rohkea ja pystyn puuttumaan kiusaamiseen enkä tyydy katsomaan vierestä. Haluan myös tietää miksi Maijaa kiusataan. Mikä on kiusaajien motiivi tehdä sellaista. Näin kiusaajia ja kiusattavia tulisi olemaan tulevaisuudessa vähemmän jos asioihin uskaltaisiin puuttua.” (4A)

Esimerkin kirjoittaja vetosi oikeudenmukaisuuteen ja koki velvollisuudekseen puuttua eivätkä tilannetekijät vaikuttaneet häneen. Kirjoitelman mukaan hän on rohkea, oikeudenmukainen ja vielä empaattinenkin. Lisäksi hän kykenee näkemään yksittäisen episodin taakse tulevaisuuteen, johon hän toivoisi parannusta. Hän ei siis tyytynyt olemaan passiivinen sivustakatsoja vaan toimi sisältäohjautuen, omista persoonallisuuspiirteistään lähtien. Useampi muukin ”puutun” -vastaajista vetosi oikeudenmukaisuuteen ja empatiaan ja heihin eivät tilannetekijät näyttäneet vaikuttavan. Sitä vastoin ”en puutu” -vastaajista suurin osa vetosi pelkoon joutua itse kiusatuksi ja siksi he eivät puuttuneet - empatiasta ja muusta huolimatta. Eli heidän toimintansa olisi sen mukaan ulkoapäin ohjautuvaa. Tämä ero eri kehyskertomusten välillä on mielenkiintoinen. Se tuli esiin muissakin teemoissa. Seuraavassa esimerkissä kyllä puututaan, mutta vain eläytymistasolla – oikeasti hän ei kuitenkaan puuttuisi. Hän ehkä halusi vastata kehyskertomuksen ohjaamalla tavalla, mutta oli samalla rehellinen.

”Ei ole hyvä asia, että jotain kiusataan. En tykkää kiusaamisesta ja haluan että kiusaaminen loppuisi. (Välttämättä en uskaltaisi puuttua kiusaamiseen sillä pelkään itsekin joutua kiusatuksi.)” (14A)

”En puutu” kirjoitelmissa oli enemmän selityksiä puuttumattomuudelle, joten tuli tunne, että heillä oli tarve selittää miksi toimii vastoin oikeudenmukaisuustajuaan. Ehkä minäkin haluaisin mieluummin eläytyä siihen, minkä tiedän oikeaksi? Kehyskertomushan antoi tehtäväksi olla puuttumatta - ja hyvin siihen on eläydytty. Tässä saattaa olla kehyskertomuksen aiheuttama dilemma, jonka havaitsin muissakin teemoissa: kuuliaisina kehyskertomukselle he kertoivat, että eivät puutu, mutta samalla kokivat omantunnontuskia toimiessaan vastoin periaatteitaan. Lisäksi puuttumattomuudella on negatiivinen maine ja on ilmeisen vaikea myöntää, ettei halua auttaa tai ei toimi oikeudenmukaisesti. Haluamme olla toistemme silmissä reiluja. Kehyskertomuksen ohjaava vaikutus näkyi myös niiden kohdalla, joiden piti puuttua kiusaamiseen. Yleensä kiusaamiseen ei kuitenkaan puututa, joten heidänkään vastaus ei olisi sen mukaan autenttinen, he vain vastasivat,

kuten oli kehotettu. Joten vastauksista ei voi vetää yksi yhteen johtopäätöksiä. Sama ilmiö on nähtävissä kummassakin kehyskertomuksessa. He pyrkivät eläytymään kyseiseen rooliin. (Ks. Liitetaulukot 2 ja 4.)

Mutta yleistyksiä ja asenteita kiusaamisen tiimoilta on nähtävissä. Ehkä jopa suuremmin kuin, jos he olisivat vastanneet nimellään. Vertailu eläytymismenetelmän ja esimerkiksi nimellä varustetun kirjoitelmapyyntöön välillä olisi mielenkiintoista tehdä, jättäisivätkö he silloin kertomatta, että kiusattu itse on syyllinen tai jotain muuta jota saattaisivat joutua selittelemään myöhemmin. Voisin kuvitella, että nimellä kirjoitettaessa ei löytyisi niin montaa syytä olla puuttumatta, syytä puuttumiseen voisi olla jopa enemmänkin.

Onko otettu etäisyyttä kiusattuun silloin, kun vastaa vastoin omia periaatteitaan, näkyykö se vastauksissa? Etäisyyden ottoa on sekin, että jätetään mainitsematta kiusaamisen seuraukset ja sitä oli nähtävissä ”en puutu” –vastauksissa. Ehkä siinä on etäisyyden ottoa omasta, vääräksi tiedetystä toiminnasta? Erään tytön oli vaikea samaistua kehyskertomuksen ohjaamaan kehotukseen olla puuttumatta ja se näkyi viimeisestä lauseesta *”Mutta jos saisin puuttua kiusaamiseen, tekisin sen koska en halua kenellekään kurjaa oloa”*(3A). Näin hän ilmaisi todellisen mielipiteensä siitä, miten hän oikeasti halusi toimia. Tässäkin näkyy kehyskertomuksen aiheuttama dilemma. Kehyskertomuksen vaikutus siis näkyy vastauksissa. Vastajat pyrkivät olemaan uskollisia kehyskertomuksen ohjeelle puuttua tai olla puuttumatta. En kuitenkaan usko näiden selitysten kertovan heidän todenmukaisista periaatteistaan eikä tavastaan toimia, vaan ne heijastelevat niitä asenteita, joita he ovat asian tiimoilta havainneet - ja ehkä itsessäänkin tunnistanee.

Tässä tulee esille eläytymiskertomuksen käytön sudenkuoppa, tuloksia ei voi pitää tyttöjen todellisten tunteiden ja tekemisten tulkkina, vaan ne kertovat yleisiä käsityksiä, arkijärkisiä selityksiä tapahtumien syistä ja toimijoiden motiiveista.

6.2. Tulkintoja attribuutioteorian valossa

Monessa vastauksessa oli annettu selityksiä sille miksi kiusataan tai miksi kiusaamiseen ei puututa ja näiden vastaajien tulkintoja haluan tarkastella syvemmin. Sosiaalisten representaatioiden mukaan ihmiset omaksuvat yhteisiä arkijärkisiä käsityksiä ja tapoja ilmiöistä ja tapahtumista. Nämä

itsestään selväksi mielletyt oletukset tarjoavat ihmiselle keinon ymmärtää kokemuksiaan ja keinon kommunikoida muiden kanssa. Yhteiset sosiaaliset representaatiot tekevät ryhmästä ryhmän. Tällaiset arkiset, kyseenalaistamattomat oletukset maailmasta muotoutuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ne puolestaan vaikuttavat havaintoihimme ja käsityksiimme maailmasta. (Burr 2004, 114-116.)

”Yleensä kukaan ei uskalla tai kehtaa puuttua kiusaamiseen, ei välillä opettajatkään. Kiusattu ei ehkä uskalla edes kertoa asiasta vanhemmille tai opettajille, koska pelkää, että jos asiaan puututaan tilanne pahenee..” (16A)

Edellä olevassa vastauksessa tehtiin kaksi tulkintaa: kukaan ei uskalla/kehtaa puuttua kiusaamiseen ja kiusattu ei uskalla kertoa asiasta. Tulkinta perustuu kyseisen kirjoittajan omaan tietoon, kokemukseen ja havaintoihin ja niiden perusteella hän on tehnyt johtopäätöksen. Hän ei kerro itse pelkäävänsä, mutta tulkitsee toisten puuttumattomuuden peloksi. Yksi syy saattaa olla kehyskertomuksen kehotus puuttua, joten hän siirsi pelon tunteet toisille ja oli itse rohkea tässä kertomuksessa. Tämän voi tulkita heijastavan hänen omia tunteitaan ja käsityksiään asiasta. Attribuutioteoriassa ajatellaan, että ihmiset tekevät päätelmiä tapahtumien ja toisten käyttäytymisen syistä tarjolla olevan tiedon pohjalta kognitiivisesti. Attribuutiopäätelmässä on kysymys siitä pidämmekö tapahtuman syynä ihmisen ominaisuuksia vaiko sosiaalisia tekijöitä. (Burr 2004, 116.)

”Jos ihminen, jota kiusataan on ollut minulle ilkeä,(en tarkoita, että kyseinen henkilö olisi kiusannut minua) ja jos hän on täysi idiootti muita oppilaita ja opettajia kohtaan, minusta hän ansaitsee pienen näpötyksen. Tytöt kiusaavat lähinnä ulkonäön, ihmissuhteiden tai yksinkertaisesti sen takia, että kyseinen kiusattu on niin ärsyttävä.” (13B)

Kirjoittaja ei puuttunut, jos kiusattu hänen mielestään ansaitsi kiusaamisen. Auttamishalukkuuteen vaikuttavat havaitut syy-seuraussuhteet. Todennäköisemmin autettiin sairasta kuin humalaista. Samansuuntainen ero oli siinä, nähtiinkö syyn olevan autettavan kyvyissä tai yrittämisessä. (Weiner 1986, 192.) Seuraavassa esimerkissä osasyynä kiusaamiseen nähtiin johtuvan kiusatun omasta toimimattomuudesta.

”Asia riippuu täysin siitä, olenko Maijan kaveri vai en ja onko Maija itse aiheuttanut oman kiusaamisensa. Pistääkö Maija takaisin vai onko hän vain hiljaa? Kaikki riippuu monesta asiasta: kuka häntä kiusaa? Jos Maija on hiljainen ja ”harmiton” tyttö vailla ystäviä ja häntä kiusaavat koulun suosituimmat pojat, asia on paha, koska itse en ainakaan haluaisi huonoon valoon poikien silmissä. Mutta jos kiusaajat olisivat tyttöjä, joidenka mielipide ei vaikuttaisi elämäni millään lailla, toisaalta voisin mennä väliin. Mutta yleisesti en halua puuttua muiden asioihin, koska siitä voisi tulla itselleni ongelmia. Voisin pelätä, että itseäni alettaisiin kiusaamaan sen vuoksi, että puolustaisin jotain muita. Kiusatuilla on tietysti huono itsetunto kiusaamisen vuoksi, mutta mielestäni heidän pitäisi ottaa asia enemmän huumorilla ja pistää takaisin tietyssä määrin ja kantaa itsensä ylpeänä. Sitten kun kiusaajat tajuavat, että kiusaaminen ei vaikuta henkilöön, kiusaamisessa ei ole enää mitään intoa. Kiusaaminen voi johtua myös ylimielisyydestä, tai muusta käytöksestä. Täten kiusattu voisi miettiä, mitä voisi muuttaa. Jos olisin Maijan ystävä, puuttuisin ilman muuta asiaan heti alkuun ehdottomasti, koska silloin asia kuuluisi minulle.” (19B)

Moscovici (1984) väittää, että emme etsi syytä tiedollisen aineiston pohjalta, vaan valitsemme niiden tekijöiden (jo omaksumiemme representaatioiden) mukaan, joiden uskomme aiheuttavan kyseisen kaltaisia tapahtumia. Esimerkiksi taipumus uskoa, että ihmiset saavat mitä ansaitsevat, luo niin sanotun ”oikeudenmukaisen maailman”, joka on tyypillinen näkemys ja ajattelumalli etuoikeutetuille ihmisille. (Burr 2004, 116.)

”Haluaisin ainakin auttaa häntä, koska kukaan ei ansaitse tulla kiusatuksi. Yleensä tyttöjen kiusaaminen on haukkumista tai syrjimistä. Luulen, että Maija tarvitsisi kavereita. Jos Maija on yksin häntä kiusataan, mutta jos hänellä on kavereita niin hän saa olla rauhassa. Maijalla voi olla itsetunto-ongelmia, koska hän on yksinäinen. Asiaa vain pahentaa se, että häntä kiusataan. Yleensä se onkin niin, että epäsuosituimpia kiusataan.” (5A)

Esimerkissä kuten useassa muussakin vastauksessa tuotiin selvästi esille, että kukaan ei ansaitse tulla kiusatuksi. Vähemmistössä olivat ne, jotka näkivät syyn olevan kiusatussa itsessään. Ehkä vastaajissa oli enemmän sellaisia, joiden moraalinen kehitystaso oli niin korkealla, että he näkivät oikeudenmukaisuuden absoluuttisena ja universaalina. Tuo Moscovicin väite etuoikeutettujen ajattelusta voi tietysti pitää paikkansa teorian tasolla ja joidenkin yksilöiden, mutta sosiaalisesti oikeudenmukainen yhteiskunta ei olisi mahdollista, jos se pitäisi enemmistön kohdalla paikkansa. Mutta siitäkin voidaan olla eri mieltä onko yhteiskuntamme tänään oikeudenmukainen.

Tapahtumien merkitys ohjaa käyttäytymistämme ja se nousee osittain yhteisestä kielestämme, yhteisistä arvoistamme ja kokemuksistamme saman yhteiskunnan tai ryhmän jäsenenä. Tuntemattoman ja oudon pelko on osa ihmisluontoa ja me haluamme ymmärtää kokemuksiamme ja antaa niille nimi. Representaatiot täyttävät psykologisen tehtävän, ne muuttavat oudon tutuksi. Yrittäessämme ymmärtää jotain uutta tutkailemme muistojamme ja kokemuksiamme löytääksemme sieltä jotain joka muistuttaisi sitä. Tunnistaminen on tärkeää – sen avulla saamme otteen kokemuksistamme ja kykenemme reagoimaan kyseiseen asiaan. Ankkuroiminen on se hetki, kun kykenemme luokittelemaan tai nimeämään uuden ilmiön. (Burr 2004, 117.) Representaatio on tavallaan kategorisointia ja siinä vieraat ja oudot ilmiöt tehdään tutuiksi yhteisölle tutuilla käsitteillä ja mielikuvilla.

”Ja vielä ihan puolueettomasti ajateltuna, eipä tule mitään kunnollista syytä, miksei puuttuisi kiusaamiseen. Ajatellaan asia vaikka ”päivän hyvänä tekona” tai ihan minä vain, pääsee ainakin jo omaa hyvää oloa parantamaan, kun tekee jotain ”oikein”.” (17A)

Kirjoittaja puuttui kiusaamiseen ja hän koki kykenevänsä hallitsemaan tilanteen, motiivi puuttua perustui hänen omaan persoonallisuutensa. Yleensäkin ne, jotka puuttuivat, antoivat selitykseksi oikeudenmukaisuuden tai jonkun muun yksilön omaan persoonallisuuteen liittyvän tekijän ja he eivät maininneet pelkäävänsä painostusta muilta ryhmän jäsenten taholta. Toisaalta ne, jotka eivät puuttuneet, antoivat usein selitykseksi ympäristöstä juontuvan syyn kuten kollektiivinen pelko tulla

itse kiusatuksi. Yksi attribuutioteorian tulkintatapa on miten ihminen tulkitsee oman roolinsa tapahtumissa. Se voi olla sisältäpäin ohjautuva eli hän kokee hallitsevansa tapahtumia tai sitten ulkoapäin ohjautuva eli tapahtuman kontrolli tulee ulkoapäin. Terveyskäyttäytymisessä se tarkoittaa sitä, kokeeko yksilö tapahtuman synnyn ja hallinnan olevan riippuvainen tekijöistä, jotka liittyvät häneen itseensä, vai itsensä ulkopuolella oleviin tekijöihin (fatalistinen näkökulma). Tutkimusten mukaan ihmisen toipuminen hidastuu, hänellä on enemmän kipuja ja hän ehkä masentuu, jos hän kokee ongelmien syntyv vastuun olevan itsellään sellaisissakin tapauksissa, joissa hänellä ei ollut ollut mahdollisuutta vaikuttaa ongelman syntyyn. Toisaalta jos onnistutaan nostamaan potilaan uskoa omaan toimijuuteensa, pystyy hän paremmin hallitsemaan kipuja esimerkiksi leikkauksen jälkeen. (King 1983, 173.) Tuon yllä olevan esimerkin perusteella sen kirjoittaja uskoi omaan toimijuuteensa. Seuraava esimerkki kertoo päinvastaisesta suhtautumisesta, siitä ettei koe hallitsevansa tapahtumia.

”Koska kiusaaminen on yleisesti ottaen rikos/väärin. En pidä siitä että muut joutuvat tällaiseen epämiellyttävään tilanteeseen kuin kiusaaminen. Se tunne joka siitä jää, on ahdistava. Kiusaajien kasvot painuvat mieleesi melkein päikuisesti ja pysyvästi. Haluat muuttua näkymättömäksi tai olla kuin muut. Muiden mielipiteillä alkaa olla enemmän painoarvoa ja otat ne, joka kerran jälkeen ainavain henkilökohtaisemmin. Koulusi alkaa mennä huonosti. Haluat olla poissa sieltä, vaikka eihän sitä ”kukaan” huomaisi. Varsinkaan jos olet yksinäinen/vailla ystäviä. Sinun itse tuhoinen puolesi alkaa näkyä. Viiltelet, juot, poltat tai käytät huumeita. Kaikki nuo asiat vahingoittavat sinua. Jos kerrankin teet harha villiöksen ja avaat jonkin suonen tai otat yliannostuksen tai sammut kovalla pakkasella ulos eikä sinua löydetä ajoissa. Itsetuhoisuuden tultua olet vain aave siitä entisestä itsestäsi. Aivan kuin osa sinua olisi kuollut pois. Maijassa näkyy jo selviä merkkejä pahempaan tilanteeseen ajautumisesta. Hän on eristänyt itsensä kaikista vanhoista kavereistaan ja on alkanut polttaa. Maija tönätään maahan ja hänen lokeronavaimensa viedään, ennen kuin kiusaajat poistuvat he huutavat ilkeyttään ”Saatanan Huora”. Menen ojentamaan käteni hänelle, mutta hän ei tartukkaan siihen vaan kääntää katseensa kohti asfalttia. Luottamuksen menetys toisia ihmisiä kohtaan. The End.” (8A)

Kertomuksen tyttö luovutti eli alistui kohtaloonsa. Ihmiset eroavat sen suhteen, miten taipuvaisia he ovat liittämään tapahtuman syy-seuraukset itseensä tai itsensä ulkopuolelle eli voivatko he vaikuttaa siihen, mitä heille tapahtuu. Tämä vaikuttaa heidän pyrkimyksiinsä saavuttaa tavoitteita. Yksilöt, jotka uskovat, että he kykenevät vaikuttamaan tuloksiin, myös yrittävät enemmän. Yksilöt, jotka taas eivät usko voivansa vaikuttaa tapahtumiin, ovat usein ahdistuneita ja he odottavat epäonnistumista. Se, kumpaan kategoriaan yksilö kuuluu, ennustaa, miten hän tulee toimimaan tilanteissa, joissa voisi vaikuttaa ympäristöön. Käytännössä se näkyy esimerkiksi siinä, miten paljon he potilaana ollessaan kyselevät sairaudestaan ja siten pyrkivät parantamaan tilannettaan. (Weiner 1972, 338-340.) Seuraavassa esimerkissä ilmaistaan suoraan, että kiusatun on tultava vahvemaksi ja noustava vastustamaan kiusaamista. Siinä on tämän kirjoittajan selkeä tulkinta kiusaamisen syy-seuraussuhteesta: kiusattu on heikko ja kyvytön puolustamaan itseään ja siksi kiusaaminen jatkuu.

”Halveksin kiusaajia, sillä selvästi he ovat pinnallisia hölmöjä, pää täynnä omaa itseään. Kiusatun hiljainen kosto voi olla hirvittävä. Kiusatun pitäisi lakata ajattelemasta kiusaamista kiusaamisena ja tulla vahvemaksi puhua jonkun kanssa,

nousta kiusaajaa vastaan, ja alkaa elää omaa elämäänsä. En ymmärrä miksei kiusattu vain kerro jollekulle. Toki on mahdollista, että saa kaikilta kylmiä katseita sen jälkeen, mutta on 50% mahdollisuus, että kaikki hiljaisen sivustakatsojat pitävät sitä rohkeana tekona” (14B)

Seuraavassakin esimerkissä kirjoittaja uskoi syyn olevan hänessä itsessään eikä toiminut vaan odotti jonkun ulkopuolisen auttavan.

”En puutu kiusaamiseen, koska pelkäisin, että joudun itse kiusatuksi. Toisaalta on tyhmää ajatella niin, koska minua itseäni kiusattiin melkein koko ala-aste ihon värin ja hieman poikamaisen luonteen vuoksi, ja silloin olisin itse halunnut, että joku auttaisi minua pitämään puoliani.” (16B)

Kiusaajaksi voi päätyä myös virheellisen tulkinnan mukaan. Kirjoittajan mukaan kiusattu oli tulkinnut tapahtumat väärin.

”Toisinaan taas ”kiusattu” voi käsittää kiusaamiseksi jonkun lähes normaalin asian, tästä on kokemusta pikkusiskollani. Hänen ”ystävänsä” koki tullessa kiusatuksi ja syrjityksi porukassa, kertoi siitä opettajille ja vanhemmilleen, ja siskostani tuli ”koulukiusaaja”, vaikkei hän mielestäni tehnyt mitään väärää. Ystäväporukalla vain meni hermot tähän tyttöön, eikä porukassa ollut enää hauskaa tämän tyyppin takia. He ilmaisivat hienotunteisesti (ja myös ei-niin-hienotunteisesti), etteivät olisi enää halunneet ilonpilaajaa porukkaan, josta tuli kauhea numero.” (21B)

Esimerkissä kiusaajaksi leimattiin ulkoisista tekijöistä johtuen eli kiusattu oli tulkinnut väärin ja pikkusisko olisi syytön. Kyseisestä pikkusiskosta piirretään tässä uhrin kuva, hän oli se, joka joutui kärsimään muiden virheellisen tulkinnan mukaan. Kirjoittajan mukaan leimaaminen ei suinkaan johtunut ”kiusaajan” persoonallisuustekijöistä kuten esimerkiksi taipumuksesta kiusata. Tutkimusten mukaan yksilöllä on tarve etsiä selitystä – attribuutiota – jos on epäonnistunut tavoitteissaan (poliittinen tappio, urheilukisoissa epäonnistuminen, huono tenttinumero). Onnistumisen jälkeen tuollaista tarvetta ei samalla tavalla esiinny. Selityksenä pidetään sitä, että odottamattoman tapahtuman jälkeen on tarve löytää selitys. Onnistuneissa suorituksissa selityksenä oli kyvykkyys ja yrittäminen. Arkiajattelussa toiminnan tuloksen katsotaan riippuvan joko henkilön omista ominaisuuksista (kyvyt, yritys, voima) tai sitten ulkoisista tekijöistä kuten sattuma, olosuhteet tai tehtävän helppous. (Weiner 1986, 33, 42.) Tässä esimerkissä epäonnistuminen eli leimatuksi tuleminen olikin kiusatun syytä. Kiusattu on siis syyllinen.

Kaikissa raportoimissani esimerkeissä kiusattu oli enemmän tai vähemmän passiivinen toimija, syyllisyytensä joko itse myöntävä tai syylliseksi leimattu. Onko tosiaan niin, että kiusattu alkaa lopulta itsekkin uskoa, että hän ansaitsee tulla kiusatuksi? Ja koska hän kokee olevansa syyllinen, hän ei usko voivansa itse vaikuttaa asiaan ja odottaa passiivisesti muiden puuttumista – jota harvemmin tapahtuu. Tutkimukseni vahvistaa tätä käsitystä, mutta attribuutioteorian mukaan ihminen tulkitsee oman roolinsa joko sisältäpäin ohjautuvaksi eli hän hallitsee tapahtumia tai sitten ulkoapäin ohjautuvaksi eli tapahtuman kontrolli tulee ulkoapäin. (King 1983, 173.) Sellaisessa tapauksessa, jossa kiusattu koki olevansa syyllinen kiusaamiseen eli kiusaaminen johtui hänen

persoonallisuustekijöistään, hän ei kuitenkaan uskonut hallitsevansa tapahtumia. Attribuutioteoria toisaalta väittää, että ihmiset uskovat saavansa ansionsa mukaan. Ehkä se, että he kokevat olevansa syyllisiä, lamaa toimintaa. Tässä yhdistyi kaksi eri teoriaa; ensiksikin Pikasin teoria siitä, että kiusattu alkaa itsekin uskoa olevansa syyllinen, ja attribuutioteoria siitä, että ihminen saa ansionsa mukaan. Tämän vuoksi kiusattu itse ei vastusta kiusaamista.

7. TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTIA

Tutkimuksessa ei ollut ennalta asetettuja tutkimushypoteeseja. Yritin suhtautua avoimuudella uusiin tuloksiin – myös sellaisiin, jotka ovat vastoin omia näkemyksiäni. Lähtökohtana minun on myönnettävä, että omaa subjektiviteettiäni en voi kiertää. Olen tutkimuksen keskeinen työväline ja katson tekstiä edessäni kokemusteni ja tietojeni siivilöimänä.

Olinko huomionnut ennakkokäsitykseni asiasta? Kandityöni perusteella minulla oli sellainen tunne, että sosiaalisella asemalla olisi suuri merkitys kiusaamisessa ja sitä tämä tutkimustyöni kyllä vahvistikin. Mutta pelon ratkaiseva merkitys oli minulle yllätys sekä se, miten paljon löytyi kiusatun syyllistämistä.

Tutkimukseni luotettavuutta lisää se, että tein kandidaatin tutkielmani samasta aiheesta ja olin jo kertaalleen testannut esimerkiksi kehyskertomukseni toimivuuden. Lähtiessäni tämän tutkimuksen tekemiseen kykenin jo teoriavaiheessa rajaamaan tiettyjä aiheita ulkopuolelle. Uskoni siihen, että aineistosta todella nousee asioita, antoi motivaation lukea aina vain uudelleen samoja kertomuksia ja vasta saatuani hyvän tuntuman kirjoitelmien tunnelmaan ja sisältöön kykenin näkemään yhdistäviä ja erottavia tekijöitä. Luotettavuutta lisää myös se, että perehdyin ilmiöön huolella ennen analyysivaihetta, Olisi vaikea tarttua oleellisiin asioihin ellei ymmärtäisi kokonaisuutta. Tosin määrittelemällä kiusaamiseen vaikuttavia tekijöitä tietynlaisiksi voi tietämättään ohjata havainnointia omaan haluamaansa suuntaan.

Kehyskertomuksen tekeminen kuulosti helpolta ratkaisulta mutta osoittautuikin pitkälliseksi prosessiksi. Huomasin riisuvani kertomusta koko ajan ja lopulta se tyypistyi pariin lauseeseen, jotka eivät kuulostaneet erityisen inspiroivilta. Vastauksiin olin kuitenkin erittäin tyytyväinen, joten ilmeisesti riisuttu versio toimi. Vastajaat eivät eksyneet aiheesta turhien yksityiskohtien

johdattelemina. Miten paljon kehyskertomus sinällään ohjasi vastaamaan tietyllä tavalla? Jos kehyskertomuksessa kehoitettiin olemaan puuttumatta kiusaamiseen, niin vastauksesta ei ehkä tule ilmi se, että oikeasti kyseinen vastaaja kyllä puuttuisi. Hän vain halusi totella kehyskertomuksen ohjetta. Toisaalta, en etsinytkään tietoa siitä, kuinka moni kiusaamiseen oikeasti puuttuisi, vaan mitä selityksiä sieltä takaa löytyy. Tällaisessa kuvitteellisessa vastauksessa näkyy myös se yleinen ilmapiiri ja henki mikä nuorten maailmassa asiasta vallitsee.

Eläytymiskertomuksen käyttöön liittyy sudenkuoppa. Tyttöjen vastauksia ei voi pitää tyttöjen todellisten tunteiden ja tekemisten tulkkina, vaan ne heijastelevat yleisiä, arkijärkisiä käsityksiä ja asenteita kiusaamisen tiimoilta. Valitsemani tutkimusmenetelmä osoittautui hyväksi etsittäessä yleisiä käsityksiä ja mielikuvia, mutta yksittäisten vastaajien todellisia tunteita ja toimintatapoja ne eivät kuvaa eikä tällä tutkimuksella sitä tavoitetta ollutkaan.

8. YHTEENVETO JA POHDINTA

Sosiaaliset suhteet vaikuttivat selvästi siihen, miten herkästi kiusaamiseen puututtiin. Suurin osa sanoi auttavansa, jos kiusattu oli kaveri. Melkein yhtä usein myös mainittiin, että kiusatulla niitä kavereita ei ole, joten tässä on ehkä yksi syy miksi käytännössä kiusaamiseen ei puututa. Kaverisuhde suojelee kiusaamiselta muun muassa sen vuoksi, että se nostaa henkilön statusta. Ryhmään kuuluminen ei vielä takaa koskemattomuutta, sillä tytöt ovat mieluummin ryhmässä sisällä, vaikka joutuisivatkin kiusaamisen kohteeksi kuin olisivat kokonaan ulkopuolella. Tämä kävi ilmi kertomuksesta, jossa kiusattu pyrki kiusaajien kaveriksi, mutta häntä ei ryhmään kuitenkaan haluttu. Tyttöryhmissä kiusaamista ilmenee myös näennäisissä kaverisuhteissa ja sitä on erityisen vaikea ulkopuolisen havaita. Sosiaalisesti suosittuina ja taitavina kiusaajat käyttävät valtaa ryhmässä ja muut eivät joko näe sitä tai sitten eivät uskalla puuttua. Joten ei ole ihme, että opettajat eivät ole aina tietoisia kiusaamisesta.

Vastuuajattelusta löytyi oikeudenmukaisuuden suhteellistamista. Suurin osa kyllä tuomitsi kiusaamisen, mutta se miten he toimivat kiusaamistilanteessa riippui tilanteesta. Puututtiin, jos kiusattu oli kaveri tai vastaavasti ei puututtu, jos pelättiin, että oma maine – varsinkin poikien keskuudessa – kärsisi. Jos tosiaan oma etu ja oikeudenmukainen toiminta olivat vaakakupeissa, voitti usein se oma etu. Täytyy muistaa, että tässä iässä tytöille ystävyysuhteet ja kuuluminen

porukkaan ovat erittäin tärkeässä asemassa ja heidän sosiaalinen kompetenssinsa ja moraalinen kehitystasonsa ovat vasta muodostumassa, joten heillä ei välttämättä ole eväitä eikä rohkeutta tämän ristiriidan ratkaisemiseen.

Vastuun toimijuudesta nähtiin joissain kirjoitelmissa kuuluvan opettajille tai muulle viralliselle taholle, tosin heidän kykyään/haluaan auttaa kritisoitiin aika rankastikin. Joskus heidän puuttumisensa nähtiin jopa pahentavan tilannetta. Uskonpuute ulkopuolisten tai opettajien kykyyn auttaa aiheuttaa sen, että heille ei edes viitsitä mennä kertomaan. Mistä tällainen usko on peräisin – ehkä kokemuksesta? Kavereiden velvollisuudeksi auttaminen lankesi useimmiten, tosin kiusatulla niitä kavereita ei ole kuten on jo monesti todettu. Mutta siitä huolimatta kaverisuhteeseen – siis sen puuttumiseen - oli helppo vedota, kun selitettiin omaa puuttumattomuutta. Myös siihen vedottiin, että muutkaan ei puutu, miksi heidän pitäisi? Mallia otettiin siis toisten käyttäytymisestä. Tässä näkyy myös vastuun jakautumisen seurauksena tapahtuva syyllisyyden laimeneminen, syyllisyys jakautuu monen osalle. Syyllisyys on tavallaan määrällinen eikä laadullinen ominaisuus. Oma puuttumattomuutta puolustetaan myös hienotunteisuudella, ei haluta tunkeutua toisten asioihin. Asia ei itselle kuulu. Annettiin ymmärtää, että toisten asioihin ei ulkopuolisilla ole edes oikeutta/velvollisuutta puuttua. Samalla vedottiin siihen, että vastuu kiusaamiseen puuttumisesta on kiusatulla itsellään. Jotkut sanovat vastuun kuuluvan kiusatulle itselleen, vika on hänessä itsessään ja hänen tulisi muuttua.

Tässä on individualistisen yhteiskunnan henki eli kukin huolehtii vain omista eduistaan ja kukin on oman onnensa seppä. Ajatus kulminoituu kirjoitelmassa, jossa sanottiin, että kiusattu ei saisi tulkita kiusaamista kiusaamiseksi, vaan hänen on tultava vahvemmaksi ja noustava vastustamaan kiusaamista ja alettava elämään omaa elämäänsä. Mielikuva sepästä, joka kovalla työllä takoo raudasta mieleistään, sopii hyvin ajatukseen, että kiusaaminen pitäisi tulkita viattomaksi hauskanpidoksi. Kiusattu tehdään kyseisessä kirjoitelmassa kahdella tapaa syylliseksi kiusaamisesta: se on ensinnäkin hänen tulkintavirheensä syy ja toiseksi hänen kyvyttömyytensä tulla vahvaksi mahdollistaa kiusaamisen jatkumisen.

Eräs kertoi, ettei itse osaa ottaa kiusaamista vakavasti, koska tuntee kiusaajat ja tietää niiden tekevän sitä kaikille, eivätkä ole tosissaan. Kiusatun pitäisi ottaa kiusaaminen huumorilla tai sitten hänen pitäisi esittää, että kiusaaminen ei haittaa. Tällaisesta asenteesta tulee tunne, että kiusattu on hauskanpidon objekti ja hänen tulisi sallia muille tämä hauskanpito eikä pilata sitä ottamalla liian vakavasti. Yksilön/kiusaajan oikeus ja vapaus pitää hauskaa vaikka toisen/kiusatun kustannuksella

nostetaan tällaisessa ajattelussa koskemattoman ihmisoikeuden tasolle. Individualistisen ihmisen tarpeita ei voi kieltää ja rajoittaa. Ja tässä tarkoitan vahvojen tarpeita.

Kiusatun syyllistämistä oli erityisesti niiden parissa, jotka eivät puuttuneet. Onko syynä sitten se, että omasta puuttumattomuudesta johtuva syyllisyys väheni, kun syytä kiusaamiseen löytyikin kiusatusta itsestään? Joka tapauksessa syytä kiusatussa oli usean tyyppisiä. Aiemmin olen jo maininnut tuon kiusatun tulkintavirheen, hänen kyvyttömyytensä ymmärtää kiusaamista hauskanpitona. Lisäksi hänen kyvyttömyytensä tulla vahvaksi nähtiin syynä kiusaamisen jatkumiselle. Kirjoittajien mukaan sekin oli kiusatun syy, että hän oli niin sulkeutunut eikä kertonut kenellekään kiusaamisesta, ehkä hän ei edes halunnut apua, kun ei siitä kertonut. Joku vetosi siihen, että ei voi puuttua, sillä ei tiedä asian vakavuutta. Kyllähän se niin on, ettei todellakaan voi tietää asian vakavuutta, jos pysyttelee poissa. Missä kulkee raja, pitääkö odottaa, että toinen pyytää apua? Tulkitaanko kysymys ”mitä sinulle kuuluu?” tunkeiluna? Ehkä on pelottavaa joutua asiaan mukaan, voi joutua todistamaan kaveria vastaan, ehkä leimataan jopa kiusaajaksi, koska kaveritkin kiusaa tai sitten on omissakin asioissa riittävästi hoideltavaa.

Kiusaajan nähtiin olevan myös huomionhakuinen eikä siksi kertonut kiusaamisesta. Ehkä joillekin kiusattuna oleminen on parempi vaihtoehto kuin jäädä kokonaan huomioimatta, vaikea tietää. Selkeimmin syyllistämistä oli niissä, jotka suoraan sanoivat kiusatun itse aiheuttaneen sen olemalla ärsyttävä tai käyttäytymällä epäaidosti tai valehtelevan. Myös kiusaajat itse perustelivat kiusaamistaan sillä, että kiusatussa itsessään on syytä. Joidenkin kiusattujen kohdalla tämä varmasti onkin totta. Toisenlaisen kuvan antoi yksi kirjoittaja, joka kertoi, että kiusaajat ovat tietoisia siitä, että kiusattu ei voi erilaisuudelleen mitään, mutta kiusaavat siitä huolimatta. Ehkä heidän mielestään erilaisuus riittää syyllisyyteen.

Kiusatun syyllistämistä niin, että hänen koetaan jopa ansaitsevan kiusaamisen, oli siis melko runsaasti. Myös se näkyi, että kiusattu itsekin alkoi uskoa ansaitsevansa kiusaamisen ja se oli osaselityksenä miksi hän ei noussut vastustamaan kiusaamista. Syytä ja syyllisyyttä löytyy myös kun sitä oikein etsitään, kussakin meissä on virheitä ja parantamisen varaa. Mutta eivät ne silti oikeuta muita kiusaamaan meitä. Itsetunnoltaan heikon kiusatun mielteitä on helppo kuvitella, hän aivan alleviivaten, rivien välistä lukemalla etsii itsestään syytä. Kiusaaminen laskee itsetuntoa ja se vuorostaan heikentää uskoa omaan toimijuuteen. Tässä on nähtävissä noidankehä eli kiusattuna olemiseen liittyy häpeää, joka laskee itsetuntoa ja se vuorostaan heikentää uskoa omaan toimijuuteen - joten hän ei vastusta kiusaamista. Häpeä estää myös kertomasta kiusaamisesta ja se

johtaa siihen, että kiusattu käyttäytyy aivan kuin kiusaaminen ei haittaisi. Kiusaaminen jo itsessään laskee itsetuntoa ja huonolla itsetunnolla varustetun on vaikeampi myöntää joutuneensa kiusatuksi kuin sellaisen, jonka itsetuntoa kiusaaminen ei vielä ole ehtinyt murtaa. Monesti vasta aikuisena ihmiset uskaltavat avautua kouluaikaisesta kiusaamisestaan ja esimerkkinä se varmasti auttaa monia kiusaamisen kanssa kamppailevia. Avautumisesta on tullut trendikästä ja tuntuu kuin julkisuuden henkilöiden miltei kuuluu kertoa joutuneensa kiusaamisen kohteeksi. Aikuisuuteen mennessä heidän itsetuntonsa on kenties ehtinyt eheytyä ja kiusaamisesta avoimesti kertomalla he haluavat ehkä lisätä syvyyttä julkiseen minäänsä.

Ehkä alistuminen kiusaamiseen tulkitaan oman syyllisyyden myöntämiseksi ja jotkut tulkitsevat sen siten, ettei heidän tarvitse puuttua kiusaamiseen. Myös kiusatun kaverina ei kehtaa olla tai siitä voi koitua itselle ikävyyksiä. Joidenkin mielestä myös kiusaaminen voi olla häpeällistä. Siinä lienee kysymys terveestä syyllisyydestä ja sen tuomasta häpeästä.

Kiusaamisessa tuotetaan toiseutta ja toiseuteen liittyy usein häpeä. Toiseuden tuottamista on tavallaan sekin, että kiusatusta tulee pelkkä objekti. Kiusatusta tehdään ensin hauskanpidon kohde, kuten aiemmin totesin, sitten kiusaamisen kohde ja lopulta joko auttamisen tai spekuloinnin kohde. Hän on tavallaan ulkopuolinen, jonka syyllisyyttä pohditaan, mutta häneltä itseltään ei sitä kukaan kysy. Vain yksi ”puutun kiusaamiseen” –vastaajista mietti mielessään, mikä voisi olla syynä, mutta hänkään ei sitä kiusatulta itseltään kysynyt.

Oikeudenmukaisuus oli yleinen peruste puuttumiselle. Oikeudenmukaisuuteen vedottiin myös niissä tapauksissa, joissa vaadittiin kiusaajille rangaistusta ja tällä he viittasivat virallisen tahon toimenpiteisiin. Joku otti oikeuden omiin käsiinsä ja puhui kostosta. Hän ei puuttunut kiusaamiseen, sillä ei häntäkään ollut aikoinaan autettu. Se, onko toiminta koston vai oikeudenmukaisuuden motivoimaa, riippuu usein tilannetekijöistä. Jos ei ole olemassa objektiivista oikeaa ja väärää, johtaako se subjektiiviseen, tilannekohtaiseen toimintaan? Samankaltaista suhteellistamista löytyi vastuuajattelusta. Jos kiusattava on kaveri, koettiin vastuun olevan itsellään, mutta muutoin vastuu kuului opettajille tai kiusatulle itselleen. Vertailun vuoksi lainaan paria tyttöä, joiden mielestä ketään ei saa kiusata, kaikkien pitää saada olla rauhassa ja kiusaamiseen tulee puuttua. Eräs toinen taas oli sitä mieltä, että kullakin on oikeus olla omanlaisensa eikä ketään saa vaatia muuttumaan. Heille oikeudenmukaisuus oli universaalia ja objektiivista, eikä tilannetekijöillä ollut vaikutusta heidän toiminnalleen. Oikeudenmukaisuus ja moraalit antavat raamit yksilön toiminnalle. Sellaiset tekijät kuten sosiaalinen kompetenssi ja tilannetekijät sitten säätelevät yltävätkö heidän toimintansa

altruistiseen auttamiseen vai jääkö se oman nahan pelastamisen tasolle.

Suurin osa tuomitsi kiusaamisen, mutta heidän toimintatapansa itse kiusaamistilanteessa ei aina ollut yhtenevä heidän tuomitsevan asenteensa kanssa. Oikeudenmukaisuus suhteellistui. Niin kauan kun et aktiivisesti riko lakia/oikeudenmukaisuutta vastaan, et ole tehnyt mitään väärin. Tekemättä jättämistä on vaikea tulkita lakitermein, varsinkin kun voi vedota siihen, ettei nähnyt tai tiennyt.

Mielenkiintoista oli, miten eri tavoilla nuoret näkivät moraalisen velvoitteensa. Oliko tässä kyseessä kognitiivinen dissonanssi eli asia selitetään itselle sopivalla tavalla ilman, että joutuu kokemaan syyllisyyttä? Esimerkiksi vetoamalla oikeudenmukaisuuteen – toinen näkee velvollisuutenaan auttaa kun taas toinen vastaavassa tilanteessa on sitä mieltä, että kiusatun on itse tehtävä jotain. Oikeudenmukaisuuteen ja vastuuseen vetoamista käytetään sekä puolesta että vastaan, riippuen selektiivisesti siitä puuttuuko kiusaamiseen vai ei.

Kohlbergin moraaliteoriassa päätös tehdään tietoisena, järkeen perustuvana, universaalina, puolueettomana ja velvollisuutena. Jos moraaliset ratkaisut tosiaan tehtäisiin pelkästään järjen avulla ja ne perusteltaisiin velvollisuuksilla, esimerkiksi yhteiskuntaa kohtaan, herää kriittisyyteni. Jos oikean ja väärän kognitiivinen tiedostaminen kertoo millä tasolla moraalinen kehitys henkilöllä on, niin miten oman agendan ajaminen sopii teoriaan? Ihminen ei kuitenkaan toimi tietämällään tavalla vaan tahtomallaan. Altruismi, joka on järjen vastaista toimintaa, näkyy kuitenkin jo teini-ikäistenkin ajattelussa. Eräs tyttö kertoi auttavansa silläkin uhalla, että siitä olisi hänelle ikäviä seurauksia. Jos moraalit perustuisi siihen, millä kognitiivisella moraalin kehitystasolla yksilö on, niin yhteiskunnallisesti johtavissa asemassa olevilla pitäisi sen mukaan olla korkein taso saavutettuna. Moraali ja oikeudenmukaisuus näyttävät kuitenkin olevan kollektiiviselle pelolle alistaisia, näin ainakin tutkimukseeni osallistuvien joukossa. Mutta on huomioitava se ikä, jossa yläasteikäiset tytöt ovat. Heille kuuluminen ryhmään ja hyväksyntä ovat tärkeässä asemassa ja kiusaamiseen puuttuminen riskeeraisi kummatkin. Pelko kiusatuksi tulemiselle on lisäksi realistinen, joten en lähtisi arvioimaan heidän moraalista kehitystasoaan näiden kirjoitelmien perusteella.

Sosiaalinen status näytti olevan se toinen kynnyskysymys pelon ohella, joka ratkaisi, miten tilanteessa lopulta toimittiin. Kiusaamistilanne aiheuttaa ristiriitaisia tunteita sellaisille yleisönä oleville, joilla on alhainen status mutta korkea moraalit ja oikeudenmukaisuus sekä korkea empatiataso. Jotkut siirsivät vastuun toiminnasta opettajille tai muille korkeamman statuksen

omaaville. He olivat siis tietoisia omasta statuksestaan sanoessaan, että kertovat kiusaamisesta jollekin aikuiselle.

Suosittujen tyttöjen asettama malli toimi esimerkkinä sellaisille, jotka haluavat tulla hyväksytyiksi kyseisessä ryhmässä. Eräässä kirjoitelmassa ilmaistiin asia hyvin kuvailemalla kiusattua ”wannabe pissikseksi”. Hän mitä ilmeisimmin oli pyrkinyt omaksumaan ryhmän ihanteita kuitenkin onnistumatta siinä. Ehkä hän ei pystynyt täyttämään kaikkia vaatimuksia tai sitten oli jo alun alkaen leimattu epäsuositukseksi. Eräs kirjoittaja ilmaisi samankaltaistumispaineen sanomalla, että hänellä oli kaksi vaihtoehtoa, joko muuttuminen näkymättömäksi tai olemalla kuten muut. Suosituilla tytöillä on myös valta määritellä, millainen on oikea ihmismalli, ja tullakseen hyväksytyiksi muut ovat valmiita tavoittelemaan sitä. Kyseisen kaltaista suvereenia valtaa toivoisi moni kasvattaja ja yhteiskunnallinen vaikuttaja.

Suosiota voi saavuttaa myös sillä, että uskaltaa kiusata muita, kuten eräs tyttö kertoi. Ja suosittuna oleminen antaa lisää valtaa - ja uskaltamalla käyttää valtaa saa lisää suosiota. Korkea sosiaalinen asema lisää uskoa omaan toimijuuteen, joten suosittujen on helppo ajaa omaa agendaansa – niin hyvässä kuin pahassakin. Ryhmän muut jäsenet vuorostaan myötäilevät kiusaamista, sillä olemalla samaa mieltä he pyrkivät suositun suosioon.

Suostuminen ryhmän arvoihin ja niiden tavoitteleminen ovat edellytyksiä sille, että ryhmällä on valtaa yksilöön. Voimakas paine samankaltaisuuteen ja halu päästä ryhmän jäseneksi asettavat ryhmän mielipiteet auktoriteettiasemaan. Eräs kuvasi sitä hyvin sanomalla, että hänellä oli kaksi vaihtoehtoa: olla kuten muut tai muuttua näkymättömäksi. Hän ei kuitenkaan tavoittanut samankaltaisuutta, joten itsetuhoisuuden avulla hän tavallaan halusi muuttua näkymättömäksi. Hän kuvaili prosessia siten, että jokin osa kuoli pois. Kuuluminen ja tuleminen hyväksytyiksi ovat elämän ja kuoleman tärkeitä teinityöille. Eikä se meistä aikuisistakaan kaukana ole. Jossain vaiheessa kiusattu sitten liukuu auttamisen ulottumattomiin, hän menettää luottamuksen muihin ihmisiin ja silloin apu tulee liian myöhään. Kynnys kiusaamiseen puuttumiseen pitäisi olla tosi alhaalla.

Pelko itse kiusatuksi tulemisesta on monessa selityksessä taustalla ja se on kaiken lisäksi realistinen pelko. Syyllistämällä nuoria siitä, että he eivät puutu kiusaamiseen, aiheutamme vain lisää

ahdistusta. Huomionarvoista on se, miten ”en puutu”- vastauksissa näkyi ahdistus omasta puuttumattomuudesta. Taustalla saattaa olla niin sanottu ”en puutu”-vastaajan dilemma, jonka havaitsin muissakin teemoissa eli he pyrkivät olemaan kuuliaisia kehyskertomuksen kehotukselle olla puuttumatta mutta tunsivat samalla huonoa omaatuntoa toimiessaan vastoin periaatteitaan. Ilmeisesti jo se ahdisti, että piti yrittää eläytyä sellaiseen toimintatapaan, jota he eivät oikeasti hyväksyneet. Lisäksi kiusaamistilanne aiheuttaa ristiriitaisia tunteita sellaisille yleisönä oleville, joilla on alhainen status mutta korkea moraalinen ja oikeudenmukaisuus.

Missä on esimerkiksi lojaalisuus kaveria kohtaan? Siinä on muutakin kuin pelkkää velvollisuudentunnetta. Entä altruistinen rakkaus, joka on itse asiassa järjenvastaista? Kyllä meidän ratkaisuihimme vaikuttaa myös empatia, omat kokemukset ja absoluuttinen oikea ja väärä jota ei voi selektiivisesti pilkkoa osiin ja käyttää itselleen sopivissa tilanteissa. En haluaisi elää velvollisuuksien maailmassa, sopiva irrationaalisuus tekee elämästä elämisen arvoista.

Mielenkiintoinen oli sellainen havainto, että ne, jotka puuttuivat kiusaamiseen, vetosivat persoonallisuudesta johtuviin seikkoihin kuten oikeudenmukaisuuteen ja empatiaan. Toisaalta ne, jotka eivät puuttuneet, eivät selittäneet toimintaansa esimerkiksi empatian puutteella. Sellaista rehellisyyttä harvoin tapaa, jossa avoimesti myönnettäisiin, että ei koe empatiaa. Heidän selityksensä koskivat sitä vastoin pelkoa ja kiusatun omaa vastuuta ja heillä oikeudenmukaisuus ja muut asenteet jäivät kollektiivisen pelon alle. He vetosivat pelkoon tulla itse kiusatuksi. Eli tilannetekijät vaikuttivat heidän toimintaansa, kun taas ne, jotka puuttuivat, vaikuttivat olevan tilannetekijöiden yläpuolella. Tässäkin on varmaan mukana kehyskertomuksen ohjausta mutta myös inhimillinen tarve selittää puuttumattomuuttaan. Täytyy tässä vaiheessa muistuttaa, että puolet tutkimukseen osallistuvista tytöistä sai kehyskertomuksen, jossa kehoitettiin puuttumaan kiusaamiseen ja toista puolta kehoitettiin olemaan puuttumatta.

Se, että oli itse joutunut kiusatuksi, auttoi ymmärtämään kiusattua. Nopeasti ajatellen se lisäisi todennäköisyyttä auttamiseen, mutta käytännössä sillä voi olla täysin päinvastainen vaikutus; joillakin se nimittäin synnytti halun kostaa. Jos heitä ei aikoinaan autettu, eivät heidän olleet halukkaita auttamaan muita kiusattuja. Sen lisäksi, että kiusaaminen saattaa lisätä kykyä empatiaan, se myös laskee itsetuntoa. Alhainen itsetunto horjuttaa uskoa omaan toimijuuteen ja pelko uudelleen kiusatuksi tulemisesta lamaa sen lopullisesti. Sen lisäksi, että aiemmin kiusatuksi tullut kokee syvää myötätuntoa kiusatun puolesta, hän joutuu kokemaan myös syyllisyyttä omasta

puuttumattomuudestaan. Syntyy negatiivinen kierre: ensin kiusataan, sitten itsetunto laskee, herkkyyks toisten kokemuksille kasvaa, myötäelää toisen kiusaamista, pelkää uudelleen kiusatuksi tulemista, ei uskalla toimia, kokee syyllisyyttä, ahdistuu ja pahimmassa tapauksessa oma toimijuus lamaautuu niin, että tosiaan joutuu uudelleen kiusatuksi.

Kehyskertomuksen kaksi eri versiota ohjasivat vastakkaisiin toimintatapoihin, toisessa puututtiin ja toisessa ei puututtu kiusaamiseen. Tutkimuksen edetessä, miten se synnytti ristiriitaisia tunteita vastaajilla. Ne, joiden piti olla puuttumatta, kokivat sen joskus olevan vastoin oikeita tunteitaan ja periaatteitaan, joten heillä oli tarve selittää miksi toimii vastoin oikeudenmukaisuustajuaan. Joistain vastauksista kuului ahdistus, mutta kuuliaisina kehyskertomuksen ohjeelle he kuitenkin eläytyivät siihen, että eivät puuttuisi. Sehän on eläytymismenetelmän tarkoituskin, eläytyä. Tässä saattaa olla kehyskertomuksen aiheuttama dilemma, jonka havaitsin muissakin teemoissa: kuuliaisina kehyskertomukselle he kertoivat, että eivät puutu, mutta samalla kokivat omantunnontuskia toimiessaan vastoin periaatteitaan. Lisäksi puuttumattomuudella on negatiivinen maine ja on vaikea myöntää, ettei halua auttaa tai ei toimi oikeudenmukaisesti. Haluamme olla toistemme silmissä reiluja. Verratessani eri kehyskertomusten vastauksia totesin, miten tärkeää on tutkia molempien kehyskertomusten ohjaamia toimintatapoja. Ei voi vetää johtopäätöksiä pelkästään toisen kehyskertomuksen perusteella vaan on katsottava miten ne eroavat ja mitä yhteistä niillä on.

Analyysini toisessa vaiheessa halusin attribuutioteorian avulla tarkastella syvemmin sitä, mitä tulkintoja tytöt antavat omalle ja toisten toiminnalle. Useat selitykset pohjautuivat heidän omiin kokemuksiinsa ja auttamishalukkuuteen vaikutti heidän oma havaittu syy-seuraussuhde. Jos heidän tulkintansa mukaan kiusattu oli syyllinen, niin todennäköisemmin he eivät auttaneet. ”Kukin on oman onnensa seppä” kuvaa hyvin tapaa, jolla yleistetään aikaisempia kokemuksia tai käsityksiä syy-seuraussuhteissa. Ne, jotka kiusaamiseen puuttuivat, perustelivat sitä omaan persoonallisuuteen liittyvillä tekijöillä eivätkä maininneet tilannetekijöitä. He eläytyivät puuttujan rooliin ja kokivat tässä roolissa olevansa sisältäpäin ohjautuvia. Ne, jotka eivät puuttuneet, vetosivat tilannetekijöihin eli siinä roolissa he olivat ulkoapäin ohjautuvia. He esimerkiksi pelkäsivät kiusatuksi tulemista. Kun onnistumme, pidämme sitä omana ansiona ja epäonnistuessamme etsimme syytä ulkopuolelta. Sovellamme tätä myös toisten tekemisiin. Kiusattu onkin itse syyllinen kiusaamiseen.

Mutta miten tämä sopii siihen, että kiusattu alkaa uskoa olevansa syyllinen? Eikö hänen nyt pitäisi syyttää tilannetekijöitä ja kiusaajia? Tässä yhdistyi kaksi eri teoriaa. Ensiksikin Pikasin teoria siitä, että kiusattu alkaa itsekkin uskoa olevansa syyllinen, ja toiseksi attribuutioteoria siitä, että ihminen

saa ansionsa mukaan. Tämä on ehkä syy siihen, miksi kiusattu ei vastusta kiusaamista.

Analyysini kaikissa osissa alkoi hiljalleen näkyä punaisena lankana kulkeva teema ja se oli pelko. Kiusaamisen puuttumisen suurin este oli joko suoraan tai välillisesti pelko. Toiset pelkäsivät seurauksia yleensä, toiset sitä, että omat kaverit jättävät tai suosio poikien parissa laskee, kun auttaa jotain vähemmän suosittua. Mutta enimmäkseen he pelkäsivät joutuvansa itse kiusatuiksi. Mikä on sellainen valta, joka saa jopa opettajat pelkäämään?

Sosiaalisessa kontekstissa on jotain, joka estää järkeviä, empaattisia, oikeudenmukaisia ja kiusaamisesta tietoisia olevia tyttöjä puuttumasta. Kun muistellaan, mikä on se kehitysvaihe, jossa he sillä hetkellä ovat, niin ymmärrämme, mikä merkitys sosiaalisilla suhteilla tuossa iässä on. Kuuluminen ryhmään on miltei itseisarvo ja se, että joutuu kiusatuksi ja eristetyksi, on pahinta, mitä tuon ikäiselle voi tapahtua. Muun muassa eristämistä käytetään tehokkaasti kiusaamiskeinona ja sen pelkovaikutus on niin suuri, että kiusaamiseen ei yksinkertaisesti uskalleta puuttua. Lisäksi ryhmässä, jossa on voimakas paine ja halu yhdenmukaisuuteen on hyvin uskaliaista olla erilainen. Pelko saa aikaiseksi ensinnäkin sen, että kukaan ei uskalla olla erilainen ja toiseksi erilaisuus itsessään on uhka ryhmän yhtenäisyydelle ja altistaa kiusaamiselle. Ja kolmanneksi, kukaan ei uskalla puuttua kiusaamiseen, sillä pelko on siinäkin määräävänä tekijänä. Kauhun tasapainossa kaikilla on mahdollisuus tulla kiusatuksi. Vaikea on lähteä ketään syyllistämään tällaisessa tilanteessa. Suurin osa valinnoistamme, joita teemme, ovat itse asiassa moraalisiin perustuvia. Emme elä yksin, tyhjiössä, joten ratkaisumme vaikuttavat tavalla tai toisella muihin ihmisiin. Miten ratkaista dilemma, jossa oma etu ja toisen etu ovat ristiriidassa? Puuttumattomuus on myös moraalinen valinta – siitäkkin huolimatta, että taustalla on pelko. Tällainen oman selustan turvaaminen on inhimillinen valinta – mutta se ei tee siitä oikeaa.

Kenelle sitten kuuluu vastuu puuttumisesta? Tämän tutkimuksen perusteella sellaisille, joiden sosiaalinen asema on korkea ja jotka ovat vahvoja. Heille ei siitä koidu ongelmia – päinvastoin, heidän statuksensa saattaa jopa nousta sillä, että he osoittautuvat rohkeiksi kavereiden edessä. Olisiko nyt aika nostaa tervettä sankariutta nuorten pariin? Onnistuisiko se nykyisen antisankariuden aikakaudella, jossa sankarit eivät aina edusta sitä oikeaa ja hyvää? Nykynuorille tuotetaan sankariutta House- tyyppisillä televisiosarjoilla, joissa sankarin persoonallisuus on enemmän omituinen kuin hyvä.

Sosiaalinen asema antaa valtaa ja kiusaaminen jopa lisää tietyn tyyppistä valta-asemaa. Kuten eräs

tytöistä kirjoitti, kiusaajat ovat suosituimpia, koska uskaltavat kiusata muita. Tässä täytyy nyt muistuttaa teoriaosuudessa mainitsemaani seikkaa, että on kahdenlaisia suosittuja. Ne, joista pidetään (*preferred*), ja suositut (*popular*). Pidetyt ovat niitä, joista oikeasti pidetään ja heidät halutaan ystäviksi, mutta he eivät yleensä ole niitä, jotka pyrkivät käyttämään valtaa. Suositut ovat niitä, jotka usein kiusaavat ja he ovat kyllä haluttuja toimintaan, heidän seuraansa halutaan kuulua ja he käyttävät kollektiivista pelkoa valtansa tukemiseen. He haluavat itselleen valtaa ja joskus se tapahtuu hauskanpidon merkeissä kiusatun kustannuksella. Usein he eivät edes tiedosta kiusaavansa. Suosituilla on valta-asema myös mielipiteissä, joten he saavat mielipideilmaston muuttumaan kielteiseksi kiusatulle, ja näin syntyy viholliskuva eli toiseus. Tällaisessa ryhmässä on vaikea perustella itselleen saati koko ryhmälle, miksi puuttuu kiusaamiseen. Joten erityistä rohkeutta ja valta-asemaa tarvitaan puuttujalta. Siirtäisin vastuun rohkeille ja pidetyille. Heillä on myös valtaa ja ennen kaikkea varaa puuttua kiusaamiseen ilman pelkoa seuraamuksista.

LÄHTEET:

- Aho, Sirkku & Laine, Kaarina (1997) *Minä ja muut: Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen*. Keuruu: Otava.
- Anderson, C., John, O., Keltner, D. & Kring, A. (2001) Who attains social status? Effects of personality and physical attractiveness in social groups. *Journal of personality and social psychology* 81:1, 116-132.
- Bauman, Z. (2002) *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino.
- Baumeister RF, Leary MR 1995. The need to belong. *Psychological Bulletin* 117, 497- 529.
- Berndt, Thomas J. (1979) Developmental Changes in Conformity to Peers and parents. *Developmental Psychology* 15, 608-616.
- Besag, Valerie E. (1989) *Bullies and victims in schools: a guide to understanding and management*. Milton Keynes: Open University Press.
- Besag, Valerie E. (2006) *Understanding girls' friendships, fights and feuds: A practical approach to girls' bullying*. Maidenhead: Open University Press.
- Björkvist K, Lagerpetz K.M.J. & Kaukiainen A (1992) Do girls manipulate and boys fight? *Aggressive Behaviour* 18:2, 117-127.
- Burr, Vivien (2004) *Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä*. Tampere: Vastapaino.

David, Corinne F. & Kistner, Janet, A. (2000) Do positive self-perceptions have a “dark side”? Examination of the link between perceptual bias and aggression. *Journal of abnormal child psychology* 28:4, 327-337.

Eskola, Jari (1997) *Eläytymismenetelmäopas*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Eskola, Jari (1998) *Eläytymismenetelmä sosiaalitutkimuksen tiedonhankintamenetelmänä*. Väitöskirja. Tampere: TAJU.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. (2007) *Eläytymismenetelmän autuus ja kurjuus*. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloitteleville tutkijoille*. (Uudistettu painos) Jyväskylä: PS-kustannus.

Field, Julaine E, Kolbert, Jered, B., Crothers, Laura, M. & Hughes, Tammy, L. (2009) *Understanding girl bullying and what to do about it: strategies to help heal the divide*. California: Thousand Oaks.

Gilligan C. 1982. *In a different voice: psychological theory and women's development*. Cambridge: MA: Harvard university press.

Goleman, Daniel (1997) *Tunneäly: lahjakkuuden koko kuva*. Helsinki: Otava.

Hamarus, Päivi (2006) *Koulukiusaaminen ilmiönä*. Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hamarus, P. (2008) *Koulukiusaaminen*. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaino.

Harva, Urpo (1978) *Hyvä ja paha: praktisen etiikan ongelmia*. Helsinki: Otava.

Helkama, Klaus (2005) *Lawrence Kohlberg: Moraaliajattelun kehityksen vaiheet*. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät*. Tampere: Vastapaino, 175- 199.

Hoffman, Martin L. (2000) *Empathy and moral development: implications for caring and justice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hughes, Jan, N., Cavell, Timothy, A. & Prasad-Gaur, Archana (2001) A positive view of peer acceptance in aggressive youth risk for future peer acceptance. *Journal of School Psychology* 39:3, 239-252.

Husso, Marita (2003) *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.

Höistad, Gunnar (2003) *Irti kiusaamisen kierteestä*. Helsinki: Kirjapaja.

Insoo, Ho & Hazler, Richard J. (2009) Contributions of personal and situational factors to bystanders' reactions to school bullying. *School Psychology International* 30:3, 291—310.

Janis, Irving L. (1982) *Groupthink: psychological studies of policy decisions and fiascoes*. Second Edition. Boston: Houghton Mifflin Company.

Jauhiainen, R & Eskola, M. (1993) *Ryhmäilmiö. Perustietoa ryhmän käytöstä ja ryhmätyöstä sosiaalityöhön sovellettuna*. Porvoo: WSOY.

Johnson, David W. (2003) *Joining together: group theory and group skills*. Boston: Allyn & Bacon, cop.

Kalliopuska, Mirja (1983) *Empatia – tie ihmisyyteen*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Kaukiainen, Ari (2003) *Social intelligence as a prerequisite of indirect aggression. Some manifestations and concomitants of covert forms of aggression*. Turku: Turun yliopisto.

King, Jennifer (1983) *Attribution theory and the health belief model*. Teoksessa Miles Hewstone (toim.) *Attribution theory*. Southhampton: Basil Blackwell.

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. (2010) *Kiusaavatko pienetkin lapset?* Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

LaFontana, Kathryn & Gillessen, Antonius (2002) *Children's perceptions of popular and unpopular peers: A multimethod assessment*. *Developmental Psychology* 38:5, 635-647.

Latane, B. (1970) *The Unresponsive Bystander: Why doesn't he help?* New Jersey: Prentice-Hall, inc. Englewood Cliffs.

Laine, Timo (2001) *Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma*. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 26-43.

Laine, Timo (2007) *Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma*. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lodge, Jodie; Frydnberg, Erica (2005). *The role of peer bystanders in school bullying: positive steps toward promoting peaceful schools*. *Theory into practice*. 44:4, 329-336.

Lämsä, Anna-Liisa (toim.2009) *Mun on paha olla*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Macklem, Gayle, L., (2003) *Bullying and teasing. Social power in children's groups*. USA: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Minton, Henry, L. (2008) *Power and personality*. Teoksessa James, T. Tedechi *The social influence processes*. USA: Aldine Transaction.

Moilanen, Pentti & Rähkä, Pekka (2001) *Merkitysrakenteiden tulkinta*. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) (2001) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 44-67.

O'Connell, P., Pepler, D., & Craig, W. (1999) Peer involvement in bullying: Insights and challenges for intervention. *Journal of Adolescence*, 22, 437-452.

Olweus, Dan (1992) *Kiusaaminen koulussa*. Helsinki: Otava.

Owen, L., Slee, P. & Shute, R. (2000) "It hurts a hell of a lot..." *School Psychology International*, 21: 4, 359-376.

Penttilä, E (1994) *Turvallinen koulu. Opetus 2000*. Porvoo: WSOY.

Pepler, D., Craig, W., Yuile, A. & Connolly, J. (2004) *Girls who bully*, teoksessa M. Putallaz & K.L. Bierman (toim.) *Aggression, antisocial behaviour and violence among girls: a developmental perspective*. New York: The Guilford Press.

Pikas, A. (1990) *Irti kouluväkivallasta*. Helsinki: Weilin+Göös.

Pirttilä-Backman, Anna-Maija & Helkama, Klaus (2001) Serge Moscovici: Sosiaaliset representaatiot. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. Jyväskylä: Vastapaino, 253-274.

Poikkeus, A-M (1995) Lasten toverisuhteet ja sosiaaliset taidot. Teoksessa P. Lyytinen, M. Korkiakangas ja H. Lyytinen (toim.) *Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan*. Porvoo: WSOY.

Rodkin, P. & Berger, C. (2008) Who bullies whom? Social status asymmetries by victim gender. *International Journal of Behavioral Development*, 32:6, 473-485.

Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996) Bullying as a group process: participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behaviour* 22, 1-15.

Salmivalli, Christina II (1998) Not only bullies and victims: participation in harassment in school classes: some social and personality factors. Turku: Turun yliopisto.

Salmivalli, Christina (1998) *Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä*. Gaudeamus. Helsinki.

Salmivalli, Christina (1999) *Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä*. Tampere: Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd.

Salmivalli, C., Kaukiainen, A., Kaistaniemi, L., & Lagerspetz, K. (1999) Self-evaluated self-esteem, peer-evaluated self-esteem, and defensive egotism as predictors of adolescents' participation in bullying situations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 1268-1278.

Salmivalli, Christina (2003) *Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja*. Juva: PS-kustannus.

Salmivalli, C., & Voeten, M. (2004) Connections between attitudes, group norms, and behaviours associated with bullying in schools. *International Journal of Behavioural Development*, 28, 246-258.

Salmivalli, Christina (2005) Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Keuruu: Ps-kustannus.

Salmivalli, Christina (2010) Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Staub, Ervin(1989) The roots of evil. Cambridge: Cambridge University Press.

Sutton, J. & Smith, P.K. (1999) Bullying as a group process: an adaptation of the participant role approach. *Aggressive Behaviour* 25, 97-111.

Thornberg, Robert (2004) Grupprocesser och social påverkan. Linköping: Linköpings universitet, UniTryck.

Waller, James (2002) Becoming evil: how ordinary people commit genocide and mass killing/James Waller. Elektroninen aineisto. New York: Oxford University Press.

Walster, Elaine & Abrahams, Darcy (2008) Interpersonal attraction and social influence. Teoksessa James, T. Tedeschi (toim.) The social processes. USA: Aldine Transaction.

Weiner, Bernard (1972) Theories of motivation: from mechanism to cognition. Chicago: Markham publishing company.

Weiner, Bernard (1986) An attributional theory of motivation and emotion. Los Angeles: Springer-Verlag.

LIITTEET:

Liite 1. Hyvä opettaja/rehtori

Pyydän teidän koulunne tyttöjä osallistumaan tutkimukseen, joka on yhteiskuntatieteiden maisterin opinnäytetyö. Olen sosiaalipsykologian opiskelija Tampereen yliopistossa, Sosiaalitutkimuksen laitoksella.

Tavoitteenani on tutkia tyttöjen välistä koulukiusaamista. Tarkoitukseni on pyytää parin kolmen luokan/ryhmän tyttöjä kirjoittamaan noin puolen tunnin kirjoitelman aiheesta. Kirjoitelman kirjoittamiseen ohjeistuksineen riittää 45 min. Siinä ei tarvitse kertoa omakohtaisia kokemuksia, vaan tavoitteena on päästä käsiksi asenteisiin ja mielikuviin kiusaamisen takana. Kirjoitelmat kerään itse ja niitä ei käytetä opettajien kautta eikä niitä voi pyytää nähtäväksi.

Tutkimuksen aineistoa käsitellään seuraavasti:

1. Aineiston salassapito turvataan niin, että sitä käsittelevät allekirjoittavat vaitiolositoumuksen.
2. Aineistossa mahdollisesti esiintyvät nimet ja paikkakunnat muutetaan siten, että tunnistaminen ei onnistu.
3. Tutkimusta raportoitaessa kaikki tunnistamisen mahdollistavat tiedot muutetaan.

4. Tutkimuksessa kerättyä aineistoa käytetään yllämainitun tutkimuksen päätyttyä vain tieteellisessä tutkimuksessa.
5. Aineistoa säilytetään tieteellistä tutkimusta varten Tampereen yliopiston Sosiaalitutkimuksen laitoksella 25 vuotta tutkimuksen päättymisen jälkeen.
6. Erillisellä luvallani aineistoa voidaan käyttää yliopistollisessa opetuksessa, tunnistetiedot luonnollisesti muutettuina.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Siitä on oikeus kieltäytyä missä vaiheessa tahansa syytä ilmoittamatta ja pyytää, että mahdollisesti jo kerätty aineisto tuhotaan. Koska kyseessä on alaikäiset, tarvitsen vanhempien suostumuksen ja se, miten ne kerätään, pitää sopia erikseen. Oletan Wilman soveltuvan siihen käyttöön. Kirjoitelmia tarvitsen yhteensä 40 ja jos jostain syystä en saa riittävästi teidän koulultanne, kerään lopun aineiston joltain toiselta koululta.

Graduni valmistuu toukokuussa ja toimitan sen myös koululenne.

Mikäli Teillä on kysyttävää tai haluatte lisätietoja, vastaan mielelläni niihin.

Opinnäytetyön tekijä:

Riitta Kuismanen, puh. xxx

riitta.kuismanen@uta.fi

Gradutyöni ohjaaja:

Irmeli Järventie

YTT, vs.professori, sosiaalipsykologia

Irmeli.Jarventie@uta.fi

Toimipaikka:

Sosiaalitutkimuksen laitos, 33014 Tampereen yliopisto

Pakkasterveisin xxx:sta,

Riitta Kuismanen

Liite 2. Kehyskertomus A

Tehtävä: Jatka kertomusta haluamallasi tavalla.

Olet koulun pihalla ja näet, että Maijaa kiusataan. Kiusaaminen on jatkunut jo pidemmän aikaa. Et puutu kiusaamiseen. Miksi et?

Liite 3. Kehyskertomus B

Tehtävä: Jatka kertomusta haluamallasi tavalla.

Olet koulun pihalla ja näet, että Maijaa kiusataan. Kiusaaminen on jatkunut jo pidemmän aikaa. Et puutu kiusaamiseen. Miksi et?

<p>Liitetaulukko 1. Yläasteen tyttöjen ”puutun kiusaamiseen” – ohjeistuksessa olevien alkuperäisilmausten teemoittelu. Tehtävän ohjeistuksen mukaisesti vastanneet. Suluissa vastaajan kooditunnus. (N=21)</p> <p>Ohjeistuksen mukaisesti vastanneet (puutun kiusaamiseen)</p>	<p>Teema</p>
<p>1.Menisin väliin sen takia, koska kenenkään ei tarvitse kokea olevansa kiusattu, sillä siitä jää pysyvät arvet ja jos kiusaaminen on jatkunut jo jonkun aikaa siihen pitää jossain vaiheessa puuttua, siksi että kiusaajat tajuavat lopettaa jossain vaiheessa.Se on ikävää kun tajuaa että kukaan ei halua olla kavერი, se asia valvottaa jopa yöllä ja kiusaamis tilanteet muistaa koko elämänsä. Tyttöjen kiusaaminen on todella kamalaa, koska tytöt kiusaa sanoilla, ei lyömällä, vaan just haukkumalla selän takana ja levittämällä jotain perättömiä huhuja.(1A)</p> <p>2.Menen luultavasti Maijan tueksi, jos hän mulle tuttu. Jos en tunne Maijaa ilmoitan kiusaamisesta rehtorille. Haluaisin ainakin auttaa häntä, koska kukaan ei ansaitse tulla kiusatuksi. Yleensä tyttöjen kiusaaminen on haukkumista tai syrjimistä. Luulen, että Maija tarvitsisi kavereita. Jos Maija on yksin häntä kiusataan, mutta jos hänellä on kavereita niin hän saa olla rauhassa. Maijalla voi olla itsetunto-ongelmia, koska hän on yksinäinen. Asiaa vain pahentaa se, että häntä kiusataan. Yleensä se onkin niin, että epäsuosituimpia kiusataan. Jos rehtori puuttuu asiaan voi siitä olla hetkeksi apua, mutta ei Maijasta ja kiusaajista silti tule kavereita ja kiusaaminen voi jatkua vielä pahempuna ja häntä voidaan syrjiä vielä enemmän. Ainoa oikea ratkaisu olisi, että ns. sivustakatsojat ryhtyisivät Maijan kavereiksi. Yleensä, jos näkee, että jotakuta kiusataan, on useita sivustakatsojia, jotka eivät uskalla puolustaa. Jos Maija on mulle tuttu, menen hänen kanssaan kertomaan rehtorille, enkä jätä häntä yksin.(5A)</p> <p>3.Koska Maija on ystäväni, enkä halua että häntä kiusataan. Itse en ole ollut koulukiusattu, mutta olen nähnyt koulukiusausta. Aikaisemmin en vain uskaltaisi itse mennä väliin, ettei minustakin tulisi koulukiusattu. Nykyään ajattelen eri tavalla. Miksi kenenkään pitäisi joutua kiusatuksi? En usko että se on kiusatun vika. Luultavasti kiusattu käyttää hieman erilaisia vaatteita, hänellä on joku oma tyyli, mistä kiusaajat eivät pidä ja jostain syystä kiusaavat. Ehkä kiusaamisen syy on siinä, että kiusaajat itse ovat olleet kiusattuja, tai että heillä itsellään on paha olla ja purkavat sitä toisiin.(15A)</p> <p>4.Koska kenenkään ei pitäisi tulla kiusatuksi ja se on rangaistava teko. Kiusatun itsetunto laskee ja tuntuisi kuin maailma kaatuisi niskaan. Henkinen kiusaaminen on ihan yhtä paha asia kuin fyysinen. Ja jos oletettaisiin että Maija olisi nuorempi kuin kiusaajat, se tekee asiasta entistä vakavamman, koska luulisi, että mitä vanhemmaksi tullaan, sitä kypsemmiksi muututaan. Ja on tietysti pelottavampaa nuoremasta jos parikin vuotta vanhempi alkaa nälvimään tai huutelemaan tai vaikka käy käsiksi. Yleensä kukaan ei uskalla tai kehtaa puuttua kiusaamiseen, ei välillä opettajatkään. Kiusattu ei ehkä uskalla edes kertoa asiasta vanhemmille tai opettajille, koska pelkää, että jos asiaan puututaan tilanne pahenee ja kiusaajat nälvivät lisää ja varsinkin tyttöjen kesken puhutaan selän takana pahaa ja levitellään asioita joilla ei ole välttämättä perää. (16A)</p> <p>5.Kiusaaminen ei ole missään tapauksessa oikein, eikä kenenkään tulisi kokea sitä. Ne, jotka eivät ole kiusaamista kokeneet, eivät myöskään osaa asettua uhrin asemaan JA sitä kautta saattavat mielestäni asennoitua kiusaamiseen leppoisemmin. (21A)</p>	<p>1.Kenenkään ei tarvitse kokea olla kiusattu</p>
<p>1.Koska kiusaaminen ei ole oikein. Kaikkien pitäisi saada olla rauhassa koulussa ja muuallakin. Pitää tulla toimeen kaikenlaisten ihmisten kanssa ja olla heitä kohtaan suvaitsevainen. Kiusaamiseen pitää puuttua, koska kenelläkään ei ole oikeutta kiusata ketään. En halua vain katsella vierestä, kun toiselle aiheutetaan ikävyyksiä ja</p>	<p>2. kaikkien on saatava olla rauhassa</p>

pahaa mieltä.(12A)	
<p>1.Koska kiusaaminen ei ole oikein. Kaikkien pitäisi saada olla rauhassa koulussa ja muuallakin. Pitää tulla toimeen kaikenlaisten ihmisten kanssa ja olla heitä kohtaan suvaitsevainen. Kiusaamiseen pitää puuttua, koska kenelläkään ei ole oikeutta kiusata ketään. En halua vain katsella vierestä, kun toiselle aiheutetaan ikävyyksiä ja pahaa mieltä.(12A)</p>	3. on oltava suvaitsevainen
<p>1.Koska kiusaaminen on yleisesti ottaen rikos/väärin. En pidä siitä että muut joutuvat tällaiseen epämiellyttävään tilanteeseen kuin kiusaaminen.(8A)</p> <p>2.Koska en usko että kiusattu on tehnyt jotain väärää, ja kiusaaminen on muutenkin VÄÄRIN.(10A)</p> <p>3.Koska kiusaaminen ei ole oikein. Kaikkien pitäisi saada olla rauhassa koulussa ja muuallakin.(12A)</p> <p>4.Itsellekin tulee hyvä fiilis, kun tekee päivän hyvän teon, ja pelastaa ihmisen kiusaamisesta, kertomalla siitä aikuiselle. <u>!KIUSAAMINEN ON VÄÄRIN!</u>(13A)</p> <p>5.Koska kiusaaminen on väärin, ja jonkun pitää puuttua siihen.(19A)</p> <p>6.Kiusaaminen ei ole koskaan oikein.(20A)</p> <p>7.Kiusaaminen ei ole missään tapauksessa oikein, eikä kenenkään tulisi kokea sitä.(21A)</p>	4. kiusaaminen on väärin/rikos
<p>1.Käskisin vain kiusaajien lopettaa, sillä nimenomaan KOULUSSA ja vieläpä isomalla porukalla kiusaaminen on ehkä nolointa mitä voi olla.(17A)</p>	5.kiusaaminen on noloa
<p>1.Menisin väliin sen takia, koska kenenkään ei tarvitse kokea olevansa kiusattu, sillä siitä jää pysyvät arvet ja jos kiusaaminen on jatkunut jo jonkun aikaa siihen pitää jossain vaiheessa puuttua, siksi että kiusaajat tajuavat lopettaa jossain vaiheessa.(1A)</p> <p>2.Yleensä kiusatut eivät uskalla kertoa asiasta itse ja moni sivullinenkin pitää suunsa kiinni, ettei heitä ruvettaisi kiusaamaan. Kiusatuille jää yleensä traumoja ja he eivät luota aikuisinakaan helpolla ihmisiin, jos kiusaaminen lopetetaan lyhyeen voi kiusatun elämästä tulle paljon parempi ja itsearvostus pysyä korkealla.(2A)</p> <p>3.Auttaisin Maijaa siksi että tiedän miltä tuntuu kun haukutaan. Se tuhoaa itsetuntoa. (7A)</p> <p>4.Kiusaajien kasvot painuvat mieleesi melkein pä ikuisesti ja pysyvästi. Haluat muuttua näkymättömäksi tai olla kuin muut. Muiden mielipiteillä alkaa olla enemmän painoarvoa ja otat ne, joka kerran jälkeen ainavain henkilökohtaisemmin. Koulusi alkaa mennä huonosti. Haluat olla poissa sieltä, vaikka eihän sitä ”kukaan” huomaisi. Varsinkaan jos olet yksinäinen/vailla ystäviä. Sinun itse tuhoaminen puolesi alkaa näkyä. Viiltelet, juot, poltat tai käytät huumeita. Kaikki nuo asiat vahingoittavat sinua. Jos kerrankin teet harha viilloksen ja avaat jonkin suonen tai otat yliannostuksen tai sammut kovalla pakkasella ulos eikä sinua löydetä ajoissa. Itsetuhoisuuden tultua olet vain aave siitä entisestä itsestäsi. Aivan kuin osa sinua olisi kuollut pois. Maijassa näkyy jo selviä merkkejä pahempaan tilanteeseen ajautumisesta. Hän on eristänyt itsensä kaikista vanhoista kavereistaan ja on alkanut polttaa. Maija tönätään maahan ja hänen lokeronavaimensa viedään, ennen kuin</p>	6.siitä jää pysyvät arvet, traumoja ja koulunkäynti kärsii

<p>kiusaajat poistuvat he huutavat ilkeyttään ”Saatanan Huora”. Menen ojentamaan käteni hänelle, mutta hän ei tartukkaan siihen vaan kääntää katseensa kohti asfalttia. Luottamuksen menetys toisia ihmisiä kohtaan. The End.(8A)</p> <p>5.Maija oli samalla luokalla kanssani ja huomautin siksi myös että hänen numeronsa olivat pudonneet huomattavasti, melkein heti kiusaamisen alottua. (9A)</p> <p>6.Kiusatun itsetunto laskee ja tuntuisi kuin maailma kaatuisi niskaan.(16A)</p> <p>7.Koska kiusaaminen on väärin, ja jonkun pitää puuttua siihen. Jos kukaan ei auta Maijaa, kiusaaminen voi pahentua ja seuraukset voivat olla pahat. Kiusaamiseen tulisi siis aina puuttua. Opettajienkin tulisi olla tarkempia ja puuttua kiusaamiseen, jos näkee sitä. Jos Maijaa ei auteta ja kiusaamista saada loppumaan. Seurauksena voi olla, että Maija sairastuu esim. masennukseen tai syömishäiriöön. (19A)</p> <p>8.Miksi MAIJANKAAN sitten tarvitsisi olla joku muu, jottei häntä kiusattaisi, jos kiusaajakaan ei aio muuttua? Jos Maijaa on myös kiusattu pidemmän aikaa, niin johan siinä alkaa tulla Maijalle itselleen henkisiä ongelmia. Ja jos Maija ei saa olla oma itsensä ilman, että joku sitä ei siedä, ja alkaa kiusata kateudesta, omasta epävarmuudestaan, tylsyydestä, ”leikillä”, tai ihan millä tahansa tekosyillä, niin jossain menee pieleen ja pahasti.(21A)</p>	
<p>1.Menisin väliin sen takia, koska kenenkään ei tarvitse kokea olevansa kiusattu, sillä siitä jää pysyvät arvet ja jos kiusaaminen on jatkunut jo jonkun aikaa siihen pitää jossain vaiheessa puuttua, siksi että kiusaajat tajuavat lopettaa jossain vaiheessa.Se on ikävää kun tajuaa että kukaan ei halua olla kaveri, se asia valvottaa jopa yöllä ja kiusaamis tilanteet muistaa koko elämänsä. Tyttöjen kiusaaminen on todella kamalaa, koska tytöt kiusaa sanoilla, ei lyömällä, vaan just haukkumalla selän takana ja levittämällä jotain perättömiä huhuja.(1A)</p>	<p>7.ikävää, kun kukaan ei halua olla kaveri</p>
<p>1.Koska en tykkää katsella kun muita kiusataan, enkä välitä siitä mitä mieltä kiusaajat olisivat jos puolustan Maijaa. (6A)</p> <p>2.Koska kiusaaminen on yleisesti ottaen rikos/väärin. En pidä siitä että muut joutuvat tällaiseen epämiellyttävään tilanteeseen kuin kiusaaminen.(8A)</p> <p>3.Kiusaamiseen pitää puuttua, koska kenelläkään ei ole oikeutta kiusata ketään. En halua vain katsella vierestä, kun toiselle aiheutetaan ikävykyksiä ja pahaa mieltä.(12A)</p> <p>4.On ikävää katsella vierestä, kun toinen saa pahan mielen itselleen kiusaamisen takia.(13A)</p> <p>5.En tykkää kiusaamisesta ja haluan että kiusaaminen loppuisi. (14A)</p>	<p>8.en pidä kiusaamisesta, ei ole kiva katsella</p>
<p>1.Auttaisin Maijaa siksi että tiedän miltä tuntuu kun haukutaan. Se tuhoaa itsetuntoa. Enkä halua että Maijaa tekee samoja asioita kun minä kiusaamisen loppumiseksi. Jos joku olisi sanonut haukkumisesta en olisi joutunut esittämään että minua ei haittaa...(7A)</p>	<p>9.tiedän, miltä tuntuu olla kiusattu</p>
<p>1.Koska itse en tykkäisi olla kiusattuna.(18A)</p>	<p>10.en haluaisi itse olla kiusattuna</p>

<p>1.Koska en pidä kiusaamisesta eikä yleensä kiusatuilla edes ole aihetta tulla kiusatuiksi.(2A)</p> <p>2.Minusta kaikki saavat olla sellaisia, kuin ovat ja jos ei tykkää siitä mitä joku on, niin antaa vain olla. Jokaisella on oikeus olla oma itsensä.</p> <p>Olen itsekin huomannut, kun erinlaista tyyppiä kiusataan/härnätään, ja paheksun näitä kiusaajia, koska he tietävät ettei tämä tyyppi voi käyttäytymiselleen mitään.(6A)</p> <p>3.Koska en usko että kiusattu on tehnyt jotain väärää, ja kiusaaminen on muutenkin VÄÄRIN. Ja miksi ihmeessä kiusaaja kiusaa tätä henkilöä, että yrittääkö kiusaaja ihan tahallaan ärsyttää henkilöä. (10A)</p> <p>4.Puhun kiusaajille ohimennen että on tyhmää kiusata ihmistä joka ei ole tehnyt mitään heille.(11A)</p> <p>5.Miksi kenenkään pitäisi joutua kiusatuksi? En usko että se on kiusatun vika. Luultavasti kiusattu käyttää hieman erilaisia vaatteita, hänellä on joku oma tyyli, mistä kiusaajat eivät pidä ja jostain syystä kiusaavat.</p> <p>Ehkä kiusaamisen syy on siinä, että kiusaajat itse ovat olleet kiusattuja, tai että heillä itsellään on paha olla ja purkavat sitä toisiin.(15A)</p> <p>6.Myös meidän koulussa on niin sanottua syytöntä kiusaamista, joitakin kiusataan koon, tyylin tai vaikka nimen takia.(20A)</p>	<p>11.kiusatulla ei ole syytä tulla kiusatuksi</p>
<p>1.Minusta kaikki saavat olla sellaisia, kuin ovat ja jos ei tykkää siitä mitä joku on, niin antaa vain olla. Jokaisella on oikeus olla oma itsensä.(6A)</p> <p>2.Pitää tulla toimeen kaikenlaisten ihmisten kanssa ja olla heitä kohtaan suvaitsevainen.(12A)</p> <p>3.Jokaiselle pitäisi antaa mahdollisuus olla oma itsensä ilman, että joutuu kiusaamisen kohteeksi.(13A)</p> <p>4.Esim. luokkani yksi suosituimmista tytöistä on kovaan ääneen ilmoittanut, että kiusattu on itse vastuussa kiusaamisesta, sen takia, että kiusatussa on vika, ja että kiusatun tulisi muuttua ja katsoa peiliin. Totuushan on, että ihmiset ovat erilaisia, ei ole kahta samanlaista. Miksi MAIJANKAAN sitten tarvitsisi olla joku muu, jottei häntä kiusattaisi, jos kiusaajakaan ei aio muuttua? (21A)</p>	<p>12.jokaisella on oikeus olla oma itsensä</p>
<p>1.Kiusatuille jää yleensä traumoja ja he eivät luota aikuisinakaan helpolla ihmisiin, jos kiusaaminen lopetetaan lyhyeen voi kiusatun elämästä tulle paljon parempi ja itsearvostus pysyvä korkealla.(2A)</p>	<p>13.jos puututaan kiusatun elämästä voi tulla parempi ja itsearvostus pysyy korkealla</p>
<p>1.No, kiusaaminen on tajuttoman tyhmää, joten puuttuisin asiaan menemällä puolustamaan Maijaa ja kehottaisin hänen kertomaan asiasta vaikkapa opettajalle, joka toivon mukaan puuttuisi kiusaamiseen. (3A)</p> <p>2.Puhun kiusaajille ohimennen että on tyhmää kiusata ihmistä joka ei ole tehnyt mitään heille.(11A)</p> <p>3.Koska en halua, että joku joutuu minkäänlaisen kiusaamisen kohteeksi, koska kiusaaminen on typerää. (13A)</p>	<p>14.kiusaaminen on tyhmää</p>

<p>1.Koska haluan, että Maijan kiusaajat saavat seurauksia tekemisistään. He eivät voi päästä kuin koira veräjistä.(4A)</p> <p>2.Ystäväni kuuntelevat ja lopulta tajuavat ettei kiusaaminen ole järkevää ja lopettavat kiusaamisen ainakin toistaiseksi, tuskin kokonaan <u>ennenkuin</u> saavat siitä jonkunlaisen rangaistuksen/opetuksen.(11A)</p> <p>3.Koska kenenkään ei pitäisi tulla kiusatuksi ja se on rangaistava teko. (16A)</p> <p>4. Kiusaajia tulisi rangaista ja pitää heille kunnan puhuttelu. Jos se ei auttaisi, heidät pitäisi erottaa koulusta.(19A)</p>	15.kiusaajan saatava seuraus tekemisistään
<p>1.Haluan myös näyttää, että olen rohkea ja pystyn puuttumaan kiusaamiseen enkä tyydy katsomaan vierestä. (4A)</p> <p>2.Kiusaajat ovat todennäköisesti niitä koulun luusereita, ja pitäisin itseäni sen verran ”parempana” että jo pelkästään siitä ilosta, että pääsen sen näyttämään, puolustaisin Maijaa. (17A)</p>	16.haluan osoittaa olevani rohkea, hyvä puuttumalla
<p>1.Itsellekkin tulee hyvä fiilis, kun tekee päivän hyvän teon, ja pelastaa ihmisen kiusaamisesta, kertomalla siitä aikuiselle.(13A)</p> <p>2.Ja vielä ihan puolueettomasti ajateltuna, eipä tule mitään kunnollista syytä, miksei puuttuisi kiusaamiseen. Ajatellaan asia vaikka ”päivän hyvänä tekona” tai ihan minä vain, pääsee ainakin jo omaa hyvää oloa parantamaan, kun tekee jotain ”oikein”.(17A)</p>	17.itselle tulee hyvä fiilis hyvästä teosta
<p>1.Haluan myös tietää miksi Maijaa kiusataan. Mikä on kiusaajien motiivi tehdä sellaista.(4A)</p>	18.haluan tietää, miksi kiusataan
<p>1.Menen luultavasti Maijan tueksi, jos hän mulle tuttu. Jos en tunne Maijaa ilmoitan kiusaamisesta rehtorille. (5A)</p> <p>2.Jos Maija ei olisi kaverini en luultavasti puuttuisi kiusaamiseen millään tavalla. Mutta kuvitellaan että Maija on minun kaverini.(20A)</p> <p>3.Jos puuttuisin kiusaamiseen, Maija olisi luultavasti itseäni nuorempi, joku tuttuni tai ystäväni. (21A)</p>	19.autan, jos hän on kaveri, tuttu
<p>1.Puutun asiaan, koska satun tuntemaan kiusaajat ja he ovat kavereitani. Muuten en ehkä puuttuisi jos en kiusaajia tuntisi hyvin.(11A)</p>	20.puutun, koska kiusaajat kavereitani
<p>1.Koska kiusaaminen on väärin, ja jonkun pitää puuttua siihen. Jos kukaan ei auta Maijaa, kiusaaminen voi pahentua ja seuraukset voivat olla pahat.(19A)</p>	21.jonkun on siihen puuttuttava

Liitetaulukko 2. Yläasteen tyttöjen ”puutun kiusaamiseen” – ohjeistuksessa olevien alkuperäisilmausten teemoittelu. Kehystomuksen ohjeistuksen vastaisesti vastanneet. Suluissa vastaajan kooditunnus. (N=21) Ohjeistuksen vastaisesti vastanneet (en puutu kiusaamiseen)	Teema
1.Koska en pidä kiusaamisesta eikä yleensä kiusatuilla edes ole aihetta tulla kiusatuiksi.(2A) 2.Välttämättä en uskaltaisi puuttua kiusaamiseen sillä pelkään itsekin joutua kiusatuksi.(14A) 3.Aikaisemmin en vain uskaltaisi itse mennä väliin, ettei minustakin tulisi koulukiusattu. Nykyään ajattelen eri tavalla.(15A)	1.pelkään itse tulevani kiusatuksi
1.Yleensä kukaan ei uskalla tai kehtaa puuttua kiusaamiseen, ei välillä opettajatkään.(16A)	2.kiusaajat ovat pelottavia, kukaan ei uskalla
1.Jos Maija ei olisi kaverini en luultavasti puuttuisi kiusaamiseen millään tavalla.(20A)	3.kiusattu ei ole kaveri, tuttu
1.Voi myös olla, että ehkä Maija on alunperin ollut kiusaaja ja kaikinpuolin inhottava ja ärsyttävä ihminen. Siinä tapauksessa en menisi hänen puolelleen ja iskisi hänen kiusaajilleen takaisin. (17A)	4.kiusatusta ei pidetä
1.Käskisin Maijaa sanomaan opettajalle tosissan. Vaikka sanoin asiasta opettajalle hän ei ottanut sitä vakavasti eikä haukkuminen loppunut.(7A) 2.Maijan kiusaaminen on jatkunut jo kauan, joten päätin lähteä kertomaan siitä meidän luokan valvojalle. Koputin opettajien huoneen ovea. Astuin sisälle ja pyysin Mattia tulemaan, ja että minulla olisi asiaa. Selitin miten Maijaa syrjitään ja lähetellään jatkuvasti tekstiviestejä. Selitin myös että se tuntui minusta pahalta ja siksi halusin siitä kertoa, jos olisin mennyt väliin niin siitä ei välttämättä olisi seurannut hirveän hyvää minulle. (9A)	5.vastuu kuuluu muille
1.Yleensä kukaan ei uskalla tai kehtaa puuttua kiusaamiseen, ei välillä opettajatkään.(16A)	6.en kehtaa puolustaa

<p>Liitetaulukko 3. Yläasteen tyttöjen ”en puutu kiusaamiseen” – ohjeistuksessa olevien alkuperäisilmausten teemoittelu. Tehtävän ohjeistuksen mukaisesti vastanneet. Suluissa vastaajan kooditunnus. (N=21)</p> <p>Ohjeistuksen mukaisesti vastanneet (en puutu kiusaamiseen)</p> <p>1..En puutu kiusaamiseen, koska pelkään, että minua ruvettaisiin kiusaamaan.(1B)</p> <p>2.Pelkään että kiusaajat alkavat kiusaamaan minuakin. Tunnen kyllä myötätuntoa kiusattua kohtaan, mutta asiaan puuttuminen todennäköisesti vaikeuttaisi minunkin elämäni, joten ehkä on vain parempi olla hiljaa.(3B)</p> <p>3.En puutu, koska silloin minuakin alettaisiin kiusaamaan ja entiset kaveritkin alkais kiusaan, enkä kaveeraisi enää samassa porukassa.(4B)</p> <p>4.No, en puuttuisi kiusaamiseen, koska he voisi vat alkaa kiusata minua. (5B)</p> <p>5.Jos sitä kiusaa esim. jotkut vanhemmat ja vahvemmat, niin ei ehkä uskalla, koska pelkää että itsekin aletaan kiusata. Tai jos Maija ei ole suosittu, niin että omat kaverit rupeavat arvostelemaan, syrjimään, pilkkaamaan tai jotain muuta vastaavaa, ja sitten olisi yksin ilman kavereita.(6B)</p> <p>6.Voi olla myös niin että ajattelee että kiusaajat alkavat kiusaamaan myös henkilöä joka tulee puolustamaan.(7B)</p> <p>7.Asiaan on monia syitä miksi en auttaisi. Voisin pelätä että joudun itse kiusatuksi.(8B)</p> <p>8.Luultavasti pelkäisin, että minuakin alettaisiin kiusaa ja naureskelemaan mulle kun puolustaisin jotakin ehkä hieman erilaisempaa tai heikompa oppilasta, jolla ei välttämättä ole kavereita. (9B)</p> <p>9.En luota ihmisiin ja itsetuntoni on heikko. Pelkään että minua aletaan taas kiusaamaan, jonka takia en välttämättä puutu muiden kiusaamisiin.(10B)</p> <p>10.En mene auttamaan, koska siinä voisi itselle käydä huonosti. Jättäisin kiusaamisesta nimettömän ilmoituksen, koska kiusaajat voisivat alkaa kiusaamaan minua.(11B)</p> <p>11.En puutu kiusaamiseen, koska kiusatun ja kiusaajien välinen asia, josta kiusattua ehkä kiusataan, ei kuulu minulle. Mielestäni opettajien pitäisi enemmän puuttua kiusaamiseen, kuin toisten oppilaiden, sillä opettajat voivat saada kiusaamisen loppumaan. Jos toinenkin oppilas puuttuu kiusaamiseen niin häntäkin saatetaan alkaa kiusaamaan tai jopa jo ennestään kiusattua aletaan kiusaamaan pahemmin.(12B)</p> <p>12.Ehkä pelko joutua kiusatuksi estää minua toimimasta.(14B)</p> <p>13.En puutu tapahtuneeseen, koska pelkään itsekin joutuvani kiusaamisen kohteeksi. (15B)</p> <p>14.En puutu kiusaamiseen, koska pelkäisin, että joudun itse kiusatuksi.</p> <p>Välillä, kun näkee koulun pihalla syrjittyjä ja kiusattuja ihmisiä, tekisi mieli mennä juttelemaan tms., mutta sen jälkeen rupean ajattelemaan: entä jos minua aletaan taas kiusaamaan? Entä jos minut tuomitaan myös? Mitä kaverini sanoisivat ja haluaisivatko he olla vielä ystäviäni?.Sen vuoksi kuitenkin pidän ajatukset auttamisesta omanani enkä puutu kiusaamiseen/syrjimiseen, sillä en halua olla kiusattu enää koskaan. (16B)</p> <p>15.En puutu kiusaamiseen, koska kiusaajat ovat pelottavia, enkä uskalla. Haluaisin puuttua, mutta pelkään, että minuakin aletaan kiusata. (18B)</p> <p>16.Mutta yleisesti en halua puuttua muiden asioihin, koska siitä voisi tulla itselleni ongelmia. Voisin pelätä, että itseäni alettaisiin kiusaamaan sen vuoksi, että</p>	<p>Teema</p> <p>1.pelkään tulevani kiusatuksi</p>
---	---

<p>puolustaisin jotain muita.(19B)</p> <p>17.Jos puuttuisin, minuakin alettaisiin ehkä kiusata.(20B)</p>	
<p>1.En puutu kiusaamiseen, koska kiusaajat ovat pelottavia, enkä uskalla. (18B)</p>	<p>2.kiusaajat ovat pelottavia, kukaan ei uskalla</p>
<p>1.Senkään takia en uskaltaisi, koska tytöt ovat niin pitkävihaisia, että he varmaan alkaisivat puhua minusta pahaa. (5B)</p>	<p>3.tytöt ovat pitkävihaisia, en uskalla</p>
<p>1.Koska ajattelen, ettei asia kuulu minulle ja on parempi pysyä poissa toisten asioista. En myöskään tiedä asian vakavuutta, joten on turha yrittää ratkoa tilannetta, koska joutuisin itse mukaan, vaikka en liittyisi asiaan mitenkään.(2B)</p> <p>2.Minä itse en tosiaan voi vaikuttaa siihen jos jotain toista kiusataan ja en halua muutenkaan sotkea itseäni muiden ongelmiin. (8B)</p> <p>3.En halua puuttua asiaan sillä silloin saan muiden vihat päälleni. (14B)</p> <p>4.Mutta yleisesti en halua puuttua muiden asioihin, koska siitä voisi tulla itselleni ongelmia.(19B)</p>	<p>4.en halua joutua mukaan asiaan</p>
<p>1.En puutu, koska silloin minuakin alettaisiin kiusaamaan ja entiset kaveritkin alkais kiusaan, enkä kaveeraisi enää samassa porukassa. (4B)</p> <p>2.Tai jos Maija ei ole suosittu, niin että omat kaverit rupeavat arvostelemaan, syrjimään, pilkkaamaan tai jotain muuta vastaavaa, ja sitten olisi yksin ilman kavereita.(6B)</p> <p>3.Välillä, kun näkee koulun pihalla syrjittyjä ja kiusattuja ihmisiä, tekisi mieli mennä juttelemaan tms., mutta sen jälkeen rupean ajattelemaan: entä jos minua aletaan taas kiusaamaan? Entä jos minut tuomitaan myös? Mitä kaverini sanoisivat ja haluaisivatko he olla vielä ystäviäni?.(16B)</p>	<p>5.menettäisin kaverit</p>
<p>1.En puutu, koska silloin minuakin alettaisiin kiusaamaan ja entiset kaveritkin alkais kiusaan, enkä kaveeraisi enää samassa porukassa. Kaverini ja toiset henkilöt alkavat ilkkumaan ja puhumaan selän takana ja sitten suosio poikien keskellä romahtaa tai ainakin tuntuu siltä.(4B)</p>	<p>6.suosio poikien parissa laskisi</p>

<p>2. Jos Maija on hiljainen ja ”harmiton” tyttö vailla ystäviä ja häntä kiusaavat koulun suosituimmat pojat, asia on paha, koska itse en ainakaan haluaisi huonoon valoon poikien silmissä. (19B)</p>	
<p>1.Maija ei myöskään ole minulle mitenkään hyvä ystävä – tai edes kaveri, joten ei minulla olisi kauheaa tarvetta/halua puuttua kiusaamiseen, vaikka onhan kiusausta inhottavaa katsoa sivusta, varsinkin jos toista lyödään tai ollaan muuten väkivaltainen. (1B)</p> <p>2.Ja jos en edes kunnolla tunne Maijaa, minun on turha puuttua tilanteeseen. Jos kyseessä olisi hyvä ystävä, niin totta kai puolustaisin häntä.(2B)</p> <p>3.Voi myös olla jossakin tapauksessa niin, etten tunne Maijaa, tai pidä hänestä, joka estää auttamisen menon.(15B)</p> <p>4.Asia riippuu täysin siitä, olenko Maijan kaveri vai en ja onko Maija itse aiheuttanut oman kiusaamisensa. Jos olisin Maijan ystävä, puuttuisin ilman muuta asiaan heti alkuun ehdottomasti, koska silloin asia kuuluisi minulle. (19B)</p> <p>5.Jos en puutu kiusaamiseen, se johtuu luultavasti siitä, etten tunne Maijaa. Jos hän olisi hyvä ystäväni, menisin kyllä puolustamaan ja auttamaan häntä.(21B)</p>	<p>7.kiusattu ei ole kaveri, tuttu</p>
<p>1.Koska ajattelen, ettei asia kuulu minulle ja on parempi pysyä poissa toisten asioista. En myöskään tiedä asian vakavuutta, joten on turha yrittää ratkoa tilannetta, koska joutuisin itse mukaan, vaikka en liittyisi asiaan mitenkään. (2B)</p> <p>2.En puutu kiusaamiseen, koska kiusatun ja kiusaajien välinen asia, josta kiusattua ehkä kiusataan, ei kuulu minulle. (12B)</p> <p>3.Jos en itse liity millään tavalla kiusaamiseen, minulla ei ole mitään syytä puuttua asiaan. En halua itselleni harmia. (13B)</p> <p>4.Minun ei itseni kuitenkaan tarvitse tehdä mitään. Näen, että hän kärsii kiusaamisesta ja tunnen syvää myötätuntoa, mutta en silti tee mitään.(14B)</p> <p>5.Jos olisin Maijan ystävä, puuttuisin ilman muuta asiaan heti alkuun ehdottomasti, koska silloin asia kuuluisi minulle.(19B)</p>	<p>8.asia ei minulle kuulu, en ole vastuussa</p>
<p>1.Koska ajattelen, ettei asia kuulu minulle ja on parempi pysyä poissa toisten asioista. En myöskään tiedä asian vakavuutta, joten on turha yrittää ratkoa tilannetta, koska joutuisin itse mukaan, vaikka en liittyisi asiaan mitenkään. (2B)</p> <p>2.Tai sitten voi olla, että Maija on niin sulkeutunut ja yksinäinen, ettei kukaan oikeastaan tiedä Maijasta, eikä sen takia auta. Voihan olla, että Maija ei halua apua, eikä uskalla kertoa kellekkään, vaan odottaa että se vain loppuu, ilman apua.(6B)</p> <p>3.Tyttöjen väliset riidat eivät puhumalla selviä. Olen kuullut juttuja myös tästä. Tyttöjen kiusaamisesta ei ota selvää, muuta kuin kyseiset henkilöt, jotka tietävät asian laidan.(13B)</p> <p>4.Halveksin kiusaajia, sillä selvästi he ovat pinnallisia hölmöjä, pää täynnä omaa itseään. Kiusatun hiljainen kosto voi olla hirvittävä. Kiusatun pitäisi lakata ajattelemista kiusaamista kiusaamisena ja tulla vahvemmaksi puhua jonkun kanssa, nousta kiusaajaa vastaan, ja alkaa elää omaa elämäänsä.</p> <p>En ymmärrä miksei kiusattu vain kerro jollekulle. Toki on mahdollista, että saa kaikilta kylmiä katseita sen jälkeen, mutta on 50% mahdollisuus, että kaikki hiljaisen sivustakatsojat pitävät sitä rohkeana tekona.(14B)</p>	<p>9.en tiedä asian vakavuutta, kiusattu ei ole kertonut</p>

1. Ehkä en myöskään siksi puuttuisi kiusaamiseen, jos kukaan kavereistanikaan ei tekisi niin. (3B)	10.koska kukaan kavereistakaan ei puutu
1.Joku on ehkä niin ilkeä, eikä tykkää Maijasta, ettei edes halua auttaa ja puolustaa.(6B)	11.kiusatusta ei pidetä
1.Asia riippuu täysin siitä, olenko Maijan kaveri vai en ja onko Maija itse aiheuttanut oman kiusaamisensa. (19B)	12.kiusattu on itse aiheuttanut
1.En halua puuttua asiaan sillä silloin saan muiden vihat päälleni. Henkilökohtaisesti minulla ei ole mitään Maijaa vastaan. Maija vain on niin erilainen kuin muut. Hänellä ei ole ystäviä ja hän käyttäytyy epäaidosti ja valehtelee turhista asioista. Se on jotain mitä halveksin syvästi. Minun ei itseni kuitenkaan tarvitse tehdä mitään.(14B)	13.kiusatulla ei kavereita, on epäaito, valehtelee
1.jos en itse liity millään tavalla kiusaamiseen, minulla ei ole mitään syytä puuttua asiaan. En halua itselleni harmia. Jos kiusaaminen käy väkivaltaiseksi siinä vaiheessa kerron asiasta opettajalle. Jos ihminen, jota kiusataan on ollut minulle ilkeä,(en tarkoita, että kyseinen henkilö olisi kiusannut minua) ja jos hän on täysi idiootti muita oppilaita ja opettajia kohtaan, minusta hän ansaitsee pienen näpättyksen. (13B)	14.kiusattu ollut ilkeä, ansaitsee näpättyksen
1.Tai jos on itseä kiusattu, eikä kukaan ole puolustanut tai auttanut, niin ehkä kostaa sen Maijalle, tai sitten ajattelee, että joku muu varmasti menee ja auttaa Maijaa.(6B) 2.Vaikka inhoan kiusaamista, ja en toivoisi sitä kenellekkään, en kuitenkaan tee mitään vastustaakseni kiusaajia, sillä eihän kukaan minuakaan koskaan auttanut.(16B) 3.Jos en kysymyksen Maijaakaan olisi tuntenut, ei mielestäni ole minun tehtäväni puuttua kiusaamiseen. Omiakin ongelmia ihan tarpeeksi. Ei kukaan tulisi minuakaan puolustamaan.(21B)	15.kostaa, koska kukaan ei aikoinaan puuttunut omaan kiusaamiseen
1.En puutu kiusaamiseen, koska kiusatun ja kiusaajien välinen asia, josta kiusattua ehkä kiusataan, ei kuulu minulle. Mielestäni opettajien pitäisi ennemmin puuttua kiusaamiseen, kuin toisten oppilaiden, sillä opettajat voivat saada kiusaamisen loppumaan. (12B) 2.Mielestäni asiaan puuttuminen on tukioppilaiden tehtävä.(17B) 3.Myös opettajien tulisi puuttua tähän, eikös se ole välituntivalvojan tehtävä? (21B) 4.Jos kumminkin haluaa auttaa, mutta ei itse halua joutua kiusatuksi kannattaa	16.vastuu kuuluu muille

<p>mennä sanomaan välitunti valvojalle. Tosin kun olin ala-asteella niin siellä opettajat ei välittäneet siitä että jotain kiusattiin ennen kuin kiusatun vanhemmat ottivat yhteyttä koululle.(7B)</p> <p>5.KIUSAAMISESTA EI VÄLITETÄ TARPEEKSI. Jotkut aikuiset kiinnittää asiaan huomioo, mutta suuri osa ei tee asialle mitään ja se on VÄÄRIN. Minä itse en tosiaan voi vaikuttaa siihen jos jotain toista kiusataan ja en halua muutenkaan sotkea itseäni muiden ongelmiin. (8B)</p> <p>6.Jos Maija tosiaan haluaisi kiusaamisen loppuvan, hänen pitäisi kertoa siitä aikuisille, joiden pitäisi puuttua asiaan.(21B)</p>	
<p>1.Asiaan on monia syitä miksi en auttaisi. Voisin pelätä että joudun itse kiusatuksi. Mutta mun mielipide asiaan on se että ihmisen kuuluisi olla vahva ja olla välittämättä kiusaamisesta. (8B)</p> <p>2.Kiusatun pitäisi lakata ajattelemista kiusaamista kiusaamisena ja tulla vahvemmaksi puhua jonkun kanssa, nousta kiusaajaa vastaan, ja alkaa elää omaa elämäänsä. En ymmärrä miksei kiusattu vain kerro jollekulle.(14B)</p> <p>3.Voisin pelätä, että itseäni alettaisiin kiusaamaan sen vuoksi, että puolustaisin jotain muita. Kiusatuilla on tietysti huono itsetunto kiusaamisen vuoksi, mutta mielestäni heidän pitäisi ottaa asia enemmän huumorilla ja pistää takaisin tietyssä määrin ja kantaa itsensä ylpeänä. Sitten kun kiusaajat tajuavat, että kiusaaminen ei vaikuta henkilöön, kiusaamisessa ei ole enää mitään intoa. Kiusaaminen voi johtua myös ylimielisyydestä, tai muusta käytöksestä. Täten kiusattu voisi miettiä, mitä voisi muuttaa. Jos olisin Maijan ystävä, puuttuisin ilman muuta asiaan heti alkuun ehdottomasti, koska silloin asia kuuluisi minulle.(19B)</p> <p>4.Jos Maija tosiaan haluaisi kiusaamisen loppuvan, hänen pitäisi kertoa siitä aikuisille, joiden pitäisi puuttua asiaan. Toisinaan taas ”kiusattu” voi käsittää kiusaamiseksi jonkun lähes normaalin asian, tästä on kokemusta pikkusiskollani. (21B)</p>	17.vastuu kuuluu kiusatulle
<p>1.Joskus on vaikeaa puuttua asioiden kulkuun ja sivusta katsojana yritän olla huomioimatta mitään.(14B)</p>	18.sivullisen vaikea puuttua
<p>1.Voihan olla, että Maija ei halua apua, eikä uskalla kertoa kellekkään, vaan odottaa että se vain loppuu, ilman apua.(6B)</p>	19.ehkä kiusattu ei halua apua
<p>1.Ehkä oletan, että Maija ei ota kiusaamista vakavasti, koska itse en välitä siitä jos joku sanoo pahasti tai nälvi, vaan vastaan napakasti takaisin tai menen juttuun ”mukaan”. (17B)</p>	20.ehkä kiusattu ei ota kiusaamista tosissaan
<p>1.Toisinaan taas ”kiusattu” voi käsittää kiusaamiseksi jonkun lähes normaalin asian, tästä on kokemusta pikkusiskollani.(21B)</p>	21.kiusattu tulkinnut normaalin toiminnan kiusaamisena
<p>1.En osaa ottaa kenenkään kiusaamista kovin vakavasti, jos näen sen, koska yleensä</p>	22.tunnen kiusaajat, tekevät

<p>tunnen tyytit, jotka sitä tekevät ja tiedän, että he tekevät sitä kaikille, eivätkä ole tosissaan. (17B)</p>	<p>kaikille eivätkä tosissaan</p>
<p>1.Jos siinä on paljon ihmisiä ympärillä, jotka kiusaavat eli kiusaajalla on ympärillään ihmisiä jotka auttavat kiusaamaan, niin äkkiä ajattelee että jos yksi ulkopuolinen tulee siihen puolustamaan niin kiusaajat eivät lopeta kiusaamista.(7B)</p> <p>2.Todennäköisesti kuitenkin yritän hakeutua Maijan seuraan, mutta se ei onnistu, kiitos ujouteni ja itsevarmuuden puutteeni.(10B)</p> <p>3.Yksin en saisi kiusaajia lopettamaan, joten nöyryyttäisin vain itseni.(20B)</p>	<p>23.oma kyky auttaa ei riitä, liian ujo ja epävarma</p>
<p>1.Joku voi myös olla kiusaajien puolella ja on niin ilkeä että ajattelee että Maijassa on jotain vikaa, ja haluaa vaan suosioon kiusaajien silmissä. (7B)</p>	<p>24.haluaa kiusaajan suosioon</p>
<p>1.Joku voi myös olla kiusaajien puolella ja on niin ilkeä että ajattelee että Maijassa on jotain vikaa, ja haluaa vaan suosioon kiusaajien silmissä. (7B)</p>	<p>25.kiusatussa jotain vikaa</p>
<p>1.Kiusaaminen voi johtua myös ylimielisyydestä, tai muusta käytöksestä. Täten kiusattu voisi miettiä, mitä voisi muuttaa. (19B)</p>	<p>26.kiusatun kannattaisi miettiä miksi kiusataan</p>
<p>1.Kiusatun pitäisi lakata ajattelemista kiusaamista kiusaamisena ja tulla vahvemmasi puhua jonkun kanssa, nousta kiusaajaa vastaan, ja alkaa elää omaa elämäänsä.(14B)</p> <p>2.Kiusatuilla on tietysti huono itsetunto kiusaamisen vuoksi, mutta mielestäni heidän pitäisi ottaa asia enemmän huumorilla ja pistää takaisin tietyssä määrin ja kantaa itsensä ylpeänä. Sitten kun kiusaajat tajuavat, että kiusaaminen ei vaikuta henkilöön, kiusaamisessa ei ole enää mitään intoa.(19B)</p> <p>3.Asiaan on monia syitä miksi en auttaisi. Voisin pelätä että joudun itse kiusatuksi. Mutta mun mielipide asiaan on se että ihmisen kuuluisi olla vahva ja olla välittämättä kiusaamisesta. (8B)</p>	<p>27.koska ihmisen kuuluu olla vahva eikä välittää kiusaamisesta</p>
<p>1.Mutta yleisesti en halua puuttua muiden asioihin, koska siitä voisi tulla itselleni ongelmia. Voisin pelätä, että itseäni alettaisiin kiusaamaan sen vuoksi, että puolustaisin jotain muita. Kiusatuilla on tietysti huono itsetunto kiusaamisen vuoksi, mutta mielestäni heidän pitäisi ottaa asia enemmän huumorilla ja pistää takaisin tietyssä määrin ja kantaa itsensä ylpeänä.(19B)</p>	<p>28.kiusatun pitäisi ottaa enemmän huumorilla</p>
<p>1. Saattaisin kyllä miettiä tilannetta vielä kotona uudestaan ja luultavasti tulisi vähän huono omatunto siitä, että miksi en kehtaa puolustaa kiusattavaa oppilasta. (9B)</p>	<p>29.en kehtaa puolustaa</p>
<p>1.Jos toinenkin oppilas puuttuu kiusaamiseen niin häntäkin saatetaan alkaa kiusaamaan tai jopa jo ennestään kiusattua aletaan kiusaamaan pahemmin.(12B)</p>	<p>30.kiusattua aletaan pahemmin kiusata</p>
<p>1. ei... tehtäväni puuttua kiusaamiseen. Omiakin ongelmia ihan tarpeeksi. (21B)</p>	<p>31.omiakin ongelmia tarpeeksi</p>

Liitetaulukko 4. Yläasteen tyttöjen ”en puutu kiusaamiseen” – ohjeistuksessa olevien alkuperäisilmausten teemoittelu. Kehyskertomuksen ohjeistuksen vastaisesti vastanneet. Suluissa vastaajan kooditunnus. (N=21) Ohjeistuksen vastaisesti vastanneet (puutun kiusaamiseen)	Teema
1.Vaikken Maijaa tuntuksikaan, kävisi minun ehkä häntä sääliksi. Joissain tapauksissa taas ei; joskus ihminen on mielestäni ärsyttävä, mutta ei häntä silti kai kiusata pitäisi... (21B)	1.kenenkään ei tarvitse olla kiusattu
1.Kiusaaminen on minusta aina väärin, mutta jos en puuttuisi siihen, se johtuisi siitä etten kokisi sitä minun tehtäväkseni.(2B)	2.kiusaaminen on väärin/rikos
1.Ehkä en myöskään siksi puuttuisi kiusaamiseen, jos kukaan kavereistanikaan ei tekisi niin. Mutta jos saisin puuttua kiusaamiseen, tekisin sen koska en halua kenellekään kurjaa oloa.(3B) 2.Näen, että hän kärsii kiusaamisesta ja tunnen syvää myötätuntoa, mutta en silti tee mitään...(myöhemmin) Halveksin kiusaajia, sillä selvästi he ovat pinnallisia hölmöjä, pää täynnä omaa itseään. Kiusatun hiljainen kosto voi olla hirvittävä. Kiusatun pitäisi lakata ajattelemista kiusaamista kiusaamisena ja tulla vahvemmaksi puhua jonkun kanssa, nousta kiusaajaa vastaan, ja alkaa elää omaa elämäänsä.(14B) 3.Kiusatuilla on tietysti huono itsetunto kiusaamisen vuoksi, mutta mielestäni heidän pitäisi ottaa asia enemmän huumorilla ja pistää takaisin tiettyssä määrin ja kantaa itsensä ylpeänä.(19B)	3.kiusaamisesta jää pysyvät arvet, traumoja ja koulunkäynti kärsii
1.Maija ei myöskään ole minulle mitenkään hyvä ystävä – tai edes kaveri, joten ei minulla olisi kauheaa tarvetta/halua puuttua kiusaamiseen, vaikka onhan kiusausta inhottavaa katsoa sivusta, varsinkin jos toista lyödään tai ollaan muuten väkivaltainen.Haukkumasanojakin, huorittelua yms. ei myöskään olisi kiva kuunnella.(1B) 2.Vaikka inhoan kiusaamista, ja en toivoisi sitä kenellekkään, en kuitenkaan tee mitään vastustaakseni kiusaajia, sillä eihän kukaan minuakaan koskaan auttanut.(16B)	4.en pidä kiusaamisesta, ei ole kiva katsella
1.Ja jos en edes kunnolla tunne Maijaa, minun on turha puuttua tilanteeseen. Jos kyseessä olisi hyvä ystävä, niin totta kai puolustaisin häntä.(2B)	5.autan, jos hän on kaveri, tuttu
1.Jos kiusaaminen ei opettajienkaan avulla lopu, menisin Maijan luo juttelemaan, ja kertoisin, ettei hänen tarvitse sietää kiusaamista. Jos Maija vain sietäisi kiusaamista, lisää kiusaajia liittyisi mukaan, ja kiusaaminen pahentuisi. Jos Maija ei uskaltaisi kertoa, tarjoutuisin menemään hänen kanssaan. (11B)	6.kiusattu ei yleensä itse uskalla kertoa siitä

